

TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK

NOVÁ EVROPA¹

OBSAH

Upozornění pro čtenáře

Předmluva k vydání českému

Předmluva k anglickému a francouzskému vydání

Věnování

I. HISTORICKÝ VÝZNAM VÁLKY

1. Válka světovou

2. Pangermanský plán světového panství: Berlín–Bagdad

3. Plán Spojenců: Demokratická organizace Evropy a lidstva. – Demokracie proti theokracii

4. Německý „Drang nach Osten“, Prusko a Rakousko. – Pangermanism a Východní otázka. – Pangermanism s hlediska světového

5. Německý „Drang nach Osten“ a pásmo malých národů

II. NÁRODNOSTNÍ PRINCIP

6. Národnostní cit a idea

7. Právo národů na sebeurčení

8. Problém malých národů a států; federace malých národů

9. Národnost a mezinárodnost

10. Politická samostatnost a národní autonomie

¹ Převzato z: Masaryk T. G., Nová Evropa: stanovisko slovanské, Praha 1920 (redakčně upraveno).

11. Radikální rekonstrukce Evropy na národnostním základě? – Národní minority

12. Každá národnostní otázka problémem zvláštním

13. Marxism a národnost

III. VÝCHODNÍ OTÁZKA

14. Program Spojenců v podstatě programem reorganizace Východní Evropy

15. Rozčlenění Rakouska-Uherska hlavním cílem války. „Idea státu Rakouského“

16. Pruské Německo: kultura vnějšího pořádku a militaristického materialismu

17. Reorganizace Východní Evropy a Rusko

18. Bez kritiky Spojenců?

19. Význam československého státu pro osvobození Evropy

20. Československý stát, Polsko a Jugoslávie

21. Slovanská barriera proti pangermanismu?

22. Pangermanism a panslavism–germanism a romanism

IV. BOJ DO KONCE

23. Nutnost provést válku do konce v zájmu trvalého míru: problém války

24. Kdo je odpověden za válku?

V. NOVÁ EVROPA

25. Demokratický mír a jeho podmínky

Předmluva k vydání českému

Vydání francouzské a anglické bylo vytisknuto jako rukopis a nebylo dáno na knižní trh. Ke zprávě v předmluvě k tomu vydání dodávám, že část původního rukopisu, jak teď vidím, byla vytisknuta v „československém Deníku“, vycházejícím v Rusku a na Sibiři (čís. z 16. dubna 1918 a násl.).

Měl jsem jistou pochybnost, mám-li knihu uveřejnit, maje nyní tak odpovědné postavení. Rozhodl jsem se pro uveřejnění, protože se kniha přece jen dostává na veřejnost; a mimo to, kniha má význam jako historický dokument. Je soustavnějším zpracováním těch politických zásad, jež tvořily program naší zahraniční propagandy.

Dnes formuloval bych některé podrobnosti jinak, ale v zásadních věcech řekl bych totéž. Vidím, že spis prozrazuje neklid války a revoluční propagandy, ale přece jen v míře neveliké; v celku neztratil jsem svého vědeckého klidu a jsem jist také tím, že jsem vůči svým politickým odpůrcům a nepřátelům a proti nim přes všechny rozčilné hrůzy vyhnanství zůstal odpůrcem a nepřitelem slušným a spravedlivým.

V Praze, 5. ledna 1920.

T. G. M.

Předmluva k anglickému a francouzskému vydání

Tato kniha má dlouhou historii. Byla původně napsána loni v Petrohradě, za neklidu revolučního. Šlo mi o to, objasnit našim vojákům zásadní problémy války; jim kniha byla věnována.

Odevzdal jsem rukopis ruské tiskárně, ale domnívám se, že teď kniha na Rusi vyjít nemohla. Mezitím musil jsem odejet na Západ; na cestě Sibiří a Tichým Oceánem zpracoval jsem část svého rukopisu v tuto knížku, kterou teď předkládám politické veřejnosti. Psal jsem, nemaje k dispozici skoro žádné literatury; jen při poslední revisi rukopisu mohl jsem tu a tam použít literatury americké. Opakuji však, že mi šlo o objasnění zásadních problémů válkou rozvířených.

Washington, v říjnu 1918.

T. G. M.

Věnování

Bratři, čeští, slovenští vojáci!

Věnuji tuto práci Vám, Vám, kteří jste vstoupili do spojeneckých armád na Rusi a ve Francii, v Americe a Anglii, v Itálii a všude, kde jste jako volní občané mohli projevit své protirakouské smýšlení a odhodlání, bojovat za svobodu a nezávislost našeho národa.

Věnuji spisek také Vám, kteří musíte bojovat pro Rakousko z donucení.

Věnuji ho především památce Vás, kteří jste v řadách rakouské armády a mimo ni projevili vůli k národní nezávislosti a svoje mužné odhodlání spečetili svou mučednickou smrtí; Vy jste se mně stali vzorem, Váš příklad, Váš program činu rozhodl mne a přivedl v tábor odhodlaných, nesmiřitelných nepřátel habsburského Rakouska.

Vojna nás všechny překvapila nepřípravenými. Očekával jsem evropskou válku, ale později než 1914; důkazem tomu je fakt, že jsem v létě 1914 navazoval styky, jimiž jsem se chtěl pokusit o smíření Srbů a Bulharů pro případ čekané konflagrance. Vypovězení války stihlo mne v Německu, odkud jsem pomyslel na cestu do Paříže a Londýna, abych si zabezpečil pomoc pro svůj pokus smiřovací. Nevěřil jsem ve válku ani po jejím vypovězení; myslil jsem, že císař Vilém se spokojí hrozbou a že státníci zneprátelených mocností se dohodnou. To očekávání zakládal jsem na odhadu, co válka bude znamenat, jak pronikavě zasáhne do osudů všech národů a lidstva; byl jsem dost naivní věřit, že monarchové a jich ministři se probudí tou hroznou odpovědností, která padá na každého, kdo k rozpoutání aneb zamezení války mohl přispět.

Začátkem srpna 1914 vrátil jsem se do Prahy. Politický život byl zastaven, nemohlo být žádných veřejných, ani soukromých schůzí, tajná policie vedla usílený dozor nad všemi veřejnými činiteli, každý musili jsme jednat o své újmě. Avšak, ačkoli veřejné projevy nebyly

možny, přece bylo se samého počátku v Praze ustálené veřejné mínění, sympathie každého uvědomělého Čecha byla na straně Srbska, Ruska a spojenců. Na mne osobně učinily nejhlubší dojem projevy protirakouského smýšlení v řadách českých pluků; přicházely brzy zprávy o těžkém potrestání, dokonce o trestech smrti a decimování; zároveň na Moravě civilní správa zahájila svou katanskou činnost, byli trestáni na hrdle lidé, u kterých se našly proklamace ruského generalissima. Cítil jsem, že nemůžeme a nesmíme my poslancové a oficiální vůdcové lidu zůstat nečinnými, že se musíme rozhodnout; ostatně mluvím jen za sebe. Dost dlouho jsem se podle staršího programu Palackého natrápil, usmířit Rakousko s námi a přetvořit je v demokratické soustátí; vypovězení války udělalo z politického problému problém svědomí. Vynasnažil jsem se ještě seznat pravé smýšlení a plány oficiálního Rakouska a dvora, hleděl jsem seznat smýšlení našeho lidu a pokusil jsem se dvojím zájezdem do Holandska dovědět se o plánech spojenců; cesta do Holandska dala mi příležitost pozorovat Německo a seznat smýšlení některých vlivných a informovaných kruhů. Nerozhodl jsem se v rozčilení a na slepo.

Vykládám zde náš národní program, jak pojmáme válku, její význam a co od ní čekáme – úplnou nezávislost našeho národa a obnovení státu českých zemí se Slovenskem. Domáháme se rozčlenění Rakousko-Uherska. Tento náš program není pouze negativní, naopak je pozitivní; naše samostatnost má býtí částí politické a sociální organizace celé Evropy a lidstva. Otázka Čech a Slovenska je otázkou světovou.

Podávají se tu jen hlavní obrysy příští Evropy; k tomu uskrovnění jsem nutkán nedostatkem literatury; zbaven knihovny, stále na cestách po všech spojeneckých zemích a zaneprázdněn návalem praktických úkolů, pracuji bez potřebného literárního aparátu.

Brožurka má svou historii. Napsal jsem ji v Petrohradě po první návštěvě v Kyjevě jedním tahem, ale neměl jsem tolik času, abych ji pozorně prokorigoval. Vypukla první bolševická revoluce a znemožnila mi práci; po čase zasedl jsem k revisi, vypukla revoluce druhá. Den, kdy jsem se dal do práce, pod mými okny houkal bolševistický broněvik a kolem mého bytu se rozzuřil nejprudší boj. Na radu přátel odejel jsem do Moskvy, abych tam získal několik nerušených chvil, avšak právě v Moskvě dostal jsem se do střediska pouličních bojů. Z Moskvy jsem se dostal do Kyjeva, právě když prohlášena Ukrajinská republika – nový neklid a neočekávané úkoly praktické. Ale teď stůj co stůj připravím brožurku k tisku, snad ji později budu moci doplnit.

Prožívám události na Rusi od minulého května; přirozeně tyto události nutí každého myslícího člověka prověřit své politické přesvědčení; kdo znají mé různé práce z posledních let, nenaleznou žádné změny základních názorů, ale byl jsem válkou doveden k tomu, formulovat své názory určitěji. V těchto svých pracích probíral jsem zejména otázky a problémy národnosti, státu, demokracie a socialismu, naposled jsem se snažil pochopit Rusko – odkazuji na tyto práce pro obsírnější zdůvodnění přednesených zde názorů.

V Kyjevě, 15. ledna 1918.

Tomáš Garrigue Masaryk. „Československý deník“, v Penze, 16. dubna 1918. Čís. 62.

I. HISTORICKÝ VÝZNAM VÁLKY

1. Válka světovou

1. Do očí bije, zamyslí-li se o válce, její světovost. Celý svět, – doslova celý svět, trpí již čtvrtý rok válkou způsobenou napadením Srbska Rakousko-Uherskem, podporovaným Německem. Celý svět se rozestoupil na dva tábory – s Rakouskem a Německem jde jen Turecko a Bulharsko a papežská kurie, všechny ostatní státy jsou na straně Spojenců; neutrálními zůstaly jen některé státy malé, a v těch většina občanstva je na straně Spojenců: proti Německu a Rakousku vyslovilo se takto celé lidstvo! Jestliže consensus gentium se přijímal jako argument pro jsoucnost Boží, tento consensus člověčenstva má jistě velký mravní význam – vox populorum vox Dei.

Statistikové nám říkají, že počet lidí ve válce padlých, raněných, zajatých a pohřešovaných obnáší 25 milionů; ti, kteří přežili hrůzy války, ty miliony vojáků a jejich rodiny, a tudíž všichni národové a lidstvo, budou přemýšlet o této válce a jejích příčinách; miliony a miliony přemýšlejí v okamžiku, kdy toto píše, o válce a o situaci národů a lidstva, jako já. Není možno, aby ty ohromné oběti na životech, zdraví, statcích, byly přineseny nadarmo, není možná, aby posavadní organisace států a národů, z níž tato válka pošla, zůstala nezměněna, aby odpovědní státníci, politikové, vůdcové stran, jednotlivci, aby národové, aby lidstvo

nepočalo myslet o politice doopravdy a bezohledně. Válka sama a její následky sblížily lidstvo: člověčenstvo je dnes organisovanou jednotkou – mezinárodnost, mnohem intimnější než kdy byla, je způsobena touto válkou; a zároveň se všude upevňuje demokratický názor na společnost – pád carismu je jen jedním z nečekaných následků války. –

Jednotná organisace všech národů světa, celého člověčenstva, je počátkem nové doby, doby, v níž národové a celé lidstvo vědomě budou pokračovat ve svém vývoji.

2. Pangermanský plán světového panství: Berlín–Bagdad

2. Moderní historik prý má podávat historii budoucnosti a moderní politik má předvídat vývoj událostí, – předvídaní je měřítkem vědecké přesnosti.

Shledal jsem si za vojny několik autorů, kteří ve formě románu nebo politického pojednání válku předpověděli; ale všechny ty tak zvané předpovědi vystihly skutečný vývoj velmi nedokonale. Podobně předvídal jsem i válku také já. Od ruské revoluce 1905 revidoval jsem svá studia o Rusku a snažil jsem se pochopit problém Ruska v jeho významu pro Evropu; do jaké míry se mi to podařilo, o tom dává svědectví můj spis o Rusku.

V souvislosti s tím snažil jsem se vniknouti v jihoslovanský a balkánský problém – a právě odtud čekal jsem tuto válku, pravda, později než vypukla, a ne tak ohromnou. Na jaře roku 1914, před sarajevským atentátem, jsem podnikal kroky k usmíření Srbů a Bulharů, proto že jsem se obával nepřátelství Bulharska proti Srbsku v budoucí válce. Mé prostředkování se mi na straně srbské dařilo, – je to zajímavý důkaz, že odpovědní politikové srbští byli přístupni rozumným kompromissům, jak to ostatně dokázali za napjetí s Rakouskem po okupaci. Vzpomínám svého prostředkování mezi ministrem: Pašičem a hrabětem Berchtoldem.

Mé předvídaní, nebo skromněji a lépe řečeno, očekávání války zakládalo se také na pečlivém pozorování Rakousko-Uherska a Německa, a na stopování pangermanistického hnutí a jeho historické a politické literatury.

3. Pangermanism podle jména označuje sjednocení Němců nebo v širším smyslu Germanů vůbec; podobně užívá se termínu: panslavism, panskandinavism, a j. Dnes pangermanism je předně filosofií dějin, dějin německého národa a celého lidstva; je to pokus, soustavným

studiem historického vývoje a stavu Německa a ostatních zemí určit místo německého národa mezi národy v historickém vývoji; zároveň pangermanismem rozumíme politické úsilí a hnutí založené na pangermanistické teorii.

Veliká francouzská revoluce a následující reakce a restaurace, pak revoluce menší, jakožto pokračování revoluce veliké, obracely pozornost nejširších vrstev na protivy a boj starého a nového režimu a živily theorie a pokusy o lepší, co možná definitivní reorganizaci států, národů Evropy a lidstva; v té době vzniká uvědomělý socialism. Theoreticky doba nalézá svůj výraz v nové, vědecké historiografii. Filosofie dějin pěstuje se u všech národů, kvete historie, oekonomika, a vůbec všechny společenské vědy; ustaluje se sociologie jako soubor všech těchto speciálních pokusů, jako věda o lidské společnosti a jejím vývoji. Zároveň se politika prohlubuje vědecky.

Němci záhy stáli v popředí tohoto theoretického i praktického hnutí; filosofie dějin, počínajíc Herderem, a s ní historie stávají se přímo národními obory; německá filosofie po Kantovi je podstatně historickou (Fichte, Schelling, Hegel atd.). Socialism a speciálně marxism je po výtce historický, se svou určitou filosofií dějin; evolucionism (darwinism) sesiluje tento zvláštní historism. Němci vynikají také ve všech speciálních společenských vědách, v oekonomice, a zejména ve státní vědě a v studiu práva.

Nejen vědy společenské, i vědy přírodní věnují se studiu stavu německého národa. Biologie, na příklad, spekuluje o správné a laciné výživě jednotlivce a mass, o podmínkách síly a zdraví národa; chemie slouží témuž cíli a usiluje o zdokonalení hmotného podkladu národního bytu vůbec.

Na tomto širokém vědeckém a filosofickém podkladě organisoval se v poslední době pangermanism jako filosofie a politika německého národa; Lagarde je jeho čelný filosofický a theologický representant, Treitschke jeho historik, císař Vilém jeho politik. Organisoval se celý systém theoretického a praktického pangermanismu: spolky a společnosti rozšiřující učení publikací spisů, map, časopisů a revuí, letáků atd.

Stopoval jsem toto hnutí pečlivě; to mne přivedlo v osobní i písemný styk s některými vynikajícími pangermanisty, s Constantinem Frantzem a Lagardem samým; poznání pangermanismu, hnutí a literatury, mne vedlo k očekávání této války.

Bylo mi divno, jak málo se pangermanismem zabývali Angličané a Francouzi; své krajany upozorňoval jsem na hrozící nebezpečí články a přednáškami. Chystal jsem se napsat přehled

pangermanismu a analogických hnutí a směrů u jiných národů – válka mne předešla. Za války, nemaje své knihovny a rukopisů, zabavených rakouskou policií, mohl jsem jen zhruba a více z paměti na věc upozornit.[1]

4. Pangermanism hned se samého počátku nebyl pouze teorií a politickým ideálem, nýbrž také výrazem politického vývoje německého národa. V 18. století Němci, jako jiní národové v Evropě, cítili již silně národně; úsilí o sjednocení četných německých států a státek bylo legitimní, stejně jako úsilí Italů a jiných národů po sjednocení. Problém stával se těžším, když se jednalo o sjednocení s částmi národa, žijícími v neněmeckých státech. Tu vznikal především těžký problém poměru Německa, vedeného Pruskem, k Rakousku; upravení tohoto poměru bylo vyžadováno staletým vývojem, zejména od dob reformace a antireformace, když se Prusko stalo představitelem protestantismu, Rakousko katolicismu a antireformace. Mimo Rakousko a Uhersko jsou Němci ještě ve Švýcarsku; na Rusku jsou německé kolonie v baltických provinciích z dob rytířských řádů a Hansy; emigrací vznikaly německé kolonie v novější době na ruském východě, v Polsku, ve Spojených Státech, v Jižní Americe a v Africe. Po sjednocení Německa 1870 Bismarck zahájil (1884) koloniální politiku, sahající do Afriky, Asie a Australasie.

Energická industrialisace Německa po 1870 svazovala s Německem netoliko kolonie, nýbrž i ostatní země; Spojené Státy, Rusko, Anglie a Indie, Rakousko-Uhersko, Itálie, Holandsko, Švýcarsko, Brazílie, Argentina dostaly se s Německem do intimního spojení obchodního – německá „penetration pacifique“, jak se teď říká, byla všude velmi účinná. Němci našli pro svou industrii dostatek odbytu a dovedli si zaopatřit nutné suroviny a polotovary cizích zemí; císař Vilém dal výraz skutečnému stavu věci, když Němce odkazoval na moře.

Úspěšná industrialisace a světová tržba suggerovaly světové panství a sesilovaly takto tradiční ideu německého imperialismu římského císařství; poražením Napoleona III. Prusko obnovilo středověké imperium, Rakouskem 1806 zrušené; Zollverein a Bund byly přechodem k industrialisaci a k imperialismu.

Ještě za války jsem našel dosti politických lidí, kteří pangermanism odbývali pokrčením ramen a úsměškem – „utopism“, „studentská, professorská politika“.

Bismarck upravil po 1866 nesnadný poměr k Rakousku. Docílil toho, že Rakousko po porážce bylo odstraněno z Německa bez ztráty území a za nicotný poplatek; šetřil takto osobní ambice Františka Josefa a připoutal si Rakousko jako oddaného spojence. Maďaři, přijati na milost

seslabenými Habsburky a získání přetvořením Rakouska v dualistické Rakousko-Uhersko, po 1867 přilnuli k Německu – Prusko mělo takto 50milionovou říši ke své dispozici; také Lagarde určil poměr Rakouska k Německu jako kolonie Německa. Němci v Rakousku stali se nejradikálnějšími i pangermanisty; Bismarck byl chytrý dost, že se jich zříkali („Herbstzeitlose“), ale pangermanskou studentskou deputaci z Rakouska nabádal, aby se učili slovanským jazykům, chtějí-li slovanské národy opanovat.

Okupací Bosny a Hercegoviny odkázáno Rakousko-Uhersko na Balkán a císař Vilém zahájil aktivní politiku turkofilskou, pokračuje v politice Bedřicha Velikého; po Řecku Rumunsko, Bulharsko, Albánie, ba i Černá Hora zaopatřeny německými dynastiemi a princeznami. Turecké vojsko obdrželo pruské instruktory a t. p. Rakousko-Uhersko stalo se Německu „mostem“ na Balkán a do bližší Asie a Afriky.

Trojspolek svázal nejen Rakousko-Uhersko s Německem, nýbrž odzbrojil i italskou irredentu, – Lagarde a pangermáni důrazně obhajovali Terst a Adrii pro Německo. Němečtí kapitalisté zároveň velmi dovedně, bez velkých investic, okupovali značnou část italských bank, němečtí profesoři, učitelé a massa menších turistů byli v Itálii účinnými agitátory pro Německo. Starší vliv anglický byl do značné míry paralysován.

Tento skutečný vývoj Německa a jeho politického vlivu v Evropě a v celém světě blížil se ideálům pangermánského imperialismu; ustálil se zejména pojem Centrální Evropy pod německým vedením, – Německo, Rakousko-Uhersko, Balkán a Turecko. Tato Centrální Evropa, obsahující Turecko, přirozeně se přičleňovala k Asii a k Africe, v níž získány značné kolonie; pangermánští spisovatelé mluví proto o doplnění Centrální Evropy Centrální Afrikou. Rakouský pangermán ustálil heslový program: Berlín-Bagdad, kteréžto heslo by se dalo docela dobře nahradit heslem: Berlín-Kairo. Z Berlína do Bagdadu cesta vede přes Prahu, Vídeň, Budapešť, Bělehrad, Sofii, Cařihrad; do Kaira vede táž dráha, a kratší, přes Prahu, Vídeň, Terst a Soluň, mořem k Suezskému kanálu, k italskému a francouzskému pobřeží africkému.

K hlavnímu jádru Centrální Evropy pangermáni připojují ještě země Skandinávské, Holandsko a Belgie (Antverpy!) a Švýcarsko; tyto země zdrženlivější pangermáni chtěli by připojit k Říši ve volné formě federace, nebo i oekonomické unie. Důrazněji však přisvojují si slovanské a jiné pohraniční země na západě Ruska, Ruské Polsko a Ukrajinu, baltické provincie a Litvu. Z Berlína do Bagdadu lze také přes Varšavu, Kyjev, Oděsu a Trapezunt.

Pangermáni vzpomínají starých germánských Varjagů a jejich pochodu na Cařihrad a odkazují na příklad německé Hansy.

Heslově pangermáni často mluví o mořích: Baltickém, Černém, Egejském, Červeném a o Perském zálivu; (plán vyznačuje se také řekami: Rýn, Dunaj, Visla, Dněpr, a kanály spojujícími tyto řeky a umožňujícími německým lodím dopravu ze Severního a Baltického moře do moře Černého a Aegejského. Za války se přetřásají velmi pilně potřebná kanálová spojení a zdůrazňují se některé lokální ambice a potřeby (jako Mnichov-Bagdad, Hamburg-Bagdad a t. p.).

5. Politický hrot pangermánského úsilí obrací se na tři světové strany – na západ, na jih, na východ; proti Francii a Anglii, proti Itálii a Balkánu, proti Rusku. Proti Itálii, zejména od trojspolku, nápor byl slabší, pangermáni spokojovali se spolkem s Itálií, zabezpečujícím Terst a Adrii; proti Francii po přičlenění Alsasko-Lotrinska také se dělaly menší požadavky, více se obracela rozhořčenost proti francouzské politice revanche a hrozilo se definitivním zlomením Francie. Francii mnozí pangermáni pokládali za *quantité negligeable* – že je již malá (40 milionů proti 68) a že bude „relativně“ stále menší, že je, jako románští národové vůbec, degenerovaná, že svou roli již dohrála. Za to ukazovali pangermáni na Belgii a Hollandsko (kolonie vých.-indické); novému kursu hodil by se belgický břeh kanálu, je k němu z Německa blíže než přes severní Francii a k tomu Flámové, jako Holland'ané, reklamováni jakožto kmen německý.

O Antverpách a jejich významu pro Němce je celá pangermánská literatura.

V popředí diskusí a plánů stály však Anglie a – Rusko. Industriální rozpjetí, budování velikého loďstva k opanování moří, koloniální politika v Africe a naposled v Asii a Austrálii a zjevný plán Berlin-Bagdad vedly Německo proti Anglii. S Ruskem Prusko až do Bismarcka bylo ve výhodném přátelství; ale týž Bismarck, připojiv k Německu Rakousko a tím Balkán, a ještě více Vilém se svou tureckou a asijskou politikou pořád více a více Rusku se odcizovali. Výsledek byl, že Anglie se dohodla s Ruskem, a vznikla čtyřdohoda.

Mezi pangermány vznikl dvojí směr; jedni prohlašovali Rusko za nebezpečnějšího nepřítele Němců – druzí Angličany; proti Rusku vystupovali zejména baltičtí Němci, jako Schiemann, Rohrbach a j., proti Anglii hrabě Reventlov a přívrženci. Bismarckovu politiku vůči Rusku hájil professor Hoetzsch a mnozí konservativci, Rohrbach nabízel proti Rusku ruku Angličanům.

Odpůrcové Ruska ukazují na velikost Ruska a jeho ohromného počtu obyvatelstva v nedaleké budoucnosti a usuzují z toho, že Rusko je pravým nebezpečím Německa; Anglie je odloučena mořem, nesousedí přímo s Německem, v Evropě je malá, její síla spočívá v loďstvu, Německu proto nemůže být nebezpečna; Německo bude mít loďstvo čelící Anglii. Jeho armáda, doplněná armádou Rakousko-Uherska, balkánských států a Turecka, po případě Itálie, dovede čelit Rusku i Francii.

6. Vznik a vývoj války se úplně řídí pangermánskou politikou. Rakousko-Uhersko, jakožto německá avantgarda na Balkáně, vrhlo se na malé Srbsko a provokovalo tím Rusko; Německo „musilo“ jít se svým spojencem; Turecko a Bulharsko se připojily a německá Centrální Evropa byla vojensky zorganizována. Poražení Ruska a v Srbska přenechávalo se Rakousku, Německo chtělo s největší rychlostí porazit Francii, dříve než by se Anglie vojensky připravila, proto také vtrhli do Belgie. Válečného vystoupení Anglie Němci nečekali a v tom se mýlili, jak se také mýlili v posuzování Francie – chtěli být v Paříži za několik málo neděl; mýlili se také ohledně vojenské síly Ruska, v rakouské armádě a jejích vůdcích, se také mýlili, a neočekávali, že Amerika se připojí ke spojencům. Ale přes to pangermánský plán zatím uskutečněn.

Dnes německá Centrální Evropa vypadá takto: Německo má 68 milionů obyvatel; k tomu disponuje Rakousko-Uherskem (51), Bulharskem (5 ½) a Tureckem (21), – 146 milionů. Už toto číslo stačí, aby Berlín mohl čelit Rusku, největšímu státu Evropy; má sice Rusko o 30 milionů obyvatel více, ale nedostatek železnic a silnic, řídkost obyvatelstva na ohromném teritoriu a konečně zaostalost v oekonomickém, finančním a kulturním ohledu dává Centrální Evropě rozhodnou převahu. Převahu nejen proti Rusku, nýbrž i proti Francii.

Německo okupovalo ještě Belgii (6 ½), severní Francii (6), Srbsko (5), Černou Horu (½); v Rusku drží baltické provincie, Polsko s Litvou, a Ukrajinu – asi 60 milionů. Německo tedy disponuje 224 miliony lidí. Kde nemůže užít sil vojenských, vykořisťuje síly finanční a hospodářské. Mimo to vykořisťuje Finsko a do značné míry také Rusko.

Rusko, strategicky zeslabeno revolucí, uzavřelo zhoubný a nečestný mír – Schiemanové a Rohrbachové dosáhli zatím svého cíle, Reventlov tím silněji doufá, že dosáhne svého cíle také. Německo se svou Centrální Evropou má od samého počátku války výhodu centralisace a jednotné organisace všech sil; k tomu Německo strategicky a politicky (plán a cíl vojny) bylo připraveno, kdežto Spojenci připraveni nebyli, nedovedli své roztroušené síly spojit a neměli jasného a jednotného plánu. Odtud počáteční strategická výhoda Německo-Rakouska.

Německo-Rakousko mělo a má určitý, právě pangermány podrobně vypracovaný plán; od Viléma až k důstojníkům a vojákům každý kombattant směřuje k témuž cíli, ví, zač bojuje – taková připravenost programová je velikou vojenskou silou. Rozumí se, že Němci musili měnit své strategické plány a metody, je pravda, že při vší prozíravosti také mnohého nevěděli, nepoznali, nedovedli, přes to pangermanism jim valně napomáhal; proti spojencům, kteří byli jeden od druhého odloučeni, užívali s výhodou taktiky Horatia Cocla. Kontinentální Rusko zatím seslabeno, – přijde na řadu námořská Anglie, – tam ukazuje směřování k mořím, – Baltickému, Černému, Jaderskému, Egejskému, Červenému, Perskému.

Spojenci dnes disponují: Anglie 45 miliony, Canada 7, Austrálie 7, Francie 48, Alžír 2, Itálie 36, dohromady 137 miliony. Pokud běží o vojenskou moc, německá Centrální Evropa je dnes silnější než Spojenci evropští; avšak připojení Ameriky má po eliminaci Ruska rozhodující význam vojensky i o ekonomicky. Pangermáni nepochybují o síle a zdatnosti Spojených Států; čelní jejich autoři zdůrazňují americké nebezpečí Evropě a hledí naivním Evropanům namluvit, že německá Centrální Evropa je nutnou protiváhou Spojených Států Severoamerických a vůdcem Spojených Států Evropských.

7. Právo ku své záchvatné politice pangermáni dovozují několikerým způsobem – v podstatě však je to právo pěstní.

Němci se bojí hladu. Ukazují na rychlý vzrůst svého obyvatelstva. Do roku 1845 Francie měla více obyvatel než Německo; od té doby Němci rychle rostou, kdežto Francouzové se téměř nerozmnožují. Tím samo sebou odstraňováno francouzské nebezpečí, za to vzniká nebezpečí ruské: 1789 Francie byla nejlidnatější stát (Francie 26 milionů, Turecko 23, Rakousko 19, Anglie 17, Prusko 6, Polsko 9, Rusko 20, v Asii 5), a to vysvětluje veliký vliv a sílu Francie. Německo je dnes mnohem silnější Francie a jednotlivých západních národů, – musí však čeliti příliš mnoha nepřítelům. Kolem roku 2000 bude obraz Evropy asi takový: Rakousko-Uhersko 84 (54 a 30), Itálie 58, Anglie 145, Francie 84, Rusko 400 (s Asií 500), Spoj. Státy 1195, Německo 165. Ne-li Evropa, tož Německo mohlo by se stát kozáckým a proto je vlastním nebezpečím Rusko. A proto musí Německo seslabit Rusko a co možná okupovat ruskou půdu pro své rostoucí obyvatelstvo. Na západě Německo potřebuje Antverp, potřebuje kraje Briey, vůbec potřebuje půdy, chleba, surovin, přístavů! S brutální naivností pangermáni zapomínají, že také jiní národové potřebují chleba, – „nouze nezná příkazu“, prohlašuje Bethmann-Hollweg pangermánskou jurisprudenci.

Stejně kvality je argument strategický: geografické (položení Němců, obklopených se tří stran nepřátelskými národy, vyžaduje rektifikace hranic, tedy také zabránění neněmeckého území; na politický a strategický význam centrálního položení, na úsilí z centra (na rozdíl od úsilí s periferie a t. p.) upozornil pangermány Ratzel. Vůbec nejen geografie, nýbrž i geologie atd. rozhodují o právu: území geologicky podobné německému patří – Němcům. A němečtí geografové už systemisují zvláštní vědu: geopolitiku.

Němci, pangermáni dokazují, jsou nejlepšími vojáky světa, pruský militarism je vzorný; Němec je od přírody voják – vojenství a válka jsou však Bohem ustanovený řád společenský, jak dokázal Moltke, Němcům proto právem náleží prvenství. Darwinův přírodní zákon o přetrvání způsobilého opravňuje pruský militarism; Nietzsche Němcům dal jediné a hlavní přikázání – vůli k moci, vůli k síle, vůli k vítězství!

Němci, podle pangermánů mají prvenství v industrii a technice; vedle úspěchů vojenských mají úspěchy a přímo prvenství ve vědě, školství, filosofii, hudbě a umění, – Němci svou kulturou mají právo, ba přímo povinnost ovládat svět, Němci jsou jedním slovem Herrenvolk, jediný absolutní Herrenvolk! Německo, čtete doslova, stane se spasitelem Evropy a lidstva. Němci pangermánským plánem dovršují jen svůj historický vývoj: Prusko roku 1871, sjednotivši Němce, pokračuje v budování německého imperia středověku; již říše Karla Velikého, pokračování římského imperia, vytvořila politický pojem Centrální Evropy – prusko-německý imperialism a militarism je dovršením světové římské ideje, Berlín je čtvrtým Římem, po Římě, Byzanci, Moskvě...

Pangermáni, jak vidno, věří v hmotu a sílu, v techniku; ne Herder a Schiller, ani Kant, nýbrž Hegel, Feuerbach, Büchner („Kraft und Stoff“), Schopenhauer, Hartmann a Nietzsche stali se vůdci popruštělých Němců. Tento materialism docela dobře se spojuje s nacionální a rasovou mystikou, kterou pangermáni čerpají z Francouze Gobineau, z Nietzsche, Schopenhauera, Hartmanna a j.; Lagarde Němcům předpisuje i své zvláštní, vyšší náboženství a Vilém věří ve své a svého děda mesiášství – zakladatel pruského císařství, loutka Bismarckova, je Vilémovi poslancem božím. Pangermánští materialisté přijímají toto sacrilegium docela spokojeně, nerozčilují se jím ani marxističtí materialisté pana Scheidemanna...

Pangermáni vědomě udržují a šíří nepřátelství a nenávisť k sousedním národům, zejména k Slovanům; obzvláště Čechové, pro své zvláštní postavení světové, jsou Němcům trnem v oku. V pangermánské literatuře hrozí se Čechům, stejně Polákům, vyhubením a násilnou

germanisací. Je znám projev Mommsenův, že Němci mají Čechům přerážet tvrdé lebky, Lagarde a jiní vůdcové pangermanismu mluví stejně brutálně. Pangermáni převrátili historii a sociologii v zoologii a mechaniku – je to v soulase se zastrašovací taktikou, praktikovanou v této válce.

3. Plán Spojenců: Demokratická organizace Evropy a lidstva. – Demokracie proti theokracii

8a. Spojenci, nepřipraveni na rakousko-německý útok, byli v defensivě, jak vojensky, tak politicky; trvalo delší dobu nežli se sjednotili na společném programu. S počátku jednotliví státníci a vlády prohlašovali své názory a plány; přirozeně kladli důraz na to, že byli napadeni, odsuzovali pruský militarism, hájili zásady demokratické a žádali svobodu pro všechny národy, veliké i malé, a slibovali reorganizaci Evropy.

31. října 1916 císař Vilém napsal list, v němž svým způsobem v důvěře v svého Boba si od Bethmann-Hollwega vyžaduje návrh mírových podmínek; německý kancléř 12. prosince 1916 podal americkému chargé d'affaires v Berlíně německý návrh, oznamující, že centrální mocnosti jsou ochotny vejít v mírové jednání. Návrh neobsahuje žádného určitějšího plánu, je to více rozkaz zpupného vítěze, než opravdový návrh na mír.

Na to vystoupil president Wilson. Jak známo, nabídl své prostředkování hned 3. srpna 1914, ale nebylo přijato; po návrhu Bethmann-Hollwegově obrátil se Wilson (20. prosince 1916) na anglickou vládu, jak výslovně praví, spontánně, nikoli na podnět německý. Žádá, aby všichni bojující národové podali své mírové návrhy konkrétněji, všeobecná pravidla nestačí; sám zdůrazňuje právo menších a slabších národů (peoples) a malých států.

Spojenci odpověděli (30. prosince 1916) na notu německého kancléře a odmítli ji právem; dne 10. ledna 1917 odpověděli presidentu Wilsonovi.

Spojenci v této odpovědi zásadně proti pruskému militarismu hájí Evropy ve jménu humanity a civilisace, zdůrazňují právo malých národů na sebeurčení, jak to již dříve učinili angličtí a francouzští ministři a politikové.

Jednotlivé politické požadavky jsou: Belgie, Srbsko a Černá Hora musí být Němci restaurovány, okupovaná území Francie, Ruska a Rumunska musí být vyklizena a dána

spravedlivá náhrada. Území a provincie, v minulosti odňaté spojencům násilím a proti vůli obyvatelstva, mají být vrácena; to se musí v první řadě vykládat jako řešení otázky alsasko-lotrinské, ale platí také pro Dány v Šlesviku.

Na východě bude sjednocena a osvobozena Polsko. Také národnosti Rakousko-Uherska musí být osvobozeny od cizí nadvlády: Italové, Rumuni, Jihoslované, Čechoslováci, Poláci, Rusíni. Turecké panství v Evropě přestane, neboť je cizí západní civilizaci; národy, podčíněné krvavému tyranství Turků, budou osvobozeny.

Spojenci takto usilují o reorganizaci východní Evropy a Evropy vůbec; národnosti musí být respektovány a svoboda oekonomického vývoje plně zabezpečena všem národům, velikým i malým. Mezinárodní úmluvy budou garantovat suchozemské a přímořské hranice proti nespravedlivým útokům. Spojenci přijímají v zásadě utvoření ligy národů.

8b. – Brzy po obdržení spojenecké noty prezident Wilson ve jménu amerického lidu vyhlásil (dne 5. dubna 1917) Německu válku. Od té doby, jak se vyslovil, a již před tím formuloval všeobecné podmínky míru.

Prezident Wilson velmi účinně interpretuje vedoucí zásady americké demokracie: Zásady, v nichž Amerika byla vychována (Inauguralní řeč 5. března 1917) jsou zásady osvobozeného člověčenstva; hlavní zásada míru je skutečná rovnost národů (nations) a že vlády mají všecku svou oprávněnou moc od souhlasu ovládaných, anebo, jak to formuluje v poslání Rusku (9. června 1917) žádný národ (people) nesmí být donucen pod suverenitu, pod kterou si žít nepřeje.

V podstatě Wilson opisuje jen znamenitou řeč Lincolna na Národním Hřbitově 1863, 19. listopadu: „Že tito mrtví nezemřeli nadarmo a že národ s pomocí boží znova se narodí k svobodě, a že vláda z lidu, lidem a pro lid nezmizí se světa.“ A Lincoln i Wilson v podstatě opakují jen zásady americké Deklarace Nezávislosti (4. července 1776).

Podrobněji Wilson formuloval podmínky míru v kongrese 8. ledna 1918 – rok po notě Spojenců; návrh obsahuje 14 požadavků.

1. Mírové vyjednávání musí se dít otevřeně, bez tajných mezinárodních úmluv; diplomacie musí jednat veřejně.

2. Naprostá svoboda plavby na moři vně teritoriálního obvodu.

3. Odstranění pokud možno všech hospodářských přehrad.
4. Všeobecné odzbrojení.
5. Uspořádání a rozdělení kolonií; musí být brán stejný ohled na zájmy obyvatel, jako na zájmy států, které si na kolonie osobují právo.
6. Evakuace všeho ruského území; Rusko samo si upraví své politické zřízení a obdrží k tomu, pokud třeba, všelikou pomoc. „Způsob, jakým bratrské národy budou zacházeti s Ruskem, bude rozhodující zkouškou dobré vůle.“
7. Belgie musí být vyprázdněna a restaurována.
8. Francouzské území musí být vyklizeno a restaurováno, a bezpráví, spáchané na Francii 1871 Pruskem v otázce alsasko-lotrinské musí být napraveno.
9. Italské hranice buďtež upraveny podle jasně známých národnostních hranic.
10. Národům (peoples) Rakousko-Uherska, jejichž místo mezi národy (nations) si přejeme vidět zabezpečené a zajištěné, musí být dána nejsvobodnější možnost autonomního vývoje.
11. Rumunsko, Srbsko a Černá Hora musí být vyklizeny a okupovaná území restaurována; Srbsko musí mít svobodný a zajištěný přístup k moři. Vzájemné vztahy balkánských států mají být upraveny ve shodě s historicky danými politickými a národnostními zásadami; politická a hospodářská nezávislost a územní integrita balkánských států budiž zabezpečena mezinárodními úmluvami.
12. Turecku budiž zaručena integrita území; ale ostatním národům (nationalities) pod tureckou vládou budiž zajištěna bezpečnost života a autonomní vývoj bez jakéhokoli vnějšího zasahování. Dardanely mají trvale být otevřeny lodím a obchodu všech národů za mezinárodních záruk.
13. Budiž zřízen polský stát, obsahující území, obydlená nesporně polským obyvatelstvem; svobodný a jistý přístup k moři buď zabezpečen, politická a hospodářská nezávislost a integrita území budiž mezinárodně zaručena.
14. Budiž zřízen všeobecný svaz národů, zabezpečující hmotnou a politickou nezávislost a územní integritu stejnou mírou velkých i malých států.

President Wilson ve všeobecných zásadách je úplně shodný s notou Spojenců; v podrobnostech jsou rozdíly, zejména v názoru na Rakousko-Uhersko, na Balkán a Turecko; zde president Wilson je mnohem konservativnější než Spojenci. Avšak přiblížil se jim v některých pozdějších projevech. V řeči ke Kongresu 11. února 1918 zdůraznil zásadu, že územní změny musí být učiněny jen v zájmu obyvatel, nikoli nepřátelských států; a všem jasně vymezeným (well-defined) národnostním tužbám má být poskytnuto největší uspokojení, pokud by nezavedly nové a neprodloužily staré prvky bojů a protiv, ohrožujících mír Evropy a lidstva.

President Wilson (4. prosince 1917 v řeči ke Kongresu) připustil, že Amerika nechtěla seslabit (impair) a předělávat (rearrange) rakousko-uherskou říši, ale vláda ústy sekretáře Lansinga prohlásila zájem o národnostní tužby Čechoslováků a Jihoslovanů, a později doplnila neurčitý text proti rakouským a německým výkladům v určitější smysl, že tím míněna je samostatnost těchto národů.[2]

President Wilson je si vědom, že integrita Rakousko-Uherska znamená vítězství německé. Už proto, že by ta integrita znemožnila vlastní italský a polský program presidentův; a president Wilson sám velmi dobře prohlédl, že Německo, kontrolujíc Rakousko-Uhersko a tím Balkán a Turecko, uskuteční pangermánský plán Berlín-Bagdad, čímž celý svět bude znepokojen a mír znemožněn.[3] Že Rakousko-Uhersko je pouhým vasalem Berlína, president Wilson objasnil v téže řeči, ve které mluvil o jeho integritě; myslil-li president Wilson, že Rakousko se pokusí to vasalství se sebe setřást, tož se té myšlenky vzdal. – Rakousko to vasalství přijímá stále více.

President Wilson neváhal změnit svých čtrnáct mírových bodů. Vláda Spojených Států, následující Francii, Itálii a Velkou Britanii uznala Čechoslováky za národ belligerentní, a Československou Národní Radu za „vládu d e f a c t o“, nadanou nejvyšší autoritou ve vojenských a politických záležitostech, týkajících se Čechoslováků; a ve své odpovědi Rakousku-Uhersku president Wilson sám zdůrazňuje tuto změnu svých čtrnácti podmínek, když radí vládě rakousko-uherské, aby vyjednávala s Čechoslováky a Jihoslovany. V dopise, který odpovídal na přímou otázku, president Wilson vysvětlil, že jeho třetí bod neznamená volný obchod – není pochyby, že jeho čtrnácte bodů vyjadřuje pouze všeobecné zásady tím, že připouští konkrétnější a konečné definice a změny, stejně jako budou změněny a definovány podmínky Spojenců na rozhodující mírové konferenci.

9. Spojenci a prezident Wilson nepodávají politický plán do všech podrobností vypracovaný. Těžiště jejich návrhů leží v rozhodném prohlášení politického programu demokratického.

Mezi politikou Spojenců a Centrálních mocností je rozdíl zásadní.

Spojenci jsou státy demokratické a republikánské, odvozující právo vlády z vůle lidu, jsou státy vzniklé z revoluce; Francie, země Velké Revoluce a prohlášení práv člověckých; Anglie, vzor parlamentárního režimu a království, podřízeným vládě většiny; Itálie protipapežská, bojující za sjednocení národa, přijala také zásady parlamentarismu; staré Rusko nehodilo se do tohoto spolku, ale Rusko svrhlo cara a usiluje o republiku dokonce již sociální; Spoj. Státy, prvá veliká demokracie a republika, která organisovala politickou svobodu na základě svobody církevní a náboženské, vzor revoluční Francii a evropské demokracii vůbec.

Ke Spojencům se přimykají jiné republikánské a demokratické státy. Státy neutrální většinou jsou na straně Spojenců; v Norsku, Dánsku – i ve Švédsku, ve Švýcarsku a j. – značná část demokracie přijímá jejich zásady.

Naproti tomu centrální Evropa jsou státy monarchistické a militaristické; monarchism tento je v podstatě středověký, theokratický, Prusko-Německo se svou ideou pruského království z boží milosti obnovilo středověké císařství; Rakusko-Uhersko, stát docela umělý, drženy dynastií a armádou, protidemokratický, protinárodní, klerikální, jezuitský, stejně jako Prusko drží ideu středověkého imperia. Oba státy proti vůli lidu staví fikci božské vůle a vydávají se za její hlasatele. Turecko, theokracie mohamedánská stejně je protinárodní, protidemokratická, středověká a k tomu nekulturní a barbarská; Bulharsko, vedené rakousko-německým parvenuem, jemuž každý prostředek je dobrý, hodí se dobře do spolku Hohenzollerů a Habsburků. Římský pontifex, už dávno vedený jesuitismem, pracuje pro Rakousko a Prusko: Rakousko je poslední veliký katolický stát, a Vilémovo luteránské Německo, aby si udrželo Rakousko, obětuje Římu a svému katolickému centru své protestantské vůdcovství. Jesuitism, machiavellism je politika a diplomacie Říma, Pruska i Rakouska. Centrální moci spojily se netoliko zeměpisnou polohou zemí, nýbrž vnitřní duchovní příbuzností.

Proti sobě stojí v světovém boji mocnosti středověkého theokratického monarchismu, absolutismu nedemokratického a nenárodního a státy konstituční, demokratické, republikánské, uznávající právo všech národů, nejen velikých, nýbrž i malých, na státní samostatnost. Proti sobě stojí, jak řekl císař Vilém, idea pruská a americká; je to boj světla a tmy, práva a násilí, středověku a pokroku, minulosti a budoucnosti: německý císař s

pangermány prohlašuje, že moc tvoří právo – Amerika s Lincolnem věří, že právo tvoří moc. Amerika vstoupila do války s demokratickým ideálem bojovat ne pro výboj, nýbrž pro princip.

4. Německý „Drang nach Osten“, Prusko a Rakousko. – Pangermanism a Východní otázka. – Pangermanism s hlediska světového

10. Německo ve svých začátcích (za Karla Velikého) bylo německým jen po Labe a Saalu; ostatní východní část, původně slovanská, byla postupem věků germanisována a kolonizována násilím. Treitschke určuje smysl německé historie jakožto kolonisační.

Císařství organisovalo na okrajích říše t. zv. matiky; na východě a na jihovýchodě takovými periferními markami byly Braniborsko a Rakousko, toto na jihu, ono na severu.

Braniborsko bylo sloučeno s Pruskem a Prusko germanisováno církevními rytířskými řády; přijalo později reformaci a stalo se vůdcem Německa, proti Rakousku.

Rakousko svým jménem znamená „Východní říši“; Habsburkové dlouho drželi německé císařství a užívali říše pro své rodinné cíle. Středověké císařství se ve své ideji opíralo o universální církev. Římské imperium přeměněno v theokratický katolicismus a Habsburkové, zejména po spojení se Španělskem, sloužili církvi; země inkvisice a země násilné protireformace tvořily celek, v němž slunko nezapadalo.

Rakousko, když se 1526 spojilo s neněmeckými Čechy a Uhrami v unii, zeslabilo svou pozici v říši; Prusko, národně jednodušší, sílilo a zjevně se domáhalo prvenství v Německu proti Rakousku. Reformací byl rozdíl a antagonismus zesílen, – Prusko se stalo vůdcem německého protestantismu, Rakousko německého katolicismu. Přes tyto rozdíly oba soupeřové měli mnoho společného: původ – oba měli též původ z církve a oba měli též politický cíl, germanisovat východ; Rakousko a Prusko, Hohenzollerové a Habsburkové, reprezentují zvláštní rozdělení politické práce.

Proto se přes všecek antagonismus soupeřové konečně dohodli. Rakousko v touze, napodobit Napoleona a sjednotit monarchii násilnou soustavou centralisační, vzdalo se vůdcovství v Německém císařství r. 1806. Když Prusko mocí zbraně r. 1866 vypudilo svého soupeře z

Bundu, nahrazujícího Rakousku dřívější císařství, mohlo bez jakéhokoli rakouského protestu r. 1871 císařství obnovit. Bismarck to zosnoval tak, že František Josef resignovaně snášel porážku u Hradce Králové a posunul hranice své říše na Balkán. Bismarck by snad za celý Balkán nebyl dal kosti jediného pomořanského granátníka, ale Vilém tuto politiku korigoval, a Rakousko se stalo Prusku mostem do Asie a Afriky svou balkánskou a jaderskou oblastí.[4]

11. V historické perspektivě může se na německý „Drang nach Osten“ hledět jako na pokus řešit starou východní otázku. Po Řecích v Evropě, Asii a Africe, po Římu, po říši Byzantské, po Francích a německo-římském císařství, po křížových výpravách a po Benátkách obnovilo Prusko imperium a šlo dále za úkolem, spojit Evropu s Asií a Afrikou, a zorganizovat starý svět pod jedinou vládou.

Světové poměry jsou dnes ovšem jiné než byly ve starověku a ve středověku; Asie dříve byla Evropě to, co dnes zoveme Blízký Východ. Dálný Východ nebyl v nijakém spojení s Blízkým Východem, který byl rasově příbuzný s Evropou. Turecké a mongolské vpády rušily vývoj Asie, ale nebyly s to, změnit daných rasových příbuzností a spojení s Evropou: Indie, mlhavý sen Alexandra Velikého, byla připojena k Anglii a z části k Francii, jako se stala i Austrálie částí britského imperia. Persie a Malá Asie znovu nabývají své svobody, jak Turecké císařství krok za krokem ztrácí moc a životnost; Anglie, Francie a Rusko staly se skutečnými vládci Asie. Afrika, ode dávna v těsném spojení s Asií také se stala částí Francie a Velké Británie.

Německý plán „Berlín-Bagdad“ je tedy pokusem vytlačit tři jiné národy z Asie.

Ale situace v Asii byla pozměněna vývojem Japonska a Číny; k evropské Asii přistoupila Asie mongolská – a oba tyto civilisované národy východní spojily se s asijskými národy evropskými.

V téže době na západě vzrostla velká republika americká a Kanada se stává důležitým státem: Nový svět vznikl na americké pevnině. Proto myšlenka Pruského císařství není v souladu s dnešními poměry, je zastaralá a překonaná. Středověké císařství bylo velkým pokusem, sjednotit všecko známé lidstvo v theokracii; Všněmci se sice honosí, že navazují na středověkou myšlenku, ale jejich cíle jsou užší, protože jsou německo-nacionální a po výtce hospodářské – hospodářské v ryze materialistickém smysle. Při vši své velikosti myšlenka všněmeckého světového panství je úzká, malá, pruská dynastická autokracie a militarism pohltily středověkou myšlenku duchového katolicismu.

Někteří Všeněmci začínají chápat rozdíl mezi německou Střední Evropou a světovou organizací, jak ji pojmají Spojenci a Amerika. Velebí německou Střední Evropu, rozkládající se do Asie a Afriky, jako spásu proti hrozící amerikanisaci. Nemohou pochopit, že amerikanisace není pouze vnější, mechanická, ale niterná, duchová – víra v politické zásady Prohlášení Nezávislosti, víra v principy svobody a rovnosti, v principy humanitní, ve sjednocenou organizaci všeho člověčenstva, nikoli pouze v jednotu částí Starého Světa, vykořisťovanou Německem pod rouškou kultury. A prezident Wilson, hlásající americké zásady, není jen obyčejným prezidentem, voleným každá čtyři léta jemu jako odborníku ve vědách politických a v historii dostalo se velkého historického úkolu, formulovat politické zásady Nového Světa, kterými bude rozřešena netoliko stará otázka Východní, nýbrž všechny politické problémy. Nejedná se už o to, jak organisovat Starý Svět – dnes se jedná o to, jak organisovat Svět Starý a Nový, celé lidstvo.

5. Německý „Drang nach Osten“ a pásma malých národů

12. – Politicky a ethnograficky je Evropa organisována podivným způsobem. Pro celý vývoj Evropy a pro pochopení této války je velmi důležité uvědomit si význam zvláštního pásma menších a malých národů, rozprostírajících se mezi Západem a Východem, určitěji mezi Němci a Rusy. Od severu, od Laponska na jih do Řecka sousedí jeden s druhým, řada menších a malých národů: Laponci, Finové, Švédové, Norové s Dány, Estonci, Lotyšci, Litevci, Poláci, Lužičané, Čechové se Slováky, Maďaři, Jihoslované (Srbochovati a Slovinci), Rumuni, Albánci, Bulhaři, Turci, Řekové. (Tento počet se zvětší, budou-li se počítat na př. Kašubové, Ukrajinci a j. za národ zvláštní.)

Na západ od tohoto pásma jsou národové větší (Němci, Francouzové, Italové, Angličané, Španělové); malých je málo (Holandáňové, Portugalci), ale několik zlomků a zbytků národů kdysi větších (Baskové, Bretonci, Irové, Skotové, Welšové, Islandáňové). Na východě (v Rusku) je mnoho malých národů; mimo uvedené národy na západních okrajích, jsou četní malí národové na Kavkaze a na okrajích k Asii a severu. Střed Ruska je zalidněn jedním a to největším národem.

Nápor Němců na východ a jih obrací se proti tomuto pásmu malých národů. Prusko má z něho části a Prusové sami původně byli neněmecký národ toho pásma. Rakousko-Uhersko je

složeno z osmi národů tohoto pásma a tlačí se v něm dále na jih, jak Prusko se v něm tlačí, a to právě v této válce, na východ a na jih.

Většina válek posledních století odehrála se v tomto pásmu anebo má v něm svůj původ; toto pásmo, do něhož se ze západu tlačili Němci, z východu Rusové a Turci, bylo a je pásmem politického nebezpečí, nebezpečí pro mír Evropy, – národové velicí ohrožují tyto národy malé, bránící svou samostatnost.

Nápor Němců na západ byl mnohem slabší. Národové na západ od Němců byli chráněni i svou početností, zeměpisnou polohou a kulturou. Francie až do roku 1845 byla lidnatější než Německo a byla vůbec politicky silnější; také Italové odolali Němcům. Do Anglie měli Němci daleko a přes jiné národy; Španělsko a nynější Belgie spojeny byly s Rakouskem jen dočasně.

Pohled na ethnografickou mapu Evropy ukazuje tuto situaci: ethnografické hranice mezi Němci, Francouzy a Italy jsou ostré a určité, kdežto na východě jsou ethnografické hranice neurčité a spletité, – národnosti jsou promíšeny; německý nápor na východ je vyznačen mnoha německými koloniemi, vraženými jako tvrze do cizího území.

Západ je nejen ethnograficky, nýbrž i politicky rozdílný od východu. Na západě jsou větší národy a větší státy (malé jsou jen Holandsko, Belgie, Portugalsko); na východě jsou malé státy, tvořené z částí malých národů (Rumunsko, Srbsko, Černá Hora, Bulharsko, Řecko) a vedle nich je Rakousko-Uhersko a Turecko, utvořené z mnohých malých národů a kdysi nezávislých států. Rusko obsahuje veliký počet takových malých národů a bývalých nezávislých států, ale na rozdíl od Rakousko-Uherska a Turecka má velikou převahu t. zv. národa panujícího.

II. NÁRODNOSTNÍ PRINCIP

6. Národnostní cit a idea

13a. – Požadavek Spojenců, aby malé národnosti byly respektovány stejně jako veliké, vyplývá z uznání národnostního principu. Pro pochopení války a uzavření správného míru je velmi důležité, aby princip národnostní náležitě byl objasněn.

Národnostní princip uplatňuje se v Evropě energičtěji od XVIII. století, a sice netoliko politicky a sociálně, nýbrž i filosoficky, v literatuře, v umění a v celém životě. Od XVIII. století (2. polovice) lze pozorovat, jak v Itálii a v Německu se sílí touha a úsilí o sjednocení národů, rozdělených ve středověku na četné státy. O sjednocení a osvobození usilují zároveň porobení národové; na Balkáně, proti Turecku, povstávají Srbové, Řekové, Bulhaři, Albánci. Totéž se vidí v Rakousku a Rusku: od francouzské revoluce počínajíc, historikové zaznamenávají národní probuzení a renaissanci Čechů a Slováků, Maďarů, Jihoslovanů a vůbec všech národů v Rakousku, v Rusku a jinde, Němců a Italů nevyjímajíc. Tento process národní individualisace je tak mocný, že vznikají pokusy o osamostatnění slovenčiny, maloruštiny, provencalštiny a j. dialektů a jazyků, posud literárně nepěstěných (irštiny a pod.). Vzniká otázka flámská, norská, irská a j.

Filosoficky národnostní cit, idea zdomácňuje v celé literatuře; v XVIII. století na příklad počíná se studium národních písní, a mužové, jako Herder a jiní, usilují o to, postihnout v národních písních národnost, ducha národa, jak se obyčejně říká. V té době vzniká také sesílené studium jazyků a jejich srovnávání; vznikají vědecké obory germanistiky, slavistiky, romantisky. Zároveň se všude pěstuje velmi pilně historie a všechny společenské vědy, a to s vysloveným cílem pochopit filosoficky podstatu vlastního a cizích národů ve všech projevech duchovního života a porozumět vývoji vlastního národa a člověčenstva. (Na př. tak zv. historická škola právnická – Savigny, oekonomická – v. List. – a j.) U všech národů pěstuje se vědomě filosofie národní – pangermáni, jak ukázáno, jsou politickou organizací a filosofickou synthesí toho ruchu v Německu. Vedle nich jsou v Rusku slavjanofilové, v Čechách a u Jihoslovanů humanisté, v Polsku messianisté, ve Francii, Itálii, Skandinavii – všude pod různou formou vidíme stejné úsilí. Že se v dějinách filosofie posud k této stránce nepřihlíželo,

je jen důkazem, jak jednostrannou, úzkou a nepolitickou je školská filosofie, tento scholastický ostrov v rozbouřeném politickém a sociálním moři nové doby.

Národnost je princip nový, moderní. Ve středověku Evropa byla organisována církví, císařstvím a státy; organisace společnosti byla theokratická a je do značné míry posud. V době staré národnostního principu také nebylo; jednotliví národové sice stáli proti sobě, ale jako cizí proti cizímu; v národech samých každá část stála vedle a proti sobě. Jen občas projevovalo se vědomí národnosti (na př. u Řeků v době Alexandrově), ale uvědomělého principu národnostního nebylo. Odtud ve středověku a do XVIII. st. ten politický kaleidoskop evropské mapy.

Reformací a renaissancí počíná uvědomování národnostní. Národní jazyky stávají se jazyky bohoslužebnými, překlad bible stejně posvěcuje jazyk lidu proti aristokratické církevní latině, řečtině a t. d. Vzniká národní nelatinská literatura ve filosofii, vědě a v krásné literatuře; literatura stává se kulturní mocí. Politicky sílí se demokracie a s ní jazyky lidu se uplatňují v parlamentech a v administraci; latina a frančtina ztrácejí své politické privilegium.

Filosofie XVIII. věku hlásá princip a ideál humanitní a francouzská revoluce prohlašuje práva člověka; Herder, „velekněz čistého člověčenství“, prohlašuje národy za přirozené orgány člověčenstva, odmítaje zároveň státy jako orgány „umělé“. Evropa organisuje se politicky stále více podle národnostního principu.

13b. – Národnost projevuje se prakticky jazykem, jazykem ovšem mluveným (jazyk mateřský); statistika národů podává se podle jazyků, grammatikové vyšetřují, do jaké míry se liší dialekty od skutečných jazyků. Není na př. sporu a nemůže být, že němčina a frančtina, že ruština a němčina jsou samostatnými, různými jazyky; ale je spor, je-li provençalstina jazykem nebo dialektem, je-li maloruština (ukrajinština) samostatným jazykem, a tudíž Malorusové (Ukrajinci) zvláštním národem a t. d.

Důležitost jazyka v určování národnosti je pochopitelná; jazyk slouží jako výrazový prostředek citům a myšlení člověka; le style c'est l'homme – platí i zde. A jazyk má ohromnou důležitost sociální – umožňuje styk lidí. Národnost, národní duch projevuje se proto v celé literatuře; o krásné literatuře se to všeobecně uznává – velcí básníci pokládají se za nejvýraznější representanty svých národů. Ale i vědy a filosofie mají svůj ráz národní – dokonce i matematika, věda tak abstraktní, liší se podle národů. Vědy a filosofie liší se podle národů i obsahem (to, co různé národy zajímá a více zajímá) i methodou. Stejně uznává se

výtvarné umění za projev národnosti; avšak totéž lze říci o náboženství, mravech a právu a o práci (práce a hospodaření je podle národů různé – různost národní stravy, kuchyně, obydlí atd.), a o státu a politice. Slovanským se na př. prohlašuje pravoslaví, katolicism se pokládá za románský, protestantism za germánský; určuje se rozdíl mezi právem římským a germánským a slovanským, ukazuje se na rozdíl státu pruského od anglického a ruského atd. Všecky tyto problémy vyžadují pečlivého vyšetření; musíme se varovat ukvapených generalisací: na př. západní Slované jsou katoličtí, ale Čechové provedli první reformaci v této skizze má být na bohatý obsah vědecké národnostní filosofie jen upozorněno.

Národnostní princip jeví se jako zvláštní a velmi silný cit, jako láska k mateřštině a celému bytu lidí, mluvících stejným nebo velmi příbuzným jazykem, a k půdě, na níž tito lidé bydlí; a není to pouze láska, vznikající z přirozeného zvyku (srv. nostalgii), nýbrž je to láska více méně uvědomělá, také idea – národové mají svůj kulturní a politický program, vypracovaný společnou historií a navzájem spravující tuto historii: je to moderní vlastenectví (patriotism) v tomto širokém a komplikovaném smyslu, tedy nejen loyálnost po starém způsobu k dynastii a panujícím třídám. Tedy opravdový národnostní princip, národnostní idea a ideál, jak se obyčejně říká, netoliko národnostní cit a pud.

Otázka, jak různí národové vznikají, jak se vyvíjejí a jak se národové individualisují, je dost sporná. Obyčejně si lidé představují, že jisté části lidstva – právě národové – mají zvláštní společné fyzické a duchovní vlastnosti; je názor, že lidstvo se dělí na plemena (indoevropské, mongolské atd.) a plemena na národy, tyto pak na kmeny a ještě menší podrozdělení. S počátku věda ustanovila malý počet plemen (5); ale pokračující analýsy antropologové a ethnografové rozhodují se dnes pro počet plemen mnohem větší, určující složitý komplex znaků a vlastností, charakterisující plemena a národy.

Ovšem – jak vznikla plemena? Konec konců: od jednoho Adama? Či bylo Adamů více? Moderní evolucionism (darwinism atd.) ještě nedal uspokojující odpovědi. Tu vzniká problém rasy, kterou mnozí přijímají za vlastní fyzickou a psychickou podstatu plemen a národností. Ukazuje se, že téměř všechny národy jsou silně smíšeny, že národa, že krve docela čisté není. Vzniká pak otázka: jsou smíšené národy silnější, kvalitativně lepší než nesmíšené? Jaké jsou meze a stupně prospěšného smíšení národů a plemen? Národové se postupem doby mění – do které míry a čím? Mění se tělesně (anatomicky) křížením nebo i zaměstnáním? Žitím v městech? Potravou? Snad i endemickými chorobami? A jak působí změna těla, resp. kostry, na duchovní vlastnosti? Mění se duchovní vlastnosti národů nezávisle od vlastností tělových a

čím? Mění se tyto vlastnosti (kapacita) samy od sebe, nebo vyvíjejí se vlivem duchovních vlastností cizích? Přejímáním cizích ideí, zvyků, institucí atd? Vzniká nesnadný problém samobytnosti národů, samostatnosti a soběstačnosti jejich kultury.

Takové jsou v stručnosti problémy vědy nebo filosofie národnostní, která dosud není jako zvláštní odbor vědní přesně ustavena, otázky, jimiž se zabývají historikové, anthropologové, ethnografové, geografové, filosofové historie a sociologie, – rozsah a hloubka těchto studií v XIX. století a v století našem jsou dalším důkazem, že národnost je obecně uznávaným principem, pronikajícím celý společenský život.

14. Velmi důležité pro pochopení a ocenění národnostního principu je určit přesněji poměr národnosti a státu. Pangermáni, třeba že se také dovolávají národnostního principu, staví stát nad národnost; v státu vidí summum společenské organisace, nejvyšší a vůdčí moc, a často prohlašují, že národnostní princip už je odbyt. Podobně jiní vyhlašují církev za nejvyšší organizaci, jiní zase třídu proletářskou. Myslím, že správné je, pokládat národ a národnost za cíl společenského úsilí, stát za prostředek; de facto každý uvědomělý národ usiluje o svůj vlastní stát.

Národnostní princip je poměrně nový, neustálený, kdežto stát je instituce velmi stará a tak všeobecná, že již proto se mnohým zdá být stát nejpotřebnějším, pro lidstvo nejcenějším.

Upozornil jsem již na rozdíl v politické organisaci Evropy, – západní i východní: vedle jednoho státu ruského máme na západě mnohé státy. Je v Evropě 27 států (německé státy – 26 – se nepočítají, Rakousko-Uhersko se bere za jeden). Národů je v Evropě více než dvakrát tolik než států; ethnografové a linguisté se neshodují v určování počtu zvláštních národů. Tak na př. liší se od Finů Karelové, anebo se mluví o Fino-Karelích. Lotyšů se od jedněch spojují s Litevci, druzí je oddělují; Kašubové se počítají za národ od Poláků rozdílný, podobně se Ukrajinci oddělují od Rusů, atd. Problémy nejsou dost objasněny a proto není jednotné statistiky; lze jen přibližně udat, že v Evropě je 70 národů a jazyků (ne dialektů).

Nepoměr počtu národů a států znamená, že je mnoho států národně smíšených; skutečně ryze národních států, států, tvořených jen jedním národem, takřka není; jen nejmenší státy jsou národní: Andora, San Marino, Monaco, Liechtenstein, Luxemburg, Dánsko (Portugalsko? Hollandsko?).

Všecky větší státy jsou smíšené; čím větší, tím smíšenější, může se říci. Třídí-li se smíšenost podle počtu národů, tož Německo (Prusko), Rakousko-Uhersko, Rusko a Turecko jsou nejsmíšenější. Smíšenosti přibývá směrem od západu na východ.

Tento nepoměr států a národů a faktum, že se národové ve smíšených státech domáhají nezávislosti, odkazuje k tomu, že státy vznikly v starší době a výbojem; jestliže Herder zove národy přirozenými orgány lidstva a státy orgány umělými, tož tímto výrazem funkce států vůči národům přibližně správně je charakterisována. V smíšených státech jeden národ je panujícím národem státním; pravidlem je národ ten větší než podmanění národové neplnoprávní – jen Rakousko je, jak bylo i Turecko, příkladem státu, v němž minorita pomocí armády a autoritou dynastie panuje nad majoritou.

Rozdíl národu a státu někteří pangermáni charakterisovali heslem: Goethe – Bismarck. Národ je organizací kulturní, všekulturní, organizací volnou, danou přírodou, stát jsa především organizovanou mocí, je podmanitelem národa vlastního i cizího. Stát nynější vyvinul se z původní vojenské a církevní (náboženské) organizace; jsa státem dynastickým a organizací jisté třídy (šlechta – plutokracie), nešetřil rozdílů národních a proto jsou státy smíšené.

Státy byly vytvořeny v době, kdy duch panství chytivosti a vykořisťování byl všeobecný a silný; zásada národnostní je poměrně nová, a byla ustálena jako protiva zásady státu. Národ vykonává vliv volně (viz na př. vliv Shakespeara, Byrona, Goethe atd.), stát vykonává svůj vliv svou donucovací mocí (vliv Bismarcka, pokud byl v úřadě, na rozdíl od vlivu Goethe – ale vliv Bismarckových ideí po jeho smrti). Národ je organizací demokratickou – každý jednotlivec je povolán, každý se může uplatňovat, stát je organizací aristokratickou, donucující, potlačující: státy demokratické teprve vznikají.

Státovědcové, zejména němečtí, mnoho si lámou hlavu výkladem vzniku a podstaty státu. Historie učí, že je dvojí základní forma a kvalita společenské a speciálně politické organizace: aristokratická a demokratická. Aristokracie je oligarchická, a zvláštní forma oligarchie je monarchie, která na posavadním nízkém stadiu kriticizmu vědeckého i filosofického pojmána (nejen massami!) theokraticky: prvotní anthropomorfské myšlení nedovedlo demokracie pojmout, proto se monarcha stal představitelem a zároveň přímo zbožněným subjektem vši moci („mocnář“). Pojmy: Bůh a mocnář divně splývají. Všecky monarchie byly theokratickými a zejména ve středověku ustálena byla velká theokracie papežsko-císařská; reformací se tato velká theokracie rozpadla na theokracie menší. Tím vznikly moderní státy absolutistické, ale zároveň proti nim a v nich sílí demokratičtí. Tak na nynějším stadiu

politického vývoje proti sobě stojí theokratická monarchie a začátky demokracie (republiky, konstituční monarchie, úsilí autonomistické a federační – selfgovernment – uvnitř států).

Jednou z mocných sil demokratických je úsilí národnostní, úsilí podmaněných národů o politickou samostatnost a úsilí o uznání národnosti za vyšší, cennější princip, nežli je stát. V Prusku, Rakousku, Rusku, Turecku národnostní hnutí přirozeně se obracelo proti absolutismu a absolutism byl nepřítelem národnosti.

Rozdíl Spojenců a Centrálních států je rozdíl demokracie a theokratické monarchie; na straně Spojenců stojí republiky a konstituční monarchie Prusko stojí v čele středověkých monarchií theokratických. Pruské Německo, Rakousko, Turecko, Bulharsko nespojily se pouze, protože sousedí, nýbrž také z vnitřní politické příbuznosti. Jsou to státy nedemokratické, absolutistické, theokratické, v nichž parlament, třebaže je na papíře zákonodárným, má funkci poradní a pracovní – politické rozhodování a vedení zůstaveno monarchovi a jeho aristokratickým spoluvládcům. Tento rozdíl projevuje se tudíž také v pojmání národnostní otázky: Spojenci prohlašují právo národů na sebeurčení, stát podřizuje se tudíž národnosti – Moci Centrální jsou nenárodní a jsou přímo protinárodní.[5]

7. Právo národů na sebeurčení

15. Že národnost stala se mocí politickou mohlo by býti jen historickým faktem, avšak Spojenci uznávají právo národů na sebeurčení; president Wilson dovozoval, že žádný národ nesmí být donucován mít vládu, která není z něho a pro něho. Politikové tak zv. reální, když se jim to hodí, ochotně se uspokojují tím, co je, zaměňujíce faktický stav s právem; avšak to, co bylo a je, není samo sebou oprávněno – historie a společenský život je stálým bojem těch, kteří drží právo a spravedlnost proti těm, kdo se přidržují pohodlných fakt. –

Třebaže národnost je velikou politickou mocí, národnostní právo dosud velmi nedostatečně je formulováno v moderních ústavách a zákonech; v zemích národně smíšených některá jazyková práva jsou kodifikována, ale posud není nikde přesnějšího právního vymezení pojmu národnosti, subjekt jazykových a národnostních práv posud v žádném zákonníku není určen.

Zdůvodnění náhodnosti poprvé se vyskytuje v uvedené formuli Herderově; tento nadšený hlasatel humanity vyvozuje právo národů z principu humanitního: národ, ne stát, je přirozeným orgánem člověčenstva. Humanita v nové době počínajíc humanismem a reformací ve smyslu extensivním (člověčenstvo) a intenzivním (člověctví) všeobecně byla přijímána a stala se uznaným základem vší moderní morálky; XVIII. století je v stoletím humanity a osvícenství, ve jménu humanity (filanthropie/sympathie a t. p.) usiluje se o reformy ve všech oborech společenských institucí a činností.

Z humanitismu dovozována také oprávněnost a nutnost demokracie, socialismu a národnosti; vůdcové a theoretikové demokracie a socialismu stejně jako vůdcové národnostního hnutí oprávněnost a právo demokracie, socialismu a národnosti dovozovali přímo z křesťanského přikázání lásky k bližnímu – to byl sice spíše důvod taktický, ale v skutečnosti není jiného základu mravnosti a tudíž ani politiky než láska k bližnímu, ať se zove filanthropií, humanitou, altruismem, sympathií, rovností, solidaritou. Humanitní princip francouzskou revolucí byl prohlášen slavnou formulí: svoboda, rovnost, bratrství a kodifikován jako právo člověka a občana. Přiznání hodnoty lidské osobnosti zaručuje hodnotu občanskou a právo organisovaných společenských těles – států, církví, národů, tříd, stran atd. a jejich podřadných složek; tomu neodporuje, že se společenským tělesům také přiznává hodnota utilitární – způsobilost uskutečňovat jisté cíle pro jednotlivá individua a pro kolektivity.

Jakmile se uzná oprávněnost lidské osobnosti, individua, uznává se také oprávněnost jeho jazyka (mateřského); to je samozřejmé ve státech, obývaných jedním národem, avšak ve státech národně smíšených bývá oficiální uznání jazyka předmětem národnostních sporů, a jazyková práva musí být výslovně uznána a uzákoněna. Proto, jak se upevňuje demokratism, uznávají se i národní jazyky v státní administraci; a kde podle středověké tradice platila latina a jazyky panujících tříd a národů (zvláštní postavení franciny), znenáhla se v státní správě užívá i jazyků před tím neupotřebovaných a potlačovaných. Zejména to platí o státech národně smíšených, Rakousku, Rusku atd.[6]

Jazyk (mateřský), jako prostředek dorozumívací, je intimně spojen s myšlením, cítěním a celým duchovním a kulturním životem jednotlivců a národů; tou měrou, jakou se všichni národové v Evropě účastnili kulturní práce, jak práce ta pokračovala a jak se zdokonalovala, jazykové se stávají kulturně bohatšími a cennějšími a nastává kulturní rovnoprávnost jazyků, odpovídající politické a mezinárodní rovnoprávnosti národů. Moderní komunikační prostředky umožnily částem národů, ovládaných různými státy, kulturní jednotu – národnost

stala se uvědomělou mocí, jazyk jejím exponentem a literatura v nejširším slova smyslu stala se výrazem a nejplatnějším orgánem národnosti.

Proto se dnes politická nesamostatnost národů a částí národů ve smíšených státech tak silně a tak všeobecně pocítuje a tak těžce nese. Jaké na př. bylo a je barbarství, roztržit polský národ a zakazovat v Prusku a Rusku i dětem polsky mluvit! Jakým právem jsou Poláci, Čechové a Slováci atd. politicky potlačeni, když národové jiní a menší (Dánové, Hollandané atd.) jsou volní? Není to přímo nesmysl, když Rumun v Rumunsku je volný, ale jeho soused a bratr v Uhrách potlačený? Proč mají mít Albánci svůj stát, ale Jihoslované ho mít nemají? A t. d.!

Tento nepoměr v oficiálním hodnocení národnosti a státu vyplývá ze středověkého hodnocení státu církví nábožensky posvěceného, kterážto hodnocení se přejalo novodobým absolutismem. Tento absolutismus byl držen dynastiemi a aristokratiemi; když však v 18. století velká revoluce (ta revoluce nebyla jen politická, ale také mravní a myšlenková) organisovala demokratismus a republikanismus, když absolutismus, monarchismus a aristokratismus byl seslaben, přišly také národnost a jazyk v státní administraci ku platnosti. Theokratické přeceňování a přímo apotheosa státu – in concreto dynastií – ustouplo demokratickému hodnocení; stát se stává centrálním orgánem administrace, nikoli aristokratického panování a stává se tudíž také prostředkem národů a jejich kulturního snažení. Odtud v celé Evropě úsilí všech národů o politické sjednocení a osvobození, o politickou organizaci Evropy na základě národnosti. Vnitřní historická souvislost demokratismu a socialismu i národnosti vysvětluje, proč demokratické státy, Francie, Anglie, Itálie atd. a teď revoluční Rusko, slavnostně prohlásily právo všech národů na sebeurčení.

A stejně je jasno, proč militaristické monarchie středověkého rázu theokratického, proč Prusko–Německo, Rakousko a Turecko (Ferdinand bulharský se k té trojici hodí velmi dobře) odporují principu národnostnímu, stavíce nad národnost stát a dovozující z toho svého úzkého étatismu zásadu, že se do „vnitřních“ záležitostí jejich států Spojenci nemají práva vměšovat.

Sebeurčení národů se ovšem provést nedá, pokud tato farisejská zásada bude platit. Velký německý list už prohlásil řež Arménů za – vnitřní záležitost Turecka! Takovou vnitřní záležitostí bylo potlačování Slovanů, Rumunů a Italů v Rakousko-Uhersku, takovou vnitřní záležitostí je kulturní vraždění Poláků v Prusku, a přece z těchto „vnitřních záležitostí“ vznikla tato „vnější“ světová válka.

Notou Spojenců prezidentu Wilsonovi národnostní otázky staly se otázkami mezinárodními; otázka Belgie, Srbů a Jihoslovanů vůbec, Alsaska-Lotrinska, Dánů v Šlesviku, rakousko-uherských Italů, Rumunů, Čechoslováků a Slovanů vůbec, otázka polská, jsou teď otázkami mezinárodními, otázkami Evropy a lidstva. Pangermáni se teď ovšem ideálům humanitním, třebaže byly hlášány největšími a nejlepšími Němci, jen vysmívají: jeden z jejich vynikajících vůdců, prof. Haase, výslovně prohlašuje, že láska k bližnímu může býti mezi individui, ale nemůže být připuštěna, jedná-li se o národy. Na tomto mravním základě pangermáni formulují své agresivní, ryze materialistické požadavky: Němci si musejí upravit své hranice – Němci se musejí postarat o chléb pro své rostoucí obyvatelstvo – Němci jsou obklopeni cizími národy, proto musejí být militaristy atd. Jakoby druzí národové také neměli křivolaké hranice a nebyli obklopeni (na př. my Čechové), a neměli starosti o chléb – ne, buď Kant nebo Bismarck, buď Schiller nebo Vilém, buď Lessing nebo Bernhardi! Car Vilém stále se dovolává boha, sám sebe prohlašuje za boží nástroj – Ježíše se ovšem nedovolává; avšak tento pruský Jahve je ve skutečnosti politická moc církve, státem uznávané a privilegované, která carovi a jeho státu v každé vesnici dává pastora jako božího gendarma. Už bylo řečeno, že evropské státy posud jsou theokratickými; proto demokracie všude stojí proti státům a církvím: demokracie má základ lidský, ne božský ve smyslu theokracie, má základ v mravnosti, ne v oficiálním náboženství. Jen pokud mravnost – láska k bližnímu – je posvěcena pravým, čistým, nepolitickým náboženstvím, uznává demokracie politiku sub specie aeternitatis. Taková politika je možná na základě Ježíšova učení a jeho obou příkázání a je možná jen na tomto základě.[7]

8. Problém malých národů a států; federace malých národů

16. Pojem: a význam velmocí v poslední době valně se změnil; počítá se teď velmocí méně, staré ustupují, nové nastupují. Měřítko velikosti stalo se vzrůstem lidnosti relativním. Pangermáni uznávají jen tři, nejvýše čtyři velmoci v Evropě – Německo, Rusko, Anglii a ještě Francii; mnozí neuznávají ani Francie za velmoc. Ti pak, kteří akcentují zmíněné přirozené slabosti Ruska (nepoměr lidnosti k velikému území atd.), mluví jen o dvou velmocích, o Německu a Anglii. S toho hlediska se pak Německo často prohlašuje za velmoc par excellence a tudíž za přirozeného pána Evropy a světa.

Pangermáni se dovolávají historie, že prý vývoj vede k organizaci velikých států, států nenárodních, smíšených; našli se pak theoretikové, kteří smíšené státy prohlašují za vyšší, nežli státy pouze národní. S pangermány v tom souhlasí sociální demokraté němečtí, tvrdíce, že ku provedení hospodářských a sociálních reforem marxismu je třeba většího území. Vůbec politické veřejné mínění Evropy vyslovuje se ve prospěch států velikých. Heslo doby zní: imperialism.

O státech a národech malých mluví se s jakýmsi pohrdáním a s útrpností. Německý názor na stát, jakožto moc, Treitschke formuloval, když pravil, že je něco směšného v ideji státu malého.

Nuže podívejme se, co nám říká historie. Občas byly organizovány veliké, národně smíšené státy; poslední pokus byl Napoleonův, před ním bylo středověké císařství, Frankové, Řím, Byzancie atd., jak jdeme nazpět. Všecky ty říše zanikly a z nich vznikly státy menší. Středověké císařství bylo zvláštním spolkem států a církve a vůbec složení těchto veleříší nebylo stejné. Celkem patří velké, národnostně smíšené říše minulosti, době, kdy síla hmotná byla rozhodující a kdy ještě zásada národnostní nebyla uznána, protože nebyla uznána demokracie. Velké, národnostně smíšené říše jsou skoro synonymem s autokracií.

Historie dále učí, že některé veliké a větší státy vznikly sjednocením států téže národnosti – Německo, Itálie; vzrůst těchto velikých států je docela něco jiného než podmaňování různých národů jedním národem.

Historie konečně učí, že v nové době vedle větších států, vznikajících národním sjednocením, vznikaly státy malé. Od konce XVIII. století takto vznikly Belgie a Holandsko, Srbsko, Řecko, Bulharsko, Norsko, Albánie (Švýcarsko upraveno). Velmoci nenárodní upadají; Turecko padlo, a právě teď rozčleňuje se veliké smíšené Rusko a vznikají z něho státy malé a menší, a padá nenárodní Rakousko-Uhersko.

Historie učí, že vývoj rozhodně přeje vzniku malých a menších národních států; ze 27 států v Evropě mohou být nazvány velikými jen Rusko, Německo, Rakousko-Uhersko, Anglie, Francie, Itálie – ostatní, tedy velká většina jsou menší, buď prostřední (Španělsko) nebo malé (Dánsko, Černá Hora). Tvrzení pangermánů a marxistů je docela zjevně neoprávněné.

Docela nesprávné je ztotožňování imperialismu s kapitalismem, jak to dělají marxisté; veleříše vznikly před moderním kapitalismem a snahy imperialistické a záchvatné nepocházejí pouze z motivů finančních a hospodářských.[8]

17. Moderní stát, mající mnohem složitější úkoly nežli stát starší, potřebuje stručně řečeno mnoho peněz; občanstvo musí mimo svou potřebu domácí a soukromou značnou část svých důchodů a výdělků dávat na administraci. Všechny země nejsou stejně bohaty a plodny, nejsou stejně výhodně položeny zeměpisně a nemají stejně dobré sousedy – je přirozeno, že státy a národy malé, chudší (přírodou nebo stupněm hospodářského a kulturního vývoje) nemohou svým občanům zaopatřovat všech výhod, jichž se dostává občanům států bohatších a větších. Ale kde je psáno, že všichni národové musí býti stejně bohatí a vůbec stejní?

Národ malý může konat intenzivně všechnu svoji práci a tím nahraňuje do jisté míry svou nepočetnost; národ veliký postupuje ve vši své činnosti více extenzivně. Poměr je podobný jak mezi majitelem malého kousku půdy a velkostatkem. Proto se ve státech velikých jednotlivé části domáhají různých forem autonomie proti centralisaci.

Odpůrcové malých národů a států dokazují, že malé státy neprospívají, a to nejen hospodářsky a vojensky, nýbrž i kulturně – malý národ jako by měl i malé a zaostalé myšlení a cíle. Spor se musí řešit přesným zjištěním fakt a objasněním pojmů. Dám za příklad Čechy: národ mnohem menší než Němci (teď je poměr asi 10:80) dovedl silnému německému náporu čelit po staletí až podnes, i když západnější a severnější Slované byli poněmčeni; politicky Čechy zaujímaly důležité místo v řadě národů a prováděly jednu dobu politiku imperialistickou, podmanivše si Vídeň i Branibory s místem, kde dnes stojí Berlín; kulturně Čechy již v XIV. st. vynikaly a byli to právě Čechové, kteří první zlomili autoritu středověké theokracie a zahájili svou reformací novou dobu. Jména Žižky, Husa, Chelčického a Komenského jsou mezi největšími. Zlomení spojeným úsilím celé Evropy, vzchopili se Čechové po dvoustoletém živoření na sklonku 18. stol. k novému kulturnímu životu – renaissance československého národa je projevem tuhé národní živoucnosti. Proč tedy a jakým právem pangermáni upírají Čechům a Slovákům samostatnosti?

Jako český národ, podobně i Dánové, Norové, Švédové, Finové jsou důkazem, že kulturní zdatnost nemůže se měřit pouze kilometry území ani číslicemi statistiky.

Dnešní velcí národové položili základy své kultury v době, kdy byli menší a malí; a zejména padá na váhu, že v starší době nebylo těch moderních poměrů komunikačních, industriálních a jiných, o kterých se říká, že jsou potřebny pro vývoj dnešní překotné kultury a kteréžto prostředky jsou přístupny malým národům stejně jako velikým – Dante, Shakespeare, Molière a jiní žili ve dnech malých poměrů. A Ježíš a jeho stoupenci vyrostli v zapadlé krajině asijské...

Přesnější analýze a srovnání velikých a malých národů vyšetřovala by nadání, kapacitu národů; v té příčině intenzivní úsilí některých malých národů odkazuje k značnému přirozenému nadání; malý národ, hájící se proti velikému, myslí mnohem intenzivněji než veliký, spoléhající se na svou číselnou převahu. V tom oboru běžné úsudky o kulturním stupni a výkonech malých národů jsou velmi nepřesné a nevědecké.[9]

18. – Odpůrcové malých států a národů ukazují na Rakousko, jako na klassický prý důkaz, že malí národové musí se spojit ve větší federativní celky, nemožné se udržet samostatnými.

Je pravda, že turecké nebezpečí přivedlo 1526 k unii Rakouska, Čech a Uher; ale stejně je pravda, že rakouští Habsburkové velmi brzy zneužili volné unie a potlačovali Čechy a Uhry. Habsburkové stali se pravým ramenem ohrožené theokracie a zlomili s pomocí říše a Evropy především Čechy a jejich husitism. Krví, železem a jesuitismem Habsburkové podlomili českou revoluci (1618) a kulturu. Celá historie Rakouska a jeho úsilí o jednotný centralisovaný, germanisující stát je důkazem a příkladem dynastické panovačnosti, nikoli federace. Rakousko bylo federací jen potud, pokud bylo spojením tří svobodných států; dnešní Rakousko-Uhersko není federací malých národů; ta federace je jen na papíře slabomyslných a předvorských historiků a politiků; Rakousko-Uhersko je organizovaným násilím menšiny nad většinou, Rakousko-Uhersko je pokračováním středověkého dynastického absolutismu.

Rakousko-Uhersko je složeno z 9 národů: Němci – Češi se Slováky – Poláci – Malorusové – Srbo-Chorvati – Slovinci – Rumuni – Italové – Maďaři. Někteří počítají Slováky za národ zvláštní; Ladinové v Tyrolsku jsou také národ zvláštní a také část židů reklamuje svou národnost. Ve všech ostatních smíšených státech, i v Rusku, národ t. zv. panující je ve většině. Jen v Rakousku a Uhrách menšina panuje nad většinou. Co je Rakousko? Dynastie s aristokracií, armáda a její vyšší důstojnictvo, vyšší rozhodující byrokracie a církev (hierarchie), poskytující potřebné duchovní policie. Mickiewicz právem přirovnali tento beznárodní a protinárodní stát k východoindické kompanii, v níž dvě stě rodin vykořisťuje národy.

Turecko také bylo „federací“ národů – a padlo; s Tureckem padne také anomalie Rakouska, jak Mazzini správně předpověděl.

Skutečná federace národů nastane teprve, až národové budou volní a sami se spojí. K tomu směřuje vývoj Evropy. Program spojenců plně odpovídá tomuto vývoji: svobodní a

osvobození národové zorganizují se podle potřeby ve větší celky a zorganizuje se tím celý kontinent. Vzniknou-li federace menších států, budou to federace svobodně založené, založené z opravdové potřeby národů, nikoli z cílů dynastických a imperialistických.

Federace bez volnosti je nemožná; to musí být důrazně řečeno těm rakouským a jiným politikům, kteří teď v nouzi slibují autonomii a federaci. Máme teď tři příklady federací a všude jsou federovány samostatné, volné státy: ve Švýcarsku, Americe, i Německu. Švýcarsko a Amerika jsou dokonce republiky; Německo je monarchistické, ale jednotlivé státy jsou samostatné. Chtějí Habsburkové opravdovou federaci samostatných států a národů? Jistě ne; ostatně Němci vyhrožují, že federalisace Rakouska nikdy nestrpí.

Podle programu Spojenců malí národové a státy mají být respektovány politicky a sociálně stejně jako národové a státy veliké. Malý národ, národ uvědomělý a kulturně se vyvíjející, je právě tak plnoprávnou jednotkou a kulturní individualitou jako národ veliký.

Problém malých národů a států je též jako problém t. zv. malého člověka: o to běží, aby lidská hodnota, lidská individualita byla uznána bez zřetele k hmotným rozdílům velikosti.

To jest vlastní smysl a jádro toho velikého hnutí humanitního, jež charakterizuje novou dobu a jež se jeví v socialismu, demokratismu a nacionalismu. Moderní humanitismus uznává práva slabého; vždyť v tom je smysl všeho úsilí o pokrok a uznání důstojnosti lidské: silný si vždy pomůže sám – ochrana slabších a slabých, ochrana malých, jednotlivců, korporací a tříd, národů a států, toť úkol nové doby. Všude se slabí, potlačení a vykořisťování spojují – asociace je veliký program doby: federace, volná federace malých národů a států bude užitím tohoto principu, zajišťujícího účelnou organizaci lidstva.[10]

9. Národnost a mezinárodnost

19. Odpůrcové malých národů dovolávají se tendence historického vývoje, směřujícího pryč k vytvoření velikých států, pohlcujících státy malé, národní, zároveň zdůrazňují cenu mezinárodnosti a odsuzují malé národy a státy jako trapnou překážku mezinárodnosti a světovosti.

Jak to vpravdě vypadá s vývojem velikých a malých států, bylo již ukázáno; zbývá vyšetřit tvrzení o mezinárodnosti a jejím poměru k národnosti.

Osamostatnění menších a malých národů neprotiví se tendenci vývoje, upevňujícího stále užší a užší spojení mezistátní a mezinárodní; je pravda, jednotlivci a národové mají přímo potřebu spojovat se s jinými a historie spěje k organizaci celého lidstva.

Avšak tento historický vývoj je procesem dvojnými: zároveň s individualisací ve všech oborech tuží se organizace individuů. Politicky vyjádřeno: vyvíjí se autonomie a samospráva individuů, tříd, národů a zároveň se individua, třídy, národové úžeji spojují, organizují, centralisují. Tento process je uvnitř národů, ale také v poměru národů k národům – mezistátnost a mezinárodnost stává se intimnější. Evropa rozhodně tíhne k organizaci kontinentální.

Národnostní princip platí současně s principem mezinárodním (mezistátním). Národové evropští tou měrou, jak se individualisují, usilují i o semknutí hospodářské, komunikační a vůbec se sbližují po stránce technické kultury; avšak individualisace a centralisace se prohlubují také duchovně výměnou ideí a celé kultury (znalost cizích jazyků, překlady). Evropa, lidstvo se sjednocuje.

Mezi národností a mezinárodností není protivy, naopak shoda; národové jsou přirozenými orgány člověčenstva. Člověčenstvo není něco nadnárodního, ono je organizaci jednotlivých národů. Jestliže tedy jednotliví národové usilují o svou samostatnost a snaží se rozbít státy, v nichž doposud byli, tož to není boj proti mezinárodnosti a lidstvu, nýbrž boj proti utlačovatelům, kteří zneužívali států k nivelisaci a politické jednotvárnosti. Lidstvo nespěje k jednotvárnosti, nýbrž k jednotě; a právě osamostatnění národů umožní organickou asociaci, federaci národů, Evropy a celého lidstva.

Rozmanitost jazyků není překážkou. V středověku a dlouho v nové době latina byla mezinárodním pojítkem; v nové době zaujala to místo frančina tou měrou, jak Francie politicky a kulturně měla v Evropě převahu a vedení. Dnes je angličina nejrozšířenější nejen v Evropě, nýbrž i v ostatních kontinentech; vzrůst anglického národa to vysvětluje.

Dnes je u všech národů a zejména malých rozšířena znalost jazyků; lidí, mluvících dvěma jazyky, všude stále přibývá, a tím živé spojení mezi národy je umožněno. To spojení nebylo frančinou ani latinou dokonalejší, naopak; znalost těchto jazyků byla obmezena na vzdělanější třídy a šlechtu; dnes vzdělání a také znalost jazyků je všeobecnější, demokratičtější.

Dnešní mezinárodnost je docela něco jiného, než kosmopolitismus XVIII. století, podstatně francouzský; sám o sobě byli to kosmopolitismus aristokratický, omezený na šlechtu a vzdělance.

V XX. století vynikli vedle Francouzů a Angličanů jiní národové a jazykové: Italové, Rusové, Němci; a zdokonalením komunikačních prostředků a rostoucí dosud nebývalou intermigrační národů, zejména pracujícího lidu, utužuje se internacionalismus podstatně demokratický. Socialistická internacionála je jeho zvláštním orgánem; ale nejen dělnictvo, dnes všechny stavy (vědci a filosofové – technici – kupci – právníci – umělci atd.) jsou organizováni mezinárodně.

Teprve touto mezinárodností vzniká dělba práce národů, netoliko hospodářské, nýbrž kulturní vůbec, Evropa a lidstvo se sjednocují. Mezinárodnosti nepřekážejí národové malí, jak právě tato válka dokazuje.

10. Politická samostatnost a národní autonomie

20. Politická samostatnost je pro národ: uvědomělý, vzdělaný, životní potřebou – národ politicky podrobený i v nejkulturnějším státě je potlačen, a hospodářsky a sociálně vykořisťován. Čím myslivější je národ, čím energičtější, tím tíže nese nadvládu; a jsou případy, že politický pán je méně vzdělaný, méně zdatný než poddaný lid. Největší básníci polští velmi účinně analysovali stálou revoluční náladu potlačeného, uvědomělého národa; Mickiewicz shrnul ji ve slova: Jediná zbraň nevolníka je zrada.

Násilné potlačování, odnárodňování a přenárodňování ve všech smíšených státech je ohromnou ztrátou sil a snižováním mravní úrovně; také panující, potlačující národ se poškozuje tím, že se dopouští násilí a tím, že přijímá nikoli nejlepší charaktery národa potlačeného. Uherský stát s násilnou maďarizací je pro znalce odstrašujícím příkladem odnárodňovací bezcharakternosti.

Politická samostatnost se stává ovšem pořád více a více relativní, ale to není argument proti osamostatnění potlačených národů. Bývalá suverenita absolutních států běže za své rostoucí mezistátností a mezinárodností; ta suverenita byla do značné míry podmíněna izolovaností.

Politické spolky současné (Trojspolek na př.) jsou také zjevným zeslabením bývalé suverenity.

Lze připustit, že malé státy stojí pod tlakem velikých sousedů – příklad: poměr Rakousko-Uherska k balkánským státům. Bylo proto již častěji nadhozeno, že malým státům a národům by bylo lépe být přímo částí nepřátelského velkého státu; Srbsko – tak řekli jeho odpůrcové – přičleněno k Rakousko-Uhersku, rozmnožilo, ba sjednotilo by Jihoslovany a odporovalo by svému nepříteli vydatněji než Srbsko samostatně.

Tyto a podobné úvahy prýští ze zásad dnešní, machiavellistické politiky. Vývoj Evropy a lidstva spěje k demokratisaci, to jest humanisaci mezistátních a mezinárodních poměrů, politika přestane být machiavellistickým rejdištěm, národní samostatnost a samobytnost se bude nerušeně vyvíjet při vzrůstající mezinárodnosti.

V novější době ochráncové existujících smíšených států, zejména Rakousko-Uherska, navrhuji národní autonomii jako prostředek pro řešení národních sporů; to je také program mnohých socialistů. (Rakouští socialisté, Springer, Renner a Bauer vypracovali podrobnější program; ale i v Anglii někteří socialisté, ještě za války, doporučovali podobně národní autonomii.[11]

Poctivě provedená národní autonomie, uznání jazyka ve škole, úřadě a parlamentě, v některých případech by vystačila, zejména pro národní minority, ale nestačí pro národní majority, resp. národy celé jako československý, polský a j., jimž samostatnost protiprávně byla odňata a kteří se domáhají úplné samostatnosti.

11. Radikální rekonstrukce Evropy na národnostním základě? – Národní minority

21. Evropa byla organisována státy a církvemi, byla organisována v minulosti, kdy princip národnostní se neuznával v té míře, v jaké se uznává v době moderní, a proto, jak řečeno, téměř všechny státy jsou národnostně smíšeny a teď znepokojujány národnostní otázkou.

Mnozí konservativnější politikové, ač uznávají oprávněnost národnostního principu, přimlouvají se za neradikální řešení národnostních problémů; připouštějí utvoření některých

nových národních států, ale přejí si co možná politický status quo. navrhuje, že se otázka národnostní má co možná řešit národní a jazykovou autonomií.

O autonomii bylo již mluveno. Je pravda, to také bylo naznačeno, že některé národní minority a někteří národové, národové menší a málo vyvinutí, alespoň zatím by se spokojily autonomií; je pravda, že je několik národů, kteří vůbec žádných národních a politických aspirací nemají. Dokonce na př. uvědomělí Flámové za této války prohlásili, že nechtějí být odloučeni od svých valonských spoluobčanů. Avšak o tyto národy neběží, nýbrž právě o ty, kteří se autonomií v cizím státě nespokojují a politické samostatnosti se domáhají.

Jestliže Evropa doopravdy má být demokratická a má-li nastat mír trvalý, pak je třeba radikálnějšího řešení národnostních problémů; přes to za dané situace třeba očekávat, že i v obnovené Evropě zůstanou národní minority a tedy státy smíšené. Avšak půjde o to, aby ty minority byly co nejmenší, aby státy podle možnosti byly jednonárodní. Když dva národové (Belgie) nebo tři (Švýcarsko) sami se rozhodnou pro zachování svého smíšeného státu, vůle takových národních částí jistě se bude respektovat.

Národnostní spory jsou do značné míry otázkou národnostních minorit. Na př. Poláci v Prusku tvoří v celém Prusku minoritu; ale na bývalém polském území zase jsou minority německé, a t. p. Zejména běží o minority sporadicky roztroušené na jinonárodním území (zejména v městech, nebo industriálních centrech). Takové minority zůstanou i v rekonstruovaných státech.

Pravidlo pro rekonstrukci musí být, aby minority byly co nejmenší a aby byly chráněny ve svých občanských právech. Proto by mohl být přijat na kongresu míru mezinárodní minoritní zákon národnostní a mohl by být zvláštní mezinárodní smírčí národnostní tribunal (v Lize Národů).

Pangermáni často navrhovali přestěhování i značných národních minorit; příklad sionistický a vystěhovalectví vůbec suggeruje tento prostředek. Je pochybné, dá-li se věc provést bez donucení a spravedlivě; de facto pangermánští politikové tímto návrhem mají na mysli zeslabení neněmeckých minorit, nikoli jejich národní uspokojení.

Ethnografické upravení hranic bude se řídit demokratickým a parlamentárním principem většiny. Příklad: V obnoveném Polsku a Čechách budou německé minority, v Čechách minority dosti značné; avšak počet německého obyvatelstva v svobodném Polsku a svobodných Čechách bude mnohem menší, než je počet polského a českého obyvatelstva v

polských a českých zemích pod německou a rakouskou vládou. Poláci a Čechové jsou rovnoprávní a rovnocenní, Němci nejsou nad ně vyvýšeni a proto je spravedlivější, zůstanou-li v Polsku a v Čechách svobodné minority, jež budou menší než nynější slovanské části, Němci potlačované.

Ještě musí být poznamenáno, že není spolehlivé statistiky národnostní; panující národové všemožným tlakem stlačovali počet potlačovaných národů, vynalézajíce demograficky libovolné, nepřesné kategorie jazykové a národnostní (na př. jazyk obcovací atd.). Zbudování přesné demografické statistiky je vůbec naléhavým požadavkem nejen historie a vědy vůbec, nýbrž právě politiky a administrace.

Ustanovení ethnografických hranic po vřavě válečné bude snad v některých případech zatímní a dočasné; jakmile se národové uklidní a přijmou zásadu sebeurčení, rektifikace ethnografických hranic a minorit provede se bez rozčilení a na základě věcných úvah. Tím spíše, nebudou-li minority již potlačovány; minority svobodné budou mít významný úkol v organisaci Evropy – napomáhat vývoji opravdové mezinárodnosti.

12. Každá národnostní otázka problémem zvláštním

22. Každá národnostní otázka je samostatným zvláštním problémem, vyžadujícím znalosti daných poměrů. Nelze toto methodické pravidlo vyzvednout dost důrazně. Spravedlivost k druhým národům vyžaduje znalosti jejich problémů; a právě v tomto oboru je opravdové znalosti jazykové a národnostní otázky mezi politiky a státníky v Evropě příliš málo.

Obsah národnostních sporů je velmi složitý. Někde hraje poměrně větší roli otázka jazyková, jinde je v popředí problém politický, ale mohou být oba problémy sloučeny; Čechové na př. vedou boj jazykový, ale také politický, dovolávajíce se svého historického práva na samostatný stát. Stejně Poláci nedovolávají se pouze ethnografického principu, nýbrž také práva historického; naproti tomu Irové otázky jazykové téměř neznají, tam spor je více náboženský a politický. Jinde stojí v popředí otázky hospodářské atd.

Národnost vyjadřuje se netoliko jazykem, nýbrž celou kulturou věda a filosofie, právo a stát, mravnost a náboženství, umění a technika, zvyky a obyčeje různí se podle národností; také otázka rasy má důležitost. Proto se národnostní rozdíly u různých národů pocítují a určují

nestejně. Ne všichni národové jsou už stejně uvědomělí a odhodlaní hájit své národnosti a jejího kulturního obsahu proti národnosti jiné; proto na př. bolševický návrh míru obsahuje zásadu, že stupeň rozvitosti a vzdělanosti, resp. zaostalosti nezmenšuje práva na sebeurčení. Při takové složitosti problému lze říci, že je tolik národnostních otázek, kolik národů a minorit – není jedné šablony na třesení všech národnostních otázek.

13. Marxism a národnost

23. Socialism, lépe řečeno sociální demokracie, opírající se o marxism, nedovedla pochopit a posuzovat tuto válku; marxistický historický (oekonomický) materialism nemá správné psychologie, nedovede dost vidět a hodnotit síly individuální a sociální, které se nedají redukovat na t. zv. hospodářské poměry. Marxista proto nepochopuje, že národnost, národní idea a princip jsou politickou silou samostatnou vedle zájmů hospodářských, a stejně nedovede pochopit síly ostatní, náboženské atd. Redukce všech společenských sil na zájmy hospodářské je psychologická nemožnost. Jen část marxistů vzdala se této marxistické jednostrannosti a jen část dovede pochopit roli, již národnost hraje v této válce.

To platí ovšem hlavně o marxistech německých.

Marx sám před rokem 1848 a ještě po roku 1848 pojímal národnostní problémy jak všichni němečtí radikální liberálové; tenkrát šlo o liberální reformy a o revoluci proti absolutismu, národnostní otázky v tu dobu v Německu (N. B. v tehdejší Německu, ovládaném Rakouskem) nebylo, jako jí nebylo ve Francii a v Anglii. Avšak v Rakousku, v Prusku a Rusku (Polsko!), v Turecku (na Balkáně) právě liberální a demokratické hnutí bylo zároveň národním. Marx tenkrát posuzoval národní hnutí podle stupně revolučnosti; neznaje národnostních poměrů a snah mluví o národním hnutí, zejména malých slovanských národů docela nekriticky a přímo nedovoleně povrchně. Jen Maďary uznával, protože byli proti Rakousku a Rusku. V Rusku Marx viděl quint-essenci absolutismu, docela tak, jak ostatní liberálové, radikálové a socialisté, a proto uznával také Poláky, docela jak tehdejší liberálové. Ale všichni tito Polonofilové viděli jen Poláky ruské, – Poláků utiskovaných Pruskem neviděli. Později, když formuloval a vypracoval svůj historický materialism, odsuzoval nacionalism, jak odsuzoval všechny ostatní „ideologie“ a ztotožňoval národnost se státem; stát je mu pouze hrabivým násilím majetných tříd, utlačujících a vyssávajících dělnictvo.

Nekritičnost a nesprávnost Marxových názorů o národnosti, jeho nevěcné a nespravedlivé úsudky o jednotlivých národech jsou dnes s dostatek objasněny; Marx nemá pravdu, i když bychom váhu a snad i prioritu oekonomických poměrů akceptovali. Proto jeho následníci ve všech zemích, národnostně smíšených, uznali národnostní princip jako samostatný politický faktor vedle oekonomického – francouzští, italské, polské, české, jihoslované atd. socialisti-marxisté jsou nacionální. Němci nejsou ex thesi, ale jsou v praxi, zejména rakouští; v této válce se spojili (většina) s pangermany. V Anglii a v Americe národním otázkám kontinentu evropského málo se rozumí, protože státy jsou prakticky jednonárodní. Totéž platí o Rusech, kteří doma viděli jen nacionalism oficiální, russifikující. Vůbec všichni tito odpůrcové odmítají nacionalism jako šovinism.[12]

Z dané analýze pojmu národnosti je jasno, že národnost a jazyk, přírodou a historií dané, nelze redukovat na poměry oekonomické, ani na politické, (stát) – národnost je samostatná politická síla. Z té analýzy také musí být jasno, že socialism nesmí odmítat národnost: národ porobený politicky je poroben hospodářsky a sociálně-demokratický problém svobody, rovnosti a bratrství je netoliko programem hospodářským, nýbrž zároveň programem politickým, sociálním, národnostním, náboženským. Proto socialism a nationalism vyvíjely se zároveň a na témž ethickém, na humanitním základě.

24. Nepochopení národnostního principu svádí mnohé marxisty k nesprávným výkladům války.

Oblíbené heslo marxistů je, že nynější válka je kapitalistická. Avšak kapitál je na obou bojujících stranách, jak tedy stal se pohnutkou války? Němci tvrdí, že válku začalo Rusko; po té stránce němečtí marxisté jsou v divné posici, tvrdí-li v souhlase s Vilémem a jeho kancléři, že Srbsko a Rusko jsou vinny válkou, tedy země nekapitalistické anebo polokapitalistické. Měli bychom na konec agrární agresi a kapitalistickou defenzivu. Ovšem poměr se komplikuje spolkem s kapitalistickou Francií a přistoupením kapitalistické Anglie a Ameriky.

Marxisté přicházejí svým výkladem do divné posice také tím, že sami kapitalism do jisté míry akceptují a podporují, odmítajíce vlastně jen jeho vykořisťování. Ale uznávají jeho hospodářskou produktivnost a převahu nad agrárním a starším stupněm výroby vůbec.

Jiný obměněný výklad, dávaný marxisty, zní: Válka vznikla z kapitalismu imperialistického. Marxisté říkají, že imperialism vyplývá z moderního industrialistického kapitalismu; industrie potřebuje trhů, kupců, surovin atd., proto si podmaňuje kolonie a agrární země.

Industrialism a kapitalism německý, anglický, francouzský atd. poměrně dlouho – alespoň od 1871 – dovedly se o svých zájmech dohodnout; nejednou spor, hrozící válkou, byť vyřízen klidně (Maroko a j.). Ještě 1914, nedlouho před válkou, dohodlo se Německo s Anglií a (ostatními koloniálními státy velmi výhodně; proč najednou vznikla válka? Industrialism, a kapitalism k tomu výkladu nestačí. Pokud se imperialismu týká, už upozorněno, že se pojmu užívá hodně nejasně; imperialism německý ve válce hraje jistě rozhodující roli, ale není to imperialism kapitalistický a industriální, neboť vznikl mnohem dříve, než Německo se kapitalisovalo a industrialisovalo.

Pokud se týká imperialismu koloniálního, stačí upozornit, že také zabránění kolonií je mnohem starší než moderní industrialism a kapitalism; mimo to lze snadno dokázat, že hledání kolonií nemělo jen pohnutky kapitalistické a industriální. Ještě za války dokazují němečtí oekonomisté a politikové, že kolonie se nevyplácejí, naopak, že Německo na kolonie doplatí; a srovnání úřední statistiky poučuje, že Německo do Anglie mnohem více (40krát tolik) vyváželo a z ní dováželo pro svou industrii, nežli z kolonií. Marxisté říkají o kupcích a kapitalistech, že jsou dobří počtáři a připisují jim dokonce nevojenského ducha – tu najednou tito kupci jsou tak bojovní a při tom také hlupci!

Uvedená hesla marxistického výkladu války jsou příliš jednostranná a primitivně simplistická, jak celý ekonomický materialism a jeho filosofie dějin a proto oficiální marxistická filosofie této války je nedostatečná.

Nikdo netvrdí, že hospodářské zájmy nehrají v této válce velikou roli. Poznali jsme přece pangermanism a víme, jak jeho vůdcové zdůrazňují pro Německo potřebu půdy, surovin, laciných pracovních sil atd. Snad každá válka byla způsobena lakotou a bažením po hmotných statcích („bona terra, mali vicini“ četl jsem ve středověké Kronice), ale otázka je, zda hospodářské zájmy v každé válce a speciálně v této válce jsou jedině rozhodující.

Materialistický názor na život přivedl marxisty za této války do kompromitujícího sousedství s pangermány; pánové z německé majority Lentsch, Renner (rakouský německý socialistický vůdce) a j. nedají se od pangermánů rozeznat. Nebyl bych ovšem spravedliv, kdybych nevzpomněl autora J'accuse,– který velmi brzy prohlédl; teď také Kautsky a Bernstein kritisují jednostrannost marxistického výkladu války velmi účinně. V Rusku Plechanov nepodlehł heslům jednostranného bolševismu.

III. VÝCHODNÍ OTÁZKA

14. Program Spojenců v podstatě programem reorganizace Východní Evropy

25. – Všecky evropské státy byly znepokojovány otázkou sociální, ale to nevedlo k těžším komplikacím mezinárodním; zato některé státy – národně smíšené – měly akutní spory národnostní, a tyto spory kalily mezistátní poměry. Na západě byla akutní otázka dánská v Šlesviku a alsasko-lotrinská; otázka irská není národnostní (v tom smysle jako na př. otázka polská nebo československá) a spor mezi Valony a Flámy v Belgii také nebyl tak akutní, jak tato válka ukázala, neboť Flámové hájí Belgie proti Německu stejně odhodlaně jako Valonové a jejich představitelé se vyslovili proti odloučení od Valonů. Naproti tomu na východě byla celá řada, akutních a akutnějších než na západě, národnostních sporů: otázka polská, československá, jihoslovenská (srbská, chorvatská, slovinská), otázka maloruská v Haliči, rumunská, italská, makedonská, řecká. V Rusku byla akutní otázka polská a finská; válkou sesíleny národní boje na Ukrajině, Litvě, u Lotyšů a Estů, na Kavkaze a na východě. Docela zvláštní je otázka židovská (ve všech zemích).

Tento stav věci lidem politicky myslícím byl znám před válkou, jak dosvědčuje publicistická literatura o všech těchto národnostních otázkách; rozhodující velmoci, jedny přímo interessované, druhé z diplomatické shovívavosti, nepřikládaly těmto otázkám váhy a prohlašovaly je za „otázky vnitřní“ – teprve válka poučila oficiální Evropu o pravém stavu věci, že totiž pásmo od Baltického moře k Adrii, k Egejskému a Černému moři, to jest Prusko, Rakousko-Uhersko, Balkán a Západní Rusko je teritoriem národnostních problémů a bojů. Válka je krvavou, názornou lekcí světu, učící, že předním problémem války je politická rekonstrukce východní Evropy na národnostním základě. To je také programem noty Spojenců Wilsonovi a: delších programových projevů od té doby učiněných; všechny si všímají situace v Centrální a Východní Evropě, pásma malých národů, a Ruska. Fráze „rekonstrukce“ nyní tak běžná, značí rekonstrukci Východu (a Centrální Evropy). Na Východě musí býti upraveny politické hranice, organisovány nové státy a vlády; větší část Evropy musí býti politicky předělána.

Je přímo neuvěřitelné, jak málo lidé ještě dlouho po vypuknutí války věděli o národnostních otázkách, je to důkazem, jak politika dosud byla nevěčná, povrchní, dilettantská.

26. – Vytkli jsme pravidlo, že každá národnostní otázka je problémem složitým, samostatným; proto jen podrobnější historický výklad a rozbor současného stavu Německo-Pruska, Rakousko-Uherska, Balkánu, Turecka a Ruska by nám objasnily bohatý obsah jednotlivých národnostních problémů a vyložily by, proč národnostní otázky jsou nejakutnější v těchto státech. Mohu zde podat jen hlavní fakta a vedoucí zásady.

Už bylo ukázáno, že Německo a zejména Prusko germanisovalo značnou část Slovanů; od Labe a Sály Němci tlačili se stále na slovanský východ, až konečně se utkali s Polskou; byl to pruský král Bedřich Veliký, jenž zesnoval rozdělení Polska. Bismarck formuloval direktivu prusko-německé politiky, když Poznaň pro Němce prohlásil za nesrovnatelně důležitější než Alsasko-Lotrinsko; politika Berlína a hlasy vlivných německých publicistů a politiků protipolských dokazují, že Bismarckovo pravidlo posud má v Německu všecku platnost.

Habsburkové panující dlouho nad Německem prováděli německou politiku a stejně směřovali proti slovanskému východu a jihu; potlačovali Čechy a Slováky, přisvojovali si velkou část Polska, tlačili proti Jihoslovanům, Rumunům a Italům. Němci, stejně jako mongolští Maďaři, smířili se proti Slovanům s odvěkým vrahem křesťanstva, s Tureckem. V této válce popruštělé Německo, Rakousko-Uhersko a Turecko tvoří ligu proti Evropě, ligu protinárodní, nedemokratickou, dynastickou, výbojnou.

Akutnost národnostní otázky v Prusku, Rakousko-Uhersku, Turecku (Balkán), – a totéž platí do značné míry o Rusku – spočívá v tom, že tyto státy potlačují národy a národní minority uvědomělé a vzdělané, národy dříve politicky samostatné a národy, jichž části tvoří samostatné státy. Alsasko-Lotrinsko, třeba bylo říšskou zemí, bylo samostatné a při Francii osvojilo si francouzskou kulturu; dánská minorita v Šlesviku podobně byla samostatná a kulturně není nižší než Němci. Polska byla taktéž samostatná; byla podloudným způsobem rozdělena a jazykově potlačována, ačkoli značná část národa byla kulturně na vysokém stupni. Čechové a Slováci taktéž byli samostatní; Čechové právně dosud jsou samostatní a kulturně nejsou o nic nižší než Němci; Slováci nejsou kulturně nižší než potlačující je Maďaři. A totéž platí o Srbech a Chorvatech; Srbsko a Černá Hora jsou samostatné a tím přirozeně působí jako vzor na Jihoslovany, potlačované Rakouskem a Uhrami; Chorvatsko si zachovalo jistý stupeň nezávislosti a proto maďarský tlak pociťuje tím tíže. Podobně má se věc s Rumuny a s Italy v Rakousko-Uhersku.

Na Balkáně národové teprve v posledních letech se vymanili z barbarského jha tureckého a posud se neuklidnili; Turecko ještě drží část Řeků v područí a zasahuje rušivě do správy

balkánských národů; posud v národnostních otázkách na Balkáně hraje značnou roli kulturně politický vliv Byzance.

Srovnáme-li s těmito národními otázkami národní otázky na západě, do očí bije veliký rozdíl. Předně je na západě vůbec málo národních sporů. Na západě je akutní vlastně jen spor o Alsasko-Lotrinsko; na východě je akutních otázek aspoň devatero. Na západě se jedná o poměrně malé minority (Dánů 140.000, Francouzů 210.000), kdežto na východě běží o celé národy značné velikosti (Poláci 20, Čechoslováci 10, Jihoslované 10, Rumuni 10 mil. atd.).

A pokud běží o spor mezi Německem a Francií, není čistě národnostní. Mezi oběma národy a státy již po staletí je sporným území poměrně nepatrné (necelých 2 mil. obyvatelů); spor byl stále více o mocenské postavení, nikoli národnostní, jak mezi Němci a malými státy slovanskými; německá výbojná kolonisace obrácena je právě proti východu. Proto smíme opakovat, že na západě velikých národnostních (jazykových) bojů není a že západ vůbec, jak již ukázáno, politicky i národnostně se liší od východu a speciálně od toho zvláštního středního pásma menších národů mezi Německem a Ruskem.

Válka vznikla v tomto pásmě sporem o malé Srbsko – velestát rakousko-uherský, 51 mil. proti 4 ½, prohlásil se za ohrožený. Dnes válka vede se mezi velikými a největšími státy, ale národní složení velikých východních států dělá z mocenského sporu otázku malých národů.

15. Rozčlenění Rakouska-Uherska hlavním cílem války. „Idea státu Rakouského“

27. – Rakousko-Uhersko, utvořené většinou z částí pásma malých národů a složené z devíti národů, je stát docela umělý, jak to jednou vyslovil vůdce Němců (V. Plenner ml.), stát složený z větších a kulturních států a národů udržovaných v područí dynastií a německou a maďarskou minoritou. Jestli zásada práva národů na sebeurčení je míněna doopravdy, Rakousko-Uhersko je politicky a mravně souzeno; od sklonku XVIII. století všechny národy usilují o svobodu a samostatnost, Rakousko je zemí národnostních sporů a bojů. Rakousko je středověký přežitek. Proti moderní demokracii a národnosti Rakousko reprezentuje starý dynastický stát: dr. Seidler, rakouský ministr-president, odmítaje nedávno sebeurčení národů, vyslovil, co před ním vyslovili v r. 1848 biskupové rakouští a co se ve Vídni stále praktikovalo. V praxi se ovšem dynastie nutně opírala o národnost jednu – německou a

maďarskou –, a užívala jednoho národa proti druhému (divide et impera). Rakousko proti národům staví dynastii z boží milosti a armádu, proti demokracii drží aristokracii, aristokracii obzvláště sobeckou a omezenou, druh východoindické vykořisťující společnosti.

Habsburkové nadarmo nebyli po staletí německými císaři – osvojili si středověkou imperialistickou ideu a pokračují v ní, i když se německého císařství formálně vzdali; sloužili oddaně církvi, užívajíce náboženství pro své rodinné cíle.

Habsburkové vedli a provedli protireformaci pomocí dragounů a jezuitů; „Geistesmörder“, nazval Metternichovský a Bachovský režim jeden z největších rakouských (německých) spisovatelů. Sám papež nedávno přiznal, že pracuje k tomu, aby si zachoval poslední veliký katolický stát. Klerikalismus je vůdcem rakouského imperialismu, obráceného proti pravoslaví v Rusku a na Balkáně.[13] Politicky celý režim Františka Josefa byl založen na tomto klerikálním imperialismu; Franz Ferdinand se svým „Gross Oesterreich“ lišil se jen svou taktikou, kterou jeho stoupenci prohlašovali za „pevnou vůli“.

Palacký, jenž 1848 první postavil Rakousku program, svobodné federace národů, ještě 1865 se snažil formulovat „ideu státu Rakouského“: bylo by to Rakousko spravedlivé ke svým národům. O tomto Rakousku Palacký 1848 řekl, že by muselo být znova vytvořeno, kdyby nebylo. Ale stvoření dualismu 1867 poučilo Palackého, že od Rakouska spravedlnosti očekávat nelze. Čeští novější politikové dost dlouho se snažili dívat se na Rakousko podle Palackého z r. 1865, ale Rakousko šlo svou osudnou dráhou. Trojspolek a okupace Bosny a Hercegoviny udělaly z něho poslušnou německou avantgardu na východě; jeho mravní nízkost odhalily diplomatické intriky za Aehrenthala a procesy záhřebský a Friedjungův. Poslední balkánské války a konečně tato válka jsou jen dovršením nemravné rakousko-německé politiky.

Mazzini po válce 1866 dobře rozpoznal Rakousko, když pravil, že zánik Turecka logicky povede k zániku Rakouska – obě politické anomalie stály a padají spolu. Anomalnost Rakouska doznávají i myslící politikové němečtí, kteří teď si lámou hlavu, jak Rakousko udržet; Renner, Pernerstorfer, Bahr, Müller a jiní – všichni uznávají, že Rakousko, má-li existovat, musí se přetvořit. Marný pokus, neboť všechny ty německé plány usilují o udržení německé a maďarské nadvlády, třeba, že chtějí svého cíle dosáhnout chytřeji a slušněji.[14]

Rakousko je celou svou podstatou, svou historií, zeměpisem a ethnografií negací moderního státu a moderní národnosti; od svého založení nemělo svého vlastního cíle, nýbrž bylo

markou Německa, sloužícího císařství; je pouhým přívěskem Německa i dnes; svým středověkým dynastickým theokratismem je negací národnosti, a někteří pangermáni docela správně odsuzují národní amorfnost a bezcharakternost Vídně (posledně na př. Müller).

28. – Hrabě Czernín nedávno se dovolával zvláštní živoucnosti a síly Rakousko-Uherska. Už ukázáno, že Rakousko není přirozenou federací národů, nýbrž že se udržuje jesuitismem a železem; sám papež, přítel Rakouska, nazval zemřelého císaře za jeho terror v době války „krvavým suverenem“. Gladstonovo odsouzení Rakouska je plně oprávněné. Právě v nynější válce Rakousko nikterak nepodalo důkazu své živoucnosti: Bylo Ruskem dvakrát poraženo, bylo poraženo i tím malým přezíraným Srbskem, jen Německo je zachránilo před úpadkem; válka ukázala celou neschopnost a celou degenerovanost vedoucích arciknížat a aristokracie a ukazuje to ovšem nyní svolaný parlament. V tak hrozné, v tak veliké době nový císař a jeho rádcové nemají jediného mužného slova, – samé fráze a obvykle hloupé chytráctví; císař Karel už teď podléhá i s císařovnou klerikálnímu vedení – bez zkušenosti, bez politických ideí, bez vůle k moderní politice přirozeně se opírá o starou a jedinou ideu své dynastie. V aféře dopisů princí Sixtovi císař Karel ukázal znova podstatu rakouské politiky – lež.[15]

Pravý stav věcí ukázal se v této válce – Čechoslováci, Jihoslované, Rumuni, Italové, brzy i Malorusové a Poláci vypověděli poslušnost a postavili se proti Rakousku – 60.000 poprav a pomoc Německa udržela Habsburky na čas. I Maďaři jsou proti Rakousku, a mezi Němci byli radikální pangermáni, žádající připojení Rakouska k Německu. Jestliže se tito pangermáni teď za války smířili s Rakouskem, tedy jen proto, že Rakousko otrocky vykonává úlohu Bismarckem a Lagardem mu uloženou, jak to jeden z vůdců (posl. Iro) odkrytě povídá.

Evropa a Amerika mají volbu mezi degenerovanou dynastií a svobodou devíti národů, neboť Němci a Maďaři vyšinou se na vyšší stupeň politické mravnosti, jestliže budou donuceni vzdát se vykořisťování ostatních národů a sloužení zpátečnické dynastii.

Rakousko už dávno upadá: krok za krokem musilo se vzdát svých periferních území (švýcarské, belgické a italské provincie); Pruskem bylo vytlačeno z Německa a uvnitř nastal rozklad dualismem. Rozčlenění Rakouska je přirozeným a nutným historickým processem.

29. – Někteří rakouští pangermánští politikové pomýšleli na sesílení Rakouska zmenšením. Přenecháním Tridentska Itálii, odstoupením, nutno-li Bukoviny, a třeba části nebo i celé Haliče Rakousko podle těchto plánů by nesesláblo; bylo by kryto proti Itálii, Halič by stála pod rakouským a německým vlivem a za odstoupená území našlo by se odškodnění na

Balkáně a v Rusku. Samostatnost malého vysíleného Srbska by na čas nepřekážela plánu sjednotit Jihoslovany pod Rakouskem a okupovat takto Balkán.

Tyto plány jsou čistě pangermánské. Pangermáni už dávno ve vídeňském parlamentě (sám Schönerer) žádali oddělení Haliče a Dalmacie, aby Němci proti Čechům měli větší majoritu v parlamentě, protože Čechové jsou největší a nejsilnější překážkou pangermánských plánů.

30. – Mnozí se domnívají, že Rakousko k válce bylo Německem dohnáno proti vůli a že po válce bude proti Německu. To je nepochopení historie: Rakousko od svého počátku sloužilo německé ideji; rakouští němečtí spisovatelé (na př. citovaný Müller) to dobře pochopili – trochu svobody Slovanům nepřekáží germanisaci ideami. Dá se germanisovat i slovanským jazykem. Aemulace s Pruskem, jak už řečeno, de facto sesilovala v Prusku i Rakousku německou ideu, až konečně Bismarckem nalezena definitivní formule pro organisování pangermánské výbojnosti.

K tomu se Maďaři poddali Německu na milost i nemilost, jak to nejen Tisza, ale i Andrassy, Karolyi a tuti quanti stále prohlašují. Vídeň a Budapešť nebudou protiněmeckými.

Ani spekulace na rozdíl církevní a náboženské se neosvědčí. Německo okupovalo Rakousko politicky, katolíci v Německu je okupují církevně; vědí dobře, že rakouský katolicismus je bahno – tak to výslovně formulovali kolínský katolický orgán – ale jesuitům v Kolíně a Římě to nepřekáží, naopak Vídeň bude tím poddanější, centrum v Německu stane se politickým vůdcem slabošských Rakušanů. Prusko Friedrichovo a Bismarckovo co do jesuitismu nezadá centru a Vídni; dynastické prestižové politice Rakouska vždycky se jedná především o zdání – Berlín vídeňským choutkám vyhovuje velmi chytrácky a nevádí mu, jest-li Habsburkové si zachovávají zdání nezávislosti a dokonce prvenství. Berlínu nevádí na př., že v otázce polské Vídeň jde poněkud jiným směrem; Berlínu nevádí, když rakouští agenti teď, zejména v Americe a Anglii, roztrušují, že Rakousko je proti Berlínu, že bylo do války vtaženo, že války má dost a t. p. – ve skutečnosti se Rakousko neprotiví politice Berlína a přijímá všechno, co Berlín pokládá za nutné. A jestliže Vídeň jde někdy doopravdy cestou svojí, Berlínu to na konec také nevádí – Berlín a Vídeň jsou jako siamská dvojčata. Jejich kooperaci hlavním směrem nejpádněji ilustruje tato válka; tuto válku vypravovalo Rakousko a jeho falešná protisrbská a protislovanská politika; Německo užilo příležitosti a dalo svému spojenci carte blanche, přikrývají takto, jsouc dobře připraveno a přejíc si války, svou spoluvinu spojeneckou věrností.[16]

31. – Austrofilové hájí Rakousko, ukazujíce právě nám Čechům na to, že prý jsme pod Rakouskem dosáhli toho vysokého stupně kultury, který všude se s podivením uznává. Té kultury jsme dosáhli z vlastní iniciativy a síly; Vídeň nikdy pozitivně nepodporovala ani nás, ani jiných národů, nanejvýše přestala na čas překážet, když její intriky a utiskování selhaly. Čechy byly už ve středověku jednou z nejkulturnějších zemí. Po úpadku, zaviněném hlavně rakouskou protireformací, český národ pokračoval ve svých tradicích. A jestliže Vídeň v poslední době nepřekážela jako dříve ekonomickému rozvoji zemí českých, stalo se to z ohledů finančních – dynastie potřebuje na armádu a byrokracii, do níž se v poslední době hrne aristokracie, hodně peněz, a proto dovoluje, aby právě národ český platil na státní stroj, jenž v první řadě slouží dynastii.

32. – Někteří západní austrofilové si našli také ten důvod, že prý všichni bojujeme proti Německu a jeho pruskému militarismu a proto nesmí se Německo sesilovat přičleněním rakouských částí německých. To je problém arithmetický – co totiž je více, padesát nebo sedm? Posud Německo mělo k dispozici celé Rakousko (51 milionů obyvatel), rozčleněním Rakousko-Uherska by mělo jen německou část a to obnáší sedm až osm milionů. (Německé minority v českých zemích, v Uhrách a jiné, by se Německu nedostaly.) Je ovšem věcí Habsburků, chtějí-li se udržet samostatnými; bezpochyby by volili následovat příklad byzantských císařů – zůstali by císaři i po ztrátě teritoriálního imperia. Berlínu by to nepřekáželo, naopak, byl by zbaven starostí o Vídeň a její panem et circenses a nebyl by znepokojován druhým sídelním městem. Rakousko je silnou, ale také slabou stránkou Německa – bez Rakouska a jeho neněmeckých národů Německo bude nuceno žít jako všechny ostatní národy, svými vlastními silami. Rozčlenění Rakouska, opravdové provedení prohlášené zásady sebeurčení národů je největší ranou pro pruské Německo.

To musí být jasno zejména po vojenském a politickém úpadku Ruska. Silné Rusko bylo západním národům vydatnou vojenskou a politickou oporou; Rusko, zeslabené vojensky a oekonomicky, stane se úplně kořistí Německa, nebude-li Rakousko-Uhersko rozčleněno – rozčleněním Rakouska Rusko bude nejlépe chráněno, neboť bude zbaveno svého úhlavního nepřítele a přestane sousedit s Německem.

33. – O Maďarích a jejich státu třeba povědět jen několik slov.

Podnes Maďaři politicky žijí z revoluce 1848 a z jména Košutova; a přece už tenkrát Maďaři potlačovali ostatní národy Uher. To dobře postihl Cavour ve své charakteristice Maďarů, když řekl, že bojují sice pro svou svobodu, ale neuznávají svobody pro jiné. Maďarský stát je bez

hlubší kultury a maďarský lid ničím není výše, než Slováci, naopak, jak dokazuje jazyk maďarský, přejavší od Slováků massu hospodářských, administračních a kulturních termínů. Je pravda, že maďarské vlády všemožně usilují o umělou kulturu, ale užívají k tomu násilné, nemravné administrace.

Maďaři jsou národ příliš aristokratický, velmi četná šlechta a velkostatkářstvo spojené s kapitálem udržuje si násilím moc. Tato vykořisťující vrstva udržuje styk s cizinou a udržuje cizinu v neznalosti pravého stavu věci. Neznalost izolované maďarštiny a nemožnost pronikavější kontroly se strany západu umožňuje Maďarům oligarchický absolutism a maďarisující imperialism.

Tento absolutism okrašluje „ideou uherského státu“: v tom se Maďaři shodují s pruskými junkery, držícími ideu pruského státu. Už zakladatel uherského státu, sv. Štěpán, prohlásil stát jednonárodní za nedokonalý – státověda národů-potlačovatelů je všude a vždy stejná. Mezi Prusy, Rakušany a Turky je právě shoda vnitřní.

Maďaři všechnu svou energii obracejí proti Slovanům, zejména proti Slovákům (maďarské přísloví: Tót nem Ember – Slovák není člověk!) pak proti Malorusům, Jihoslovanům a Rumunům; jejich protislovanské štvání, nalézající ochotné hlasatele hlavně ve vídeňském tisku, je do veliké míry spoluodpovědno za tuto válku.

16. Pruské Německo: kultura vnějšího pořádku a militaristického materialismu

34. – Prusko, řekli jsme již, má s Rakouskem značnou podobu svým vznikem a také cílem své politiky na východ a svou taktikou, třeba že jsou značné rozdíly temperamentu a charakteru mezi pruskými (severními) a rakouskými Němci; tito podléhají do značné míry vlivům ostatních národů Rakouska-Uherska a jsou i rasově značně odlišní.

Prusko dnes je národně jednodušší než Rakousko; je hlavním požadavkem pangermánského programu, udržovat všemožně národní jednotu, a ukazuje se na slabost Rakouska a Ruska, vyplývající z národní nejednoty. Proto pangermáni požadují násilnou germanisaci, kolonisaci a hromadnou emigraci neněmeckých živlů. Prusko po Rakousku je národně státem nejsmíšenějším; ethnografie svědčí takto o tom, že Prusko bylo vybudováno násilím. Prusové sami, jsou germanisovaný národ, příbuzný s Litevci; také je mnoho germanisovaných Slovanů

v dnešním Prusku – podle Bismarcka je to dobré skřížení ženské (Slované) a mužské (Prusové–Němci) rasy.

Z pangermánských plánů a politických zásad mužů jako Bismarck, a teď z celé války a mírové politiky Německa a Rakouska je patrné, že předmětem německé výbojnosti je východ – Drang nach Osten. Prvním a hlavním požadavkem německé východní politiky je udržet si Rakousko-Uhersko; Rakousko je Německu mostem, jak zní titul pangermánské brožury – mostem na Balkán a Turecko a tudíž do Asie a Afriky. Z téhož důvodu ve spojení s Rakouskem Německo tlačí se do Ruska; nominální svoboda baltických provincií, Finska, Ruského Polska a Ukrajiny jsou dočasným prostředkem.

Belgie, Alsas-Lotrinky a západ vůbec nemá za dané světové situace pro Němce většího významu, jestliže se jim podaří získat východ. Ovládnou-li východ, pangermánský účet s Francií a Anglií, a později i se Spojenými Státy, bude snadno vyřízen.

35. Vývojem války si Francouzové, Angličané, Američané tento stav věcí vyjasnili (Italové dávno jsou proti Rakousku) a proto tak důrazně se staví proti pruskému militarismu.

Militarism pruský vede nás k analýze pruské otázky vůbec. V Německu samém se tato otázka obvykle pojímá v tom smyslu, že pruský sněm musí se stát více demokratickým; připouští se oekonomický a politický rozdíl mezi Německem západním a východním (pruští junkeři a jejich velkostatky na východě atp.). Avšak je hlubší a širší problém pruský – problém formulovaný pangermanismem a jeho filosofy, Lagardem, v Hartmannem a jinými, problém rozdílu pruského a jihoněmeckého ducha, problém oprávněnosti Pruska vést Německo a Německo přímo popruštit. Rozdíl se často formuluje heslem: Goethe či Bismarck? a dává se obvykle odpověď, že rozdíl je, ale že je nepatrný a pokud je, že přispívá k bohatosti německé kultury; právě za války někteří rakouští a pruští Němci zpytují své svědomí a přicházejí k závěru, že německví pruské vedle rakouského (jihoněmeckého vůbec) je oprávněno a ukazuje se na možnost a nutnost organické synthese obojího směru německého národního ducha.

Není příjemno o věci tak komplikované pronést stručný úsudek bez delšího odůvodnění; dovolávaje se svých dřívějších projevů, podám tu s patřičnou rezervou svůj názor, názor, jak myslím, věcný.

Nebudu rozbírat rasový problém – pokud totiž nynější Prusové a ve kterém rozsahu mají vlastnosti neněmeckých Prusů, o nichž německí historikové nám říkají, že byli udatní a ukrutní. Stejně tu nelze vyšetřovat, kolik je v Prusích krve slovanské. Tato analýza

vyžadovala by vyšetření, jaké jsou rasové příměsky Němců jižních a západních, neboť tito také nejsou čistě němečtí (příměsky keltické, románské, slovanské i mongolské a j.). Zde stačíž vyslovit se o pruském politickém programě.

Odmítám pruský étatism, kult pruského státu a speciálně pruského monarchismu; odmítám ideu pruského království, prohlašování dynastie za božské zjevení, odmítám pruskou negaci parlamentarismu, zbožňování války, kult militarismu a zmilitarizovaného byrokratismu. Toto pruství je hluboce zakořeněno; Sombart je mluvčím tisíců německých intelligentů, když podstatu německého myšlení vidí v dovednosti, spojit se s božstvím již na zemi a když v militarismu vidí nejdokonalejší sloučení Výmaru s Postupimí. („Je Faustem, Zarathustrou a Beethovenem v okopech.“) Sombartovo božství, rozumí se, je fetišem professorského historického materialismu.

Na Bismarckovi lze vidět, co je pruství politicky; jeho životní práce spočívá v zajišťování pruského monarchismu proti revoluci, socialismu a demokracii, – a kus tohoto Bismarcka je v každém Němci – i v panu Scheidemannovi a Davidovi; a právě tito socialisté, kteří se smířili již i s monarchismem, jsou měřítkem, jak Němci si zvykli na pruský militarism a monarchism.[17]

A tragika Bismarckova života a jeho politiky tkví v tom, že na konec proti své ideji podnikl odboj proti Vilémovi – Bismarck věděl a viděl, jak slabých a nicotných reprezentantů své ideje hájí, on odhalil závoj monarchické Isidy... V té rozpolcenosti, v té polovičatosti (Bismarck hrál si s Lassallem, ale Lassalle hrál si, také s Bismarckem) Bismarck systemisoval pruský politický jesuitism, on, odpůrce rakouského jesuitismu a jeho malichernosti; kdo psychologicky analyzuje hloub, nedá se oklamat Bismarckovskou taktikou – proti copařské diplomacii užíval bluffu robustní polopravdy. Bismarck hájil ztracené posice a pochopoval, že posice je ztracená. A přece vědomě dělal politiku krve a železa, ze které, jak víme od Busche, nikdy nečerpal žádné radosti a žádného uspokojení. A tento Bismarck a mužové à la Treitschke provedl tu synthesi Výmaru a Postupimě – Treitschke prohlásil morálku za úděl malých lidí uskutečňujících malé věci, kdežto stát musí provádět věci veliké.

Ta rozpolcenost Bismarckovská je ovšem v pojmu a v podstatě pruského státu: Stát z boží milosti, jehož dynastové jsou přímo novodobí proroci boží, je celou svou podstatou konservativní, legitimistický; avšak imperialistická výbojnost nutí pruského krále železem a chytrostí absorbovat sousední dynastie z téže boží milosti (Prusko vzniklo polknutím více než sto dynastií) a paktovat se socialismem a s revolucí.

V tom právě tkví pruský politický materialism – proto, že stát má k dispozici účinnou armádu a může mobilisovat massy, není veliký, jestliže cíl jeho úsilí není veliký, velkodušný, a pruská politika nikdy nebyla čestná a velkodušná. (Viz právě uzavřený nečestný mír s revolučním Ruskem; a Vilém se omlouvá s Trockým, legitimní monarcha s revolucionářem, a dokonce s židem, který by se v jeho armádě nemohl stát důstojníkem. V Prusku jsou národnosti potlačovány, ale v Belgii Prušáci podněcovali národnostní chtění Flámů, atd.) Prusům nedostává se té velkodušnosti, kterou mají Francouzové, ani nemají naivnosti a upřímnosti, kterou se vyznamenávají Angličané a Američané. Prus je stále na stráži proti všem.

36. Němci se dovolávají pro své prvenství své filosofie a vědy a ukazují na užití vědy v celé administraci a vojenství, v hospodářství a obchodu.

Německá věda, to je pravda, je účinná, ale není svobodná, je částí oficiálního systému; německé university jsou duchovními kasárnami. Německá filosofie je hluboká, ale značná část té hlubokosti je vynucená, vyumělkovaná nesvobodou, je modernisací scholastiky – politický cíl už napřed určený se všemožně ex post dokazuje a upravuje: německá filosofie, pokud se neopírá o některé speciální vědy, není než nedělním kázáním pro akademickou inteligenci, budoucí státní a církevní úředníky. Podívejte se na německou literaturu právníkou, zejména státovědeckou a politickou – kolik mozkové práce se vynakládá na obhájení theokratického absolutismu, jaké zvláštní kategorie monaršího práva, zvláštního monaršího „úřadu“ atp. se vynalézají a věc je přece tak prostá: na vyšším stupni uvědomění a vzdělání absolutistický monarchism je prostě nemravný. I za této války němečtí právníci a filosofové dokazují přednost pruskoněmeckého státu a jeho administrace před anglickým a západním vůbec – není absurdnosti, již by německý professor nedovedl šikovně hájit. Je mi líto, že se k tomu propůjčil i tak rozumný člověk jako Toennies – západ v theorii prý překonal středověký theokratism a proto pojímá stát jen utilitaristicky – nic více mu demokracie neznamena. Prusové patrně zvykli si na theokratický carism a proto není náhodou, že Treitschke uznával carism ruský a že Hohenzollerové a Bismarck tak dlouho a intimně byli oddáni Rusku. Nyní se spojují s theokratismem tureckým a také ho hájí.

37. Německá scholastika jeví se nejkřiklavěji v theologii: v pruském theokratickém systému stát má lví podíl a proto jeho theologie není než politika v církevním a náboženském převlečení. Ludwig Feuerbach a jeho kritika theologie je v podstatě kritikou pruství.

Německá scholastika vznikla docela tak, jak vznikl jesuitism v katolicismu. Mimo to Hohenzollerové musí mít ohled na centrum a katolíky a ve své rivalitě s Rakouskem

přizpůsobili se vídeňskému jesuitismu. Prusko-Německo absorbovalo Rakousko, ale při tom polklo i značnou dávku rakušáctví a teď absorbuje a polyká již i mohamedanism. Prusko zradilo reformaci; Prusko je světský jesuitism – ve svém úsilí, udržet stůj co stůj středověký theokraticismus, užívá týchž method jako Societas Jesu. V tom Prusko vede duchovně Rakousko, v tom je jeho veliká vina; pangermánští publicisté znají Rakousko docela dobře, lidé jako Treitschke, Lagarde, Lange a j. vědí, že Rakousko je politickým zmetkem a středověkou mumíí, a prvá generace pangermánů byla proto pro rozbití Rakouska, ale Bismarck a stejně Lagarde ustálili taktiku, využít Rakouska pro své účely.

Jsou mužové, kteří bismarckism prokoukli, ale je jich málo; teprve teď také minorita socialistická počíná samostatněji myslit.

Bismarck sám se o stavu věci nemýlil – odtud jeho pokus kulturního boje proti centru a Římu; ale Bismarck kapituloval, protože církev a náboženství posuzoval politicky. Jak malicherně se díval na starokatolíky – tento výkvět německého katolicismu a katolické theologie mu neimponoval, protože neměl za sebou massy! Monarchism pruský dnes nemůže být než formou demagogie.

Jesuitism je také v podstatě pruského militarismu: brutální udatnost sloučená s chytráctvím – systemisovaná násilnost užívá lži, neboť lež je jen formou násilí.[18] Jestliže válka, jak řekl pruský strateg, je jen jinou formou politiky, rozuměj politiky staré, pak – německý militarism nerodí Achilly, nýbrž Odysseje.

Odtud nedostatek opravdu velikého vojevůdce à la Napoleon; všichni ti Hindenburgové a tutti quanti jsou dobří, pilní a svědomití generálové, ale není v nich za mák genialnosti, a nemohlo být: Němci nemají v této válce veliké idee, jen chytráctví hrabivé panovačnosti.

Německá diplomacie a její podkopná práce ve všech státech je přirozeným odvětvím: pruského militarismu a politiky.

Těsné spojení scholastiky a militarismu provedl už středověk a jeho duchovní a fysický absolutism a imperialism.

38. Celá nynější německá kultura, dovoleno-li se odvážit takové generalisace, je vnější. Německo je silné a slabé svým vnějším pořádkem: samá organisace, organisace organisací, nadorganisace, ale cíl – panství nad národy – je mravně špatný. Pruský pořádek, vědecky promyšlený, je silou a Němci se proto cítí jako Herrenvolk; ale trochu více anebo méně

kultury, a dokonce té vnější, nedává právo panovat nad národy, kteří se vyvíjejí způsobem svým. Různí národové jsou na různém stupni vývoje, není psáno, že všichni musí být zároveň a stejně vzděláni; stačí, když o své mravní a rozumové zdokonalení a pokrok poctivě usilují. Evropa má být sjednocena, jednotná, ale to neznamená, že má být jednotvárná. Naopak, vývoj spěje k rozmanitosti, k individualisaci. Němci při vši své vědě a učenosti právě i v této válce dokázali, jak dovedou být krátkozrací; dobře se vojensky připravili, ba připravili se jediní, ale nepředvídali, jak se válka vyvine, podceňovali Rusko, přeceňovali Rakousko, nerozuměli Anglii a Americe a mýlili se ve Francii, již prohlašovali za degenerovanou. Vůbec se Němci právě v této válce i přes svá vítězství ukázali malými.

Při vši své touze po světovosti Berlín nepoměrným vlivem dynastie je ztlachován k malosti a zvláštní obmezenosti; Vídeň dokonce je hotový habsburský Kocourkov.

Uznáváme, že děkujeme německé literatuře, vědě a filosofii, německé technice mnohé. Ale učili jsme se a vychovávali jsme se také Francouzi, Angličany, Italy, Američany, Skandinávy, Rusy. Vzdělání rozumové je jen částí národní kultury; v tom bychom se mohli dovolávat právě německé psychologie a filosofie – charakteristickým způsobem filosofie neoficiální; oficiální, universitní německá věda a filosofie sloužila příliš jednostranně kultu rozumu a tím materiálnímu prusismu, moci vojenské a hospodářské. Odmítáme ve jménu humanity a pravé kultury materialism a mechanism pruského militarismu. Nelze nezpomenouti slov Hercenových o Džingischanovi s telegrafy, parníky, železnicemi, s Carnotem a Mongem ve štábu, s puškami Mignet Congreve pod vedením Bately – taktika Moltků, diplomacie Fridricha až po Bismarcka a Viléma nutí nás ke zdržlivosti vůči Němcům a jejich nové kultuře; ostatně Moltke sám dobře věděl, že evropští národové nemohou mít Němce rádi.

17. Reorganisace Východní Evropy a Rusko

39. Už bylo ukázáno na národnostní a politický rozdíl západu a Ruska; na západě je mnoho národů a států, Rusko má mnoho národů, ale tvoří jeden stát. Na teritoriu ne větším, třeba že hustěji obydleném, západ je politickou organizací četných a kulturních, starých národů; reprezentuje politicky, oekonomicky a kulturně vůbec organizaci intensivnější, intensivnější využití všech kulturních sil, kdežto Rusko je kulturně ještě na stadiu extensivnosti. Západ je organizací autonomních celků národních a státních, Rusko bylo organizací centralistickou,

absolutistickou, – nedostatkem autonomisace carism také padl. Proto revoluce ihned prohlásila autonomistické heslo: sebeurčení národů a radikální strany interpretují právo sebeurčení na právo politického odtržení; tento program se přirozeně dal sám sebou v zemi – tak centralisované a pociťující proto přímo živelnou potřebu autonomisace. Na západě – jaká rozmanitost a pestrost samostatných jazyků, národů a států, třeba že západ nemá ani dvakrát tolik obyvatelstva jako v Rusko; v caristickém Rusku – jaká jednotvárnost administrace. A přece ani západ není ještě dostatečně autonomisován, ještě i na západě centralisace dusí přirozené úsilí po individualisaci, autonomisaci; odtud úsilí různých národů po samostatnosti, odtud také tato válka. I Rusko má přirozenou a historickou rozmanitost kulturních sil a částí, ale carism nedovedl sil těch budit a organisovat a proto tak bídne sám v sobě se rozvalil a zmizel, a proto také revoluce je posud tak negativní, málo konstruktivní. Carism nepřipravil Rusy k administrační práci.

Po stránce národnostní je Rusko docela zvláštním útvarem, složeným z mnoha národů; německý spisovatel baltický pod jménem Inorodetz vydal nedávno v Paříži spis, v němž na Rusku (v Evropě a Asii) napočítává 111 národů. Tendence jeho jako pangermánů vůbec je ukázat na mnohonárodnost Ruska a hájit tím mnohonárodnosti Rakousko-Uherska a Pruska. Avšak mezi Ruskem a Rakousko-Uherskem a Pruskem je po stránce národnostní veliký rozdíl. Většina národů v Rusku je nekulturní a národně málo uvědomělá; Rusové sami, může se říci, nestojí ještě na národnostním stanovisku; massa lidu má hledisko nábožensko-církevní a intelligence, pokud je socialistická, také necítí národnostně. Heslo sebeurčení národů Rusové rozšiřují i na vlastní národ a jeho různé části; odtud vznik různých republik (vlastně komun). Proto řešení národních a jazykových otázek na Rusi je rozdílné od evropského.

Při tom velikém počtu národů poměrně nepatrná část sahá přes hranice do států jiných, zejména evropských a platí to o národech kulturních na západě Ruska (Poláci, Malorusové, Rumuni, část Litevců a Lotyšů); ohromná většina ruských národů je sjednocena na teritoriu ruské říše. Konečně sluší upozornit, že národové na Rusi jsou většinou malí, fragmentární a k tomu ještě, jak už řečeno, nevzdělaní.

Rusko tlačilo se po staletí na západ a sice proti tomu pásmu malých národů, do kterého se tlačili Němci směrem na východ; v tom pásmě Rusko, Prusko a Rakousko se utkaly a zápolily tu o panství nad týmiž národy. Zároveň Rusko se šířilo na východ; k tomu bylo donuceno náporem Asiátů a slabostí proti západu; na rozdíl od západních národů, kteří všichni se tlačili

na východ a jih, Rusové napřed kolonisovali sever – na jih, v Evropě a Asii, obrátili se poměrně později.

Akutní, jistě nejakutnější otázkou byla vlastně jen otázka polská, ale to je otázka nejen národnostní, nýbrž i politická a kulturní (katolicismus a západní kultura) vůbec. Totéž platí o otázce finské (protestantismus a rasový rozdíl). Co se Němců v Rusku týká, tož nemají nepřetržitého teritoria, jsou kolonisté v městech a na venkově; tyto kolonie zejména na baltickém území, z dob rytířských řádů jsou aristokraticko-výbojné. V nové době jsou industriálně výbojné. (Toto platí také o Němcích v Polsku.) Provincií německých v Rusku není; za to v Prusku provincie polské jsou.

Jestliže Vilém po uzavření míru s Trockým slavnostně prohlašuje, že se teď baltičtí Němci mohou veřejně zvat Němci, je to jen důkaz, že ani válka ho nevyhlédla z jeho mluvkaření. Baltické provincie nejsou německé, nýbrž litevské, lotyšské a estonské, a značná část, snad většina německých baronů a měšťanů nesdílela názorů Schiemannů a Rohrbachů, nýbrž smířila se s Ruskem, zejména oficiálním, a vyssávala neněmecký lid a Rusko velmi vydatně. Neněmecké obyvatelstvo baltických provincií svými mluvčími už častěji protestovalo proti německé okupaci a plánu, usadit tam německé dynasty.

40. Důležitým stal se pangermanismem problém maloruský (ukrajinský). Tu je lišit otázku jazykovou a národnostní od otázky politické.

Jde totiž o to, jsou-li Ukrajinci zvláštní národ, nebo jen ruský kmen, je-li maloruština (ukrajinština) zvláštním jazykem, nebo dialektem ruštiny. I odborníci jazykozpytcové (i slovanští) jsou tu rozdělení. Podle analogie jiných národů může se říci, že Ukrajinci i v tom případě, že by jejich jazyk byl jen dialektem, mohou se od Rusů oddělit z důvodů jiných, hospodářských, sociálních a politických. Politická samostatnost se neřídí pouze jazykem, jak nejlépe dokazují samostatné státy německé. Co platí na západě, platí na východě. Ovšem, západní historie ukazuje, že se dialektické individuality podřizovaly kulturní výhodě, vyplývající ze spojení s větším kulturním národem; ve Francii na př. i provençalština je od spisovné francouzštiny rozdílnější, nežli maloruština od ruštiny; i německý dialekt plattdeutsch a jiné jsou odchylnější od spisovného jazyka než maloruština od ruštiny. Arci že francouzská a německá literatura a kultura poskytují mnohem více než ruská, a Francie a Německo vůči dialektickým individualitám, nepostupovaly tak nerozumně jako carismus ruský.

Politicky Ukrajina sama v 3. „Universálu“ (1917) uznala centrální ruský stát a sebe prohlásila za část ruské federace; je přirozeno, že nehotový politický útvar ukrajinský cítil potřebu opírat se o ruský celek. Teprve později (4. Universál) Ukrajinská Rada prohlásila Ukrajinu za stát samostatný, na Rusku nezávislý; v tom, rozumí se, byla podporována Němci a Rakušany. Pangermáni, němečtí i rakouští, na Ukrajinu pamatovali a Ukrajincům ukládají úkol protiruský.[19] Rakouská politika užívala haličských a bukovinských Malorusů (Rusínů) nejen proti Rusku, ale i proti Polákům a na Ukrajinu pohlíží jen jako na prostředek pro svůj klerikální imperialism. (Memorandum Szeptyckého.)[20]

41. Nejen Ukrajina, ale i Polsko a ostatní malí národové na východě potřebují opory v silném Rusku, sice budou pod formou samostatnosti hospodářsky a politicky v područí Německa. Bude mít veliký význam, jak a do jaké míry se ty národy na východě dovedou vyrovnat mezi sebou (poměr Malorusů a Poláků, Poláků a Litevců, Litevců a Lotyšů).

Poměr Německa k Rusku byl dán poměrem Pruska k carismu; už bylo vyloženo, že pruský theokratism z vnitřní příbuznosti byl zajedno s ruskými. Rakouský theokratism připojoval se k pruskému a ruskému (svatá Alliance – vliv metternichovštiny v Rusku a Prusku – záštita Habsburků Nikolajem I. 1848/9 – spolek tří císařů, ale starý antagonism Říma a Byzancie a jesuitská politika Vídně na Balkáně přiosťrovaly poměr a na konec vyhlídka na kořist (půdu) pozměnila rusofilskou politiku Bismarckovu a Treitschkeovu. Pangermáni, částečně pod vlivem politické agitace baltických politiků (Schiemann, Rohrbach a j.), hnali oficiální Prusko proti Rusku; zastánci bismarckovské tradice (Hoetzsch) ukázal se slabšími. Císař Vilém sám, jako Bethmann-Hollweg, na počátku války prohlašovali Rusko za hlavního původce války a vinili je z imperialistického panslavismu. Výklad hodně jednostranný a nesprávný.

Poměr Německa k Rusku byl přiosťřen novým kursem, – světovou politikou, směřující na východ do Asie a Afriky; tu se srazilo Německo nejen s Ruskem, nýbrž i s Anglií a Francií, s hlavními mocnostmi asijskými. Tím také docíleno dohody Ruska s Anglií. Nová světová politika Německa v jádře není než důsledkem starého německého Drang nach Osten: Vilém pokračuje v turecké politice Fridricha Velikého, ale za nových světových poměrů. Pokud Němci tlačili jen na pásmo malých národů a pokud poměr Pruska k Rakousku nebyl definitivně vyřízen, Německo (Prusko) a Rusko mohly se přátelit, zájmy pouze kontinentální umožňovaly shodu. Německo na Rusku mělo blízké a výhodné odbytiště pro svou energickou industrii. Jakmile se Německo po roce 1866 dohodlo s Rakouskem a zahájena energičtější

politika na Balkáně a v Turecku, když Německo započalo politiku koloniální a tím vedle Asie Afrika se stala přímým předmětem německých tužeb, Francie a Anglie byly přiblíženy Rusku. Rusko v nové světové situaci dostalo pro Německo nový světový význam; zeslabení Ruska a zabránění ruského jihu (úrodnost půdy – uhlí – Černé moře) stalo se cílem německé politiky a nynější války. Zabránění západních gubernií ruských, politika s baltickými kraji, s Polskem a Ukajinou jsou výsledkem politiky usilující o organizaci německé centrální Evropy a o panství v Asii a v Africe. Berlín-Bagdad doplněno o Berlín-Varšava-Kijev-Oděssa.

Východ, Rusové a pásmo malých národů bylo by Německu výhodnější než části západu (Belgie, Alsas-Lotrinky, části Francie); ovládajíc východ, Německo by bylo s to, podmanit si západ. Evropa, lidstvo, potřebuje Ruska, Ruska samostatného a silného.

Rusko se na delší dobu nemůže vojensky uplatnit. Slovo Napoleonovo o kozácké Evropě se nevyplnilo. Evropa spěje k svobodě a k lidskosti. K tomu Rusko, usilující o republiku a demokracii, dovede přispět značně a již přispívá, třeba že při přílišné negativnosti jeho revoluce vliv na Evropu je slabší než politicky neprozíraví bolševici předpokládají. Zatím však Rusko potřebuje pomoci Spojenců ke své administrační reorganizaci.

Rusko si zjednalo v Evropě vliv Puškinem, Turgeněvem, Tolstým, Dostojevským, Gorkým – Rusko bude také mít veliký vliv politický, provede-li revoluci důsledně – ale revoluci hlav a srdcí. S carismem ruským padá carism vídeňský a berlínský, carism nebezpečnější, protože se opírá o vědu a vyvinutý kapitalismus. Carism romanovský byl nevzdělaný a hrubý a právě tím světu méně škodlivý – horší je teď carism ruské massy a revolucionářů. Odstranili cara, ale nepřekonali carismu.

18. Bez kritiky Spojenců?

42. Čekám námitku, že kritisuji Němce a Rakušany a mlčím o Spojencích.

Měl bych k tomu methodické právo: Němci, ne Spojenci nabízejí se za učitele, vůdce, spasitele národů a človecenstva a proto máme povinnost na ně se pozorně podívat, zejména, když nám svoji kulturu vnucují v pilulkách své těžké artillerie. Němec je divná směsice kantora a žoldáka – napřed vám uspořádá přednášku o spáse duše a pak pěstí do očí (třeba i naopak).

Měl bych co říci o Francouzích, Angličanech, Američanech, Rusích atd. a měl bych i výtek dost – dokázal jsem to svou prací o Rusích a svou kritickou činností doma v našich národních poměrech. Nebyl jsem nikdy nacionálním šovinistou, ba nejsem ani iracionalistou – řekl jsem už častěji, že národnost pociťoval jsem vždy a od svého mládí ze sociální a mravní stránky – potlačování národnosti je mně hříchem proti lidstvu a lidskosti.

Smysl mých vývodů není a nemůže být, že máme přijmout buď francouzskou, nebo anglickou, nebo jinou západní kulturu; tu může se jednat pouze o synthesi všech kulturních prvků a složek, vypracovaných všemi národy. To de facto filosofové a odborníci všech národů dělají, a dělají to mnozí lidé v životní praxi (přestěhovalci, obchodníci a všichni, kdo mají příležitost seznámit se s různými národy, minority). Mezinárodnost je nejen snadným stykem s cizinou, ale právě tato kulturní synthese.

V tu synthesi bude pojata také německá část a nebude to část malá. Pokud teď běží o politický základ té kulturní synthese, tož nemůžeme přijmout německého pruství, nýbrž musíme se obrátit ke vzorům francouzské, americké, anglické demokracie: západ nám podává tendenci, ne jednotlivosti budoucího vývoje.

Říká se nám: jeden národ, jeden stát musí být vedoucím, prvním. Dejme tomu; ale bude primus inter pares, ne nad ostatními – organizace Evropy bude demokratická, ne aristokratická. Středověká idea aristokratického, theokratického imperialismu je překonána filosofickou, církevní, politickou a sociální revolucí nové doby.

Nové doby? Jsme vlastně v době přechodní a trpíme všichni nedostatky – polovičatostí přechodu; doba nová teprve nastane, a doufejme, tato válka, donutivší celé lidstvo k revisi své historie a úsilí, dovede všechny národy k uvědomělé práci pro sebe a celé lidstvo. Historie, pokud o ní víme a z ní se učíme, trvá teprve několik málo tisíc let – je to v srovnání s tou nekonečnou řadou tisíciletí, kterou astronomové naší planetě slibují! Lidstvo opravdu je na začátku svého vývoje; od XVIII. st. počínajíc filosofové dějin u všech národů prohlašují dobu po veliké revoluci za začátek nové éry, nové doby vůbec. Tato válka a její hrůzy otřese nám svědomím a rozhodneme se pro lidskost.

Při vší zákonitosti historického vývoje svoboda takového rozhodnutí není nám brána; zákonitý determinism není passivistickým fatalismem. Volentem ducunt fata, nolentem trahunt...

43. Při vši vědecké svědomitosti nebude filosofický pokus o pochopení války prost osobního elementu, osobních sympathií a antipathií.

Od svého mládí snažil jsem se poznávat kulturní vymoženosti všech národů. Vedle základu, daného vlastní národností, poznával jsem svět nejen klassický, nýbrž všechny hlavní národní kultury současné; vychován na německých školách, učil jsem se pilně a mnoho od geniů jako Lessing, Goethe a j. Zároveň vnikal jsem do světa francouzského a anglosaského – filosofie francouzská a anglická (vedle klassické, hlavně Platonovy) byly mně školou; německé filosofii, zejména Kantovi, porozumět jsem teprve později.

Ze slovanského světa vděčím za mnohé Rusům a Polákům, také Jihoslovanům. Italové a Skandinávci rozhojnili poznání a také rozšířili můj obzor.

Byl jsem po celý život pilným, vášnivým čtenářem a svědomitým pozorovatelem současného světového dějstva. Kdybych měl říci, kterou kulturu pokládám za nejvyšší, odpověděl bych: anglicko-americkou; alespoň jsem se pobytem v Anglii za války a velmi kritickým pozorováním anglického života přesvědčil, že Angličané v celku nejvíce se přiblížili ideálům humanity. Totéž jsem postihl ze života amerického. Tím neříkám, že je mi anglická a americká civilisace nejmilejší – to je otázka jiná; vidím a cítím nedostatky nás Slovanů, ale miluji slovanské chyby a ctnosti. A stejně mě vždy vábila Francie a její duch, třeba že jsem kriticky mnohé odsuzoval, jak jsem odsuzoval naše národní vady a nedostatky.

Německé kultury jsem si vždy vážil; ale málokdy jsem se cítil jako doma. Nemohl jsem se nadchnout. Zejména Prusko nedovedu milovat, ale snažím se být k němu spravedlivým. Jestliže opravdu něco nenávidím, je to rakušanství, lépe řečeno to habsburské vídeňáctví, ten dekadentní aristokratism honící se po zpropitném, ten falešný, nízký habsburgism, ta nenárodní a přece šovinistická směsice lidí oficiální Vídně. Pruství nemám rád, ale mám ho radši s tím jeho robustním kasárnictvím a hladovou bezohledností parvenue; vždyť i císař Vilém svým dilettantským mluvením a hraním na prozřetelnost učinil nechtě pro demokracii více než ten mlčící „krvavý suverén“, hrdý na to, že je nejdokonalejší aristokrat světa – člověk celou svou podstatou nízký.

Mám naději, že z četných mých německých přátel alespoň část se mnou bude souhlasit.

19. Význam československého státu pro osvobození Evropy

44. V pangermánské literatuře se české otázce věnuje značná pozornost; ovšem že politikové pangermánští jsou Čechům a Slovákům krajně nepřátelští, jak dokazují názory Lagardea až po Winterstettna a j. Mommsen formuloval cíle pangermánské, když své krajany harangoval, aby Čechům proráželi lebky. My Čechové proto pozorně jsme sledovali vývoj německé politiky a zejména plán pangermánské Centrální Evropy a v rozhodném okamžiku postavili jsme se proti němu.

Zeměpisné položení Čech se Slovenskem v samém centru Evropy dává našemu národu významné postavení. Bismarck řekl, že je pánem Evropy, kdo ovládá Čechy, – pangermánští politikové často citují tento výrok Bismarckův. Čechy se Slovenskem překázejí plánu Berlín-Bagdad: nejkratší cesta z Berlína do Cařihradu, do Soluně a do Terstu jde přes Prahu anebo přes Bohumín (z Vratislavě); také do Vídně a Budapešti z Berlína je nejkratší spojení přes Prahu nebo Bohumín – Čechy a Slovensko překázejí Prusku v přímém, nejkratším spojení s Rakouskem a Maďary.

Čechové jsou nejzápadnějším národem, čnějícím do Německa, jsou nejzápadnějším výběžkem v pásmě malých národů a jsou nejzápadnějším z neněmeckých národů na východě vůbec. Čechové a Slováci nejsou zbytek slovanský jako Lužičané, neboť odolali německému náporu na východ po tisíciletí; Čechové odporují Němcům od VII. st. od prvního založení svého státu až do dnešního dne. Slované na Labi a Sále na východním moři a v Slezsku byli poněmčeni a vyhubeni; Čechové si udrželi svoji samostatnost. Ovšem jsou se tří stran obklopeni Němci, na východ hraničí s Poláky a Malorusy, z jihu s Maďary, posice za daného mezinárodního boje jistě těžká podobající se posici Němců, na niž pangermáni tolik žalují.

45a. – Československý národ hned ve svých počátcích projevil proti Německu a Rakousku značnou sílu; první český stát (Samo v VII. st.) prostíral se na jih až na území slovinské a velkomoravská říše sahala na jih také až k Jihoslovanům. Později český stát, jak již vzpomenu, dokonce měl doby jistého imperialismu.

Čechy se spojily s Rakouskem a Uhrami teprve 1526 personální unií; od VII.–XVI. st., tedy tisíc let tvořily svůj samostatný stát. Spojení s Rakouskem a Uhrami stalo se z obav před tureckým nebezpečím; všechny tři státy měly společnou dynastii, jinak zůstaly samostatnými. Sluší ovšem zdůraznit, že 1526 Uhry byly již tureckými, jen Slovensko zůstalo volné a bylo

pojato v unii; teprve spojeným úsilím Čech, Rakouska a Slovenska Uhersko muselo být Turecku odňato, což se téměř po dvoustoletém boji podařilo.

Historie vývoje česko-rakousko-uherské unie je velmi zajímavá a poučná; jak totiž podle středověkých názorů mocné postavení dynastie, ozářené leskem římského císařství, vedlo k absolutistické centralisaci a germanisační unifikaci; bylo již ukázáno, že se neprávem příklad Rakouska uvádí za důkaz, že se malí národové a státové nutně musí spolčovat ve federaci. Zásada federace byla Rakouskem zrazena.

Právně Čechy posud jsou samostatným státem. Unie s Rakouskem a Uhrami r. 1526 dala jen společného krále; Habsburkové všechny tři státy zcentralisovali a částečně zgermanisovali jen *via facti*, právní základ nebyl pozměněn. Habsburkové, jako čeští králové, utužili absolutism po vzoru španělském v celé administraci, ale netroufali si pozměnit státoprávní základ smluvený s královstvím a dynastií; stavové tenkrát byli představitelé národa a zůstali jimi až do r. 1848: Český stát se stal absolutistickým, ale při tom zůstal státem zvláštním, samostatným.

Habsburkové se propůjčili Římu za nástroj protireformace a husitské hnutí bylo pomocí celé Evropy potlačeno. Revoluce protestantských Čech 1618 byla zlomena a císař a jeho němečtí rádcové usilovali všemožně o zeslabení českých zemí. Zejména provedena nevídaná oekonomická revoluce: na 30.000 rodin (mezi nimi Komenský) bylo vypovězeno ze země a ¾ půdy byly konfiskovány a dostaly se za odměnu žoldákům a šlechticům, kteří se z celé Evropy vrhli na českou kořist. Značnou část českého jmění si osvojil císař sám. Rekatolisace pomocí dragounů a jezuitů nevyhladila národního vědomí; odpor národní nebyl zlomen, moravští sedláci ještě 1775 bojovali proti císařskému vojsku.

Teprve Marie Terezie a Josef II. odvážili se úplné centralisace zřízením centrálních úřadů, ale právě Josef vyvolal silné hnutí národní a politický odpor českých stavů (také uherských), hájících stále práva českého státu. Po vyhlášení rakouského císařství (1804), dávajícího výraz absolutistické unifikaci, odpor v Čechách rostl, až konečně revoluce r. 1848 dosáhla od Ferdinanda (4. dubna 1848) částečného obnovení české ústavy a státoprávní samostatnosti. Po porážení revoluce absolutism bachovský opět zavedl centralism. Na počátku konstituční éry, vynucené porážkou 1859, císař František Josef kolísal mezi politikou centralistickou a federalistickou, ale pořád zjevněji se přidržoval centralismu; slíbil Čechům (1861), se kterými šli tenkrát i Němci z Čech, že se dá korunovati za krále českého a deputaci Slováků slíbil svobodu a oporu proti Maďarům.

Ale sliby se nesplnily. Porážka 1866 donutila dynastii k ústupkům, ale k ústupkům takovým, které co nejméně seslabovaly absolutism; císař vyrovnal se (1867) s Uhry, vlastně s Maďary, dávaje tak v Rakousku nadvládu Němcům, v Uhrách Maďarům. Čechové zahájili ústavní boj známou passivní opozicí (bojkotem centrálního parlamentu). Císař František Josef osobně se angažoval a pokusil se zlomit odpor násilím a nejhrubším lámáním práva, ale marně, a proto udělal pokus o vyrovnání s Čechy. Vydal českému sněmu dvakrát reskript (1870, 1871), v nichž slavnostně slíbil, že se dá korunovat za krále českého a uznával historické právo českého státu, ale Maďaři a Prusové, jak to nedávno potvrdil uherský ministerský president Esterházy, překazili toto vyrovnání. Nastal opět boj českého národa proti Vídni, který (1879) končil kompromisem, zaručujícím Čechům jisté koncesse kulturní (na př. universitu) a národní, ale státoprávní spor zůstal nevyřízen – Čechové neuznávají centralistické rakouské ústavy a účastní se centrálního parlamentu jen pod svou státoprávní výhradou.

Takový je stav věci podnes. Rakousko stavši se dualismem Rakouskem-Uherskem, je organisovaným násilím německé minority v Rakousku, maďarské v Uhrách; státoprávně dualism je neloyálnost a přímo komplot dynastie s Němci a Maďary proti Čechům; Rakousko vzniklo unií nejen Rakouska a Uher, nýbrž těchto dvou států se státem českým. Právně Čechové nemají menšího práva na samostatnost, než Maďaři; naopak větší, neboť když se v r. 1526 Čechy s Rakouskem spojily, Uhry, jak řečeno, byly pod Tureckem, jen Slovensko bylo volné.[21]

Čechy už tenkrát a posud jsou příslovečnou „perlou Rakouska“ – a tíže vojenská a břemena finanční spočívaly na českých zemích; Čechové, Slováci a Rakušané museli svou krví a svými penězi osvobodit ostatní Uhry (maďarské), které teprve v druhé polovici 19. století stály se hospodářsky silnějšími a vlivnějšími. Hospodářská síla Rakouska byla ve skutečnosti v Čechách.

Konstituce centralistická v Rakousku a dualism českým národem nikdy nebyl právně uznán, – v tom právě tkví boj Čech proti Habsburkům a Rakousku. Čechové podle svého práva, posledně císařem Františkem Josefem třikrát slavnostně uznaného, jsou národ a stát samostatný. Násilí rakousko-maďarské nečiní práv a právo národa se nepromlčuje, pokud národ zaň bojuje.

45b. – V této válce Čechové jako samostatný národ jednali samostatně – nešli za věrolomným císařem a postavili se na stranu Spojenců.

Národ český Habsburky si 1526 zvolil za krále, národ český má plné právo, Habsburků nadále neuznávat, když se národu zpronevěřili. A zpronevěřili se tím, že zejména František Josef proti slavnostním slibům jednal a práva česká poškozoval; národ proto od r. 1848 stál a stojí v boji proti koruně a těm zemím a národům (Němcům, Maďarům), kteří se proti němu s ní spojili. Národ český neschvaloval roli, kterou Habsburkové od 1866 vždy zjevněji hráli jako sluhové Berlína; slavnostním způsobem své stanovisko proti hrozivému pruství Čechové vyjádřili 1870, když (jediní ze všech národů) protestovali na Pražském sněmě proti odtržení Alias-Lotrinska od Francie.

Čechové ve vídeňském parlamentě nehájili pouze svých práv, nýbrž také práv ostatních národů slovanských a Italů; za balkánské války veřejně podporovali proti Vídni a Budapešti Jihoslovany. V této národnostní a demokratické politice pokračovali, když František Josef teď vyhlásil Srbsku a tím i Rusku válku; celý národ odsuzoval tuto válku a čeští vojáci projevíli tento odpor odepřením poslušnosti, dessercí a vstupem do spojeneckých vojsk. Toto hnutí, to musí být zvláště zdůrazněno, bylo spontánní, v pravém slova smyslu lidové – čeští vojáci, voličové, odepřeli Habsburkům poslušnost.

Ve všech spojeneckých a centrálních zemích četné české a slovenské kolonie stejně spontánně prohlásily právo na samostatnost československého národa a organisovaly vojenské legie; všechny tyto kolonie, přesahující přes million obyvatelů, organisovaly se jednotlivě pod vedením Zahraniční Národní Rady, sídlem v Paříži. Tato Národní Rada, znajíc dobře smýšlení celého národa a jeho vedoucích politiků a nemohouc být dost málo v pochybnosti o souhlasu celého národa, Deklarací ze dne 14. listopadu 1915 Habsburky složila s jejich královského úřadu a vyhlásila jim další boj a odpor. František Josef odpověděl vzpomenukým už terrorem – 30, dokonce snad 60 tisíc životů násilně utraceno, aby nespokojenost a odboj neněmeckých národů byl potlačen.

V Čechách celý národ svým jednáním schválil politiku Zahraniční Národní Rady a prohlásil svými zástupci slavnostně několikrát, že usiluje o úplnou samostatnost mimo rámec Rakousko-Uherska.

Mezitím prvotní skrovnější legie rozšířeny vojenskými zajatci armády v Rusku, ve Francii, v Italii; na všech bojištích Čechové a Slováci proslavili se svou udatností a vojenskou disciplinou při demokratickém zřízení této prvé armády. Její pochod z Ukrajiny přes Sibiř do Francie stal se epopejí celé války.

Spojenci plně uznali význam československých vojsk a celého národa pro věc spojeneckou; vlády francouzská, italská, anglická a americká, japonská a j. uznaly vojsko za součást spojeneckých vojsk a Zahraniční Národní Radu za oficiálního představitele budoucího samostatného československého státu. Uvedeno již v odstavci 8 b.)

Jako důsledek tohoto uznání a praktické jeho dotvrzení je pomocná expedice Spojených Států a Spojenců do Sibiře. Tím vším otázka česká uznána od Spojenců za otázku mezinárodní; zuření maďarské a německé žurnalistiky a oficiální prohlášení rakousko-uherské vlády a vlády německé proti tomu uznání potvrzují jen mezinárodní význam otázky československé.

Listy v Rakousku-Uhersku a Německu s počátku dlouho umlčovaly hnutí československé; jen občas k zastrašení obyvatelstva uveřejněny oficiální zprávy o popravách a konfiskacích jmění; na konec se však československé armády a její činy zamlčet nedaly. Vláda vídeňská dala proti uznání Národní Rady a armády prohlášení 17. srpna 1918, že Národní Rada je soukromým komitétem bez mandátu se strany národa, dále se praví, že armáda československá nemůže být uznána za spojeneckou ve smyslu mezinárodního práva, protože československého národa (rozuměj národa mezinárodně uznaného) není. Mimo to prý vídeňské vládě je známo, že v armádě je jen nepatrná část Čechů a Slováků. Proto prý přes uznání se strany Spojenců, s československými vojáky bude nakládáno jako se zrádci.

Toto prohlášení vídeňské vlády je ryze rakouské – lživé a falešné. Národní Rada není komitétem soukromým, jak právě vídeňský protest dokazuje – proti soukromému komitétu nevydalo by se takové oficiální prohlášení. Ve skutečnosti Národní Rada je orgánem národa a pracuje a postupuje v intencích čelných národních vůdců doma, kteří četnými prohlášeními politiku Zahraniční Národní Rady přijali a schválili. Národní Rada je orgánem celého československého národa. Že země české jsou právně samostatnými ve smyslu mezinárodním, tomu důkaz historie a přísahy rakouských panovníků, jakožto korunovaných králů českých; František Josef historická práva českého státu uznal slavnostně třikrát.

Je lež, že v československé armádě je jen nepatrná část Čechů a Slováků, jako by hlavní kádr tvořili Rusové; rozumíme, že Vídeň si namlouvá, že jen malá část je v této armádě, ve skutečnosti celá armáda je z Čechů a Slováků a armáda (v Rusku, Francii, Itálii) počítá okolo 100.000 mužů. To znamená, že všichni českoslovenští vojáci, kteří požívají volnosti, jsou proti Rakousku-Uhersku; část českého vojska zůstala pod tlakem německým a maďarským, ale kdyby byla měla možnost, byla by se i tato postavila na stranu Spojenců, jak o tom popravě českých a slovenských vojáků svědčí docela jasně. Když naše armáda na Ukrajině se

postavila rakouskému vojsku, císař poslal svého důvěrníka, aby s ní jednal a k návratu ji přemluvil, slibuje plnou amnestii.

Hrozba, že se zajatci bude nakládáno jako se zrádci, československé vojsko neleká; vydalo již prohlášení, že odplatí za každou smrt smrtí německých a maďarských zajatců a že za každou smrt činí Habsburky a Hohenzollery osobně odpovědnými.

Po Vídni promluvil také Berlín oficiálně. Ministr kolonií Solf (podle zprávy z 22. srpna) drzým způsobem mluvil o československé armádě jako o bezzemé bandě lupičů: po porážce Němců u Bachmače německý generál žádal tuto bandu o příměří a roku 1866 pruská armáda, když vtrhla proti Rakousku do Čech, oficiálně uznala právo českého národa na samostatnost a tuto samostatnost mu slibovala. Čechové tenkrát Prušáky pokládali za nebezpečnější než Rakušany; od té doby Čechové a Slováci se přesvědčili, že Habsburkové jsou pouhými sluhy Pruska a proto se jich zřikají. Týmž právem, kterým Habsburkové byli zvoleni za české krále, přestávají být českými králi – národ je zvolil, národ je propouští. Hrabě Czernín ve zmíněném memorandu správně poznal, že český národ je nejméně dynastickým.

46. – Z uvedeného je jasno, že Čechům nestačí koncesse národní autonomie a nestačí již ani rakouská federace; Čechové mají historické právo na samostatnost českých zemí (Čech, Moravy, Slezska), mají právo na samostatnost státu jimi vytvořeného. Mimo to mají přirozené a historické právo na přičlenění Slovenska brutálně potlačeného Maďary. Slovensko, tvořící jádro velkomoravské říše, bylo Maďary odtrženo v X. stol., později bylo na krátko se svými soukmenovci politicky spojeno, čas bylo samostatné. Kulturně Slováci zůstali stále v těsném svazku s Čechy. Maďaři kulturně záviseli na Slovácích. Spojení Čechů a Slováků je tudíž požadavek legitimní.

Tento požadavek byl přijat nejen Čechy, ale také Slováky. Slováci budou ve školách a v celé veřejné administraci užívat svého jazyka; otázky jazykové není, protože každý Slovák, i nevzdělaný, rozumí česky a každý Čech slovensky. Slováci Čechům v době obrození dali veliké spisovatele (Kollár, Šafařík) a jiné vychovali (Palacký, částečně Dobrovský). Maďaři kulturně slabší než Slováci, odvážili se soustavně a brutální maďarisace; tato maďarisace nebyla připravena a sesílena kulturní převahou, nýbrž státní administrací, užívající násilí a demoralisace hospodářskými výhodami. Je známo, že volby do parlamentu končily na slovenském a rumunském území bitvami, ve kterých byli nemaďarští voliči prostě odstřeleni, – jen takovým způsobem byl zachován maďarský ráz uherského parlamentu, ačkoli většina obyvatelstva v Uhrách není maďarská.[22]

47. – Pangermáni vyzdvihují kulturnost německého národa jako argument pro jeho právo na světové panství; je-li kultura podmínkou alespoň politické samostatnosti, pak Čechové a Slováci samostatnost zaslужují v míře svrchované.

Samostatné Čechy velmi brzy učinily ve školství a vzdělání značné pokroky; český stát byl záhy pevně organizován a jeho administrace v rukách vzdělaného úřednictva byla velmi dobrá. Proto dovedly menší Čechy vydatně čelit většímu Německu. Zemědělství a průmysl byly na vysokém stupni.

Kulturně se Čechové proslavili svou reformací, kterou první, jako národ, se opřeli středověké theokracii, opírající se o německo-římskou říši. Z pražské university, z první university v střední Evropě, vyšel Jan Hus, jenž svou mučednickou smrtí vznítit celý národ k odporu proti středověké theokracii Říma; s Husem celý český národ takto zahájil novou dobu.

V době husitské nevyznamenal se Čechové pouze válečnický. („co Čech, to hejtman“); vedle Jana Žižky, zakladatele moderní strategie, máme právě Husa, máme Petra Chelčického, a Jana Amosa Komenského, učitele a vychovatele národů. Česká národní církev, Jednota Bratrská, podle svorného úsudku historiků byla pokusem o nejčistší křesťanství. Čeští Táborité (Husité radikální) pokusili se o křesťanský kommunismus.

Řím a Habsburkové, opírající se tenkrát o celou Evropu, zlomili českou reformaci; Čechy, seslabeny vnucenými jim válkami, spojily se s Rakouskem a Uherskem, ale právě té unie, čelící Turkům, využili Habsburkové ku potlačení české reformace. Protikatolická revoluce 1618 končila Bílou Horou a jezuitskou tmou. Avšak tradice dřívější moci a samostatnosti a pokrokové idee XVIII. st., a zejména francouzská revoluce, podnítily národ český k novému duchovnímu a národnímu životu; od konce XVIII. st. počítá se renaissance Čechů a Slováků jakožto organická část renaissance všech národů v Evropě. Přes stálé boje proti věrolomné dynastii, podporované Maďary, český národ dnes je kulturně a hospodářsky z nejpokročilejších. Dokázal takto skutkem, že je života schopný, že je energický a že dovede čelit náporu imperialistického Německa a Rakouska, neboť, a bylo to již zdůrazněno, na tento vysoký stupeň vzdělanosti se Čechové vyšinuli z vlastní síly, bez pomoci dynastie a Rakouska.

Pokud tedy kultura je argumentem pro politickou samostatnost (administrace státu vzděláním obyvatelstva se usnadňuje, zejména administrace demokratická), Čechové a Slováci toho

argumentu plným právem mohou užívat, neboť nejsou méně kulturní než jejich potlačovatelé Němci a Maďaři.[23]

48a. – Československý stát bude mít území asi čtyřikrát tak veliké jako Belgie, s obyvatelstvem asi 13 milionů; v tomto počtu jsou zahrnuty národnostní menšiny německé, polské a rusínské, jichž počet bude dosahovat čtyř milionů.

Ačkoliv hájíme principu národnostního, chceme přece podržeti svoje menšiny, zejména také německé. To se zdá být paradoxem, ale chceme je podržeti právě na základě principu národnostního. Čechy jsou zvláštním případem země národnostně smíšené. Mezi Italy a Němci ethnografická hranice jest jednoduchá a ostře vyznačená. Tak tomu není v Čechách; v mnohých místech a ve všech městech jsou značné české menšiny. Němci namítají, že české menšiny v severních Čechách atd. jsou „pouze“ dělným lidem – lidem, jenž žije z německého chleba; tento antisociální argument je však zcela nesprávný a nesrovnává se s industrialisací Čech, jež vyžaduje pracovních sil a tím přivádí české dělníky do německých měst. A ovšem byli to Němci sami, kteří zvali Čechy k nastěhování, dávajíce přednost českému dělníku před německým.

Otázka národních menšin je rozhodující důležitosti nejen pro Čechy, ale skoro pro všechny státy, ježto skoro všechny státy jsou národnostně smíšené. A jestliže Nová Evropa nebude vybudována na přísném základě národnostním, národní menšiny budou muset být zajištěny. Tak tomu bude v Čechách. Čechové volali vždy po rovnoprávnosti a ne po nadpráví. Vzhledem k svému centrálnímu postavení bude míti československý stát vždy zájem na tom, aby Němcům a ostatním menším minoritám zaručena byla plná práva. To bude vyžadovat zdravý rozum.

Pokud se týká německé menšiny, vynikající český vůdce, Dr. Julius Grégr, navrhl rektifikaci politické hranice na severu, některé části, kde jest jen zcela málo Čechů, mohly by podle některých politiků připadnouti Rakousku německému. Tímto způsobem mohla by německá menšina býti značně zmenšena. Proti tomu musí býti připamatováno, že jsou též značné české menšiny v Dol. Rakousích a zejména ve Vídni (půl milionu) a že jsou též Češi v Pruském Slezsku, v území kladském a ratibořském, jakož i velká srbská menšina v Lužicích. Pangermáni nesmí tedy ukazovat jen na menšiny v Čechách. Správné měřítko pro národnostní znovurozdělení v Evropě spočívá ve spravedlivé aplikaci většinového principu. Co jest správnější – aby více než devět milionů Čechů a Slováků bylo pod vládou Němců, či aby tři miliony Němců byly pod vládou Čechoslováků?

Jestliže Němci kladou důraz na ten argument, že jejich kultura jim dává právo nad národy méně vzdělanými, musí být zdůrazněno, že Češi nejsou méně vzdělaní Němci.

Jest prostředek, spíše finančního rázu, jenž by mohl usnadnit nové upravení národních menšin. Němečtí a rakouští politikové, zvláště pangermánští, často navrhovali, že by různé státy měly podniknouti systematické přestěhování národních menšin. Pozorují, že v Anglii p. Buxton navrhuje tento prostředek pro Balkán. Třeba pochybovat, zda by tento prostředek byl velmi efektivní, kdyby menšinám stejná práva národní byla zaručena. Maďaři snažili se před několika léty domů přesídlit nepatrnou maďarskou menšinu z Bukoviny; podnik selhal, poněvadž kolonisté domů přestěhovaní za krátko opustili Uhry a vrátili se zpět. Po válce mnohé kraje budou potřebovat lidí – rolníků, řemeslníků a vyučených dělníků; snad by takto zmenšení některých menšin nastalo.

Poláci jsou v českém Slezsku (kolem 230.000); při dobré vůli, a ta je vůči společnému nepříteli nutná, lze nalézt vhodné rozhraničení; polská minorita v Slezsku by se redukovala i tím, kdyby české Ratibořsko (z pruského Slezska) bylo našemu Slezsku vráceno.

Maďarská minorita na Slovensku bude dostatek vyvážena slovenskými minoritami, které zůstanou na území maďarském.

Někteří čeští a jihoslovanští politikové ukazují na možnost, spojit Slovensko s jihoslovenskou říší: území v Uhrách podle hranice rakouské patřilo kdysi Slovensku; nyní je německé a částečně maďarské, ale jsou na něm slovinské a chorvatské minority; toto území, přičleněno na severu k Slovensku, na jihu k Jugoslavii, spojovalo by severní a jižní Slovany. Území bylo by asi 200 km dlouhé. Plán předpokládá úplné vítězství Spojenců, neboť není pochyby, že by Němci a Maďaři takový plán nepřijali dobrovolně. Jestli dojde k opravdové demokratické rekonstrukci Evropy, pak budou zabezpečeni severní a jižní Slované bez tohoto spojení.

48b. – Nedávno nový plán byl navržen Malorusy, žijícími v Uhrách. Jejich zástupci ve Spojených Státech si přejí spojení svého národa s Československým státem, jehož by tvořili autonomní, federativní část. Tento návrh musí ovšem být schválen lidem v Uhrách. Tito Uhrorusíní, jak si (v Americe) říkají, byli hrubě utlačováni Maďary; je jich asi ½ milionu.[24]

48c. Hospodářsky a finančně mají Čechy pověst „perly Rakouska“ a v budoucnosti budou právě tak bohaté jako nyní; ve skutečnosti budou bohatší, jelikož nebudou nuceny podporovati hospodářsky slabších provincií Rakouska.[25]

Čechy byly od počátku svého spojení s Rakousy a Uhrami politickou páteří Rakouska; alpské provincie byly chudé, Terst a moře měly malý význam; Uhry hospodářsky neměly pak žádného významu. Čechy vyvážely obilí i průmyslové výrobky; teprve v druhé polovici 19. století staly se Uhry sýpkou Rakouska a částečně Čech, které potom, právě jako ostatek Rakouska, dovážely obilí a mouku, již potřebovaly, z Ameriky.

Nyní jest obyvatelstvo Čech, okrouhle vzato, z polovice zemědělské, z polovice průmyslové. V Čechách samotných je 35 procent zaměstnáno polním hospodářstvím, ostatek pak průmyslem, obchodem a t. zv. svobodnými povoláními. Na Moravě a ve Slezsku 50 procent obyvatelstva živí se polním hospodářstvím; na Slovensku ještě větší procento.

V letech 1906–1914 průměrná sklizeň obilí (v okrouhlých číslech) byla pro Čechy 54 a půl milionů, pro Moravu 24 milionů, pro Slezsko 4 mil. Po odečtení obilí, nutného k osevu a obilí zničeného, připadá průměrně do roka 810 liber obilí na osobu v Čechách, na Moravě dostupuje průměr 890 liber. České země dohromady dávají průměr 815 liber na osobu při obyvatelstvu něco méně, než desetimilionovém, zatím co v ostatním Rakousku stěží dosahuje průměr 511 liber. Budiž poznamenáno, že polovice tohoto obilí může býti použito ku mletí a že vydává mouku a výživné látky znamenité jakosti, které spolu s roční sklizní brambor, hrachu, čočky, zelenin a znamenitého ovoce jsou více než dostatečné, aby kryly obecnou spotřebu. Roku 1914 byla sklizeň tak dobrá, že dala průměr 839 liber na osobu. Budiž připamatováno, že stupeň obdělání půdy nedosáhl v Čechách takové výše, jako v Dánsku neb v Belgii. Mnoho se dá ještě zlepšiti, jestliže tempo vývoje, dosažené v posledních deseti letech, bude zachováno.

V letech 1906-1910 Čechy a Morava dodaly téměř 46 procent celkové zemědělské výroby v Rakousku, 41 procent brambor, 44 procent jetele a sena a 93 procent řepního cukru. Rakouský cukerní průmysl jest téměř úplně soustředěn v českých zemích. Statistiky o pěstění ovoce, zeleniny, obilin atd. jsou rovněž výmluvné doklady pro důležitost Čech. A při tom tyto země representují pouze 26,4 proc. půdy Rakouska a stěží 35 a půl procenta jeho obyvatelstva. Chov dobytka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku se v poslední době zvláště zvedl; zásobování mlékem a masem je hojnější než v ostatních částech Rakouska. (Mimo Vídeň, která v mnoha ohledech se těší výhodám hlavního města.)

Z celkového množství hnědého uhlí, dobývaného v Rakousku (26,25 mil. tun) Čechy samotný dodávají 83 procent a z 15,8 mil. tun kamenného uhlí 86,66 proc. Tyto číslice staví Čechy mezi nejbohatší země světa, k Anglii, Spojeným Státům a Německu, neboť z jejich těžby

připadá na každého z jejich 10 milionů obyvatel 26,5 q kamenného a téměř 51 q hnědého uhlí ročně.

Z železné rudy, dobývané v Rakousku, (27 mil. centů) asi třetina pochází z Čech. Ačkoliv země sama není příliš bohatá na rudu železnou, přece, vlivem její velké výroby uhlí, jsou železárny v Čechách velmi četné, tvoříce 60 procent veškerého tohoto průmyslu v Rakousku. Jelikož tyto dva druhy přirozeného bohatství a průmyslu jsou ze všech nejdůležitější, jsou české země pro Rakousko neocenitelné.

V ostatních odvětvích průmyslu jest důležitost Čech stejně vynikající. Výhradně v Čechách je soustředěno na 93 proc. celkového průmyslu cukerního a asi 46 proc. pivovarnictví. Chmel roste pouze v Čechách, odkud se vyváží. Strojní průmysl má rovněž své sídlo hlavně v Čechách, právě tak jako textilní (vlna, bavlna), sklářský, papírový, kožený, kamenický a též zhotovování brusů, dobývání grafitu, průmysl chemický a elektrotechnický.

Následkem této své průmyslové činnosti Čechy vykazují nejvyšší důchody z železnic, pošt a telegrafů. Jejich síť železniční jest nejhustější a ony jediné z celého Rakouska mohou se pochlubit soukromými železnicemi, zařízeními pro soukromé továrny. Zejména severní Čechy mají tento ráz. Čechy vykazují 52 proc. veškerého zisku z rakouského poštovníctví.

V bankovníctví a směnkářství byly české země závislé na Vídni, avšak od roku 1895 se emancipovaly a za posledních 20 let stoupl kapitál českých bank z 48 mil. korun na 336 mil. korun. Budiž připomenuto, že hlavním pramenem bankovního kapitálu vídeňského jest obchod s českými zeměmi. Vývoj českého obchodu byl za posledních několik let neobyčejně rychlý.

Slovenské území v severních Uhrách má ráz rozdílný. Jest to kraj převážně rolnický a dosud poměrně nevyvinutý a jelikož jest to kraj velmi hornatý a způsob obdělání zastaralý, jest také mnohem chudší, než ostatní české země. Jižní část, která jest méně hornatá, je úrodná a rodí dobrou pšenici i velmi dobré víno. Jelikož hornatý sever má mnoho přirozeného bohatství, zejména železné rudy atd. a velikých lesů, jehož ještě není využito, kraj by mohl být velmi výhodně zprůmyslněn. Mohl by vypomáhat ostatním českým zemím oněmi surovinami, jichž se jim nedostává, jako železnou rudou, mědí, zlatem a cínem; kraj ten rovněž jest dobrý pro chov ovcí a skotu; podobá se Slezsku, dnes již průmyslovému, a mohli by rovněž tak se vyvinout.

Také nesmíme zapomenouti bohatých ložisk urania a radia v Jachymově, lázní Karlových Varů, Františkových a Mariánských Lázní, Teplic, Poděbrad, Mšena, Luhačovic, Píšťan a j. Československé země jsou v tomto ohledu nejbohatšími v celém světě. Zkrátka, vyjma soli, rtuťe a nafty, mají československé země v hojnosti vše, čeho potřebují ke kulturnímu vývoji, takže jako samostatná země byly by soběstačnými, vyvážely by nejen své rolnické, nýbrž i velkou část průmyslových výrobků.

S hlediska některých moderních národních hospodářů, země československé mohly by být nazvány zemí ideální; velmi dobře mohou uskutečnit onen soulad mezi zemědělstvím a průmyslem, onu hospodářskou soběstačnost, jež od mnohých theoretiků jest považována za podmínku k utvoření malých samostatných států (viz kapitolu o svobodné tržbě v Gideově „Národním hospodářství“).

V případech takových, jako jest válka, československé země zcela mohly by si postačit jak zemědělsky, tak průmyslově.

Přírodní a průmyslové bohatství českých zemí, umožňující i velmi těžké zdanění, tvořily vždy finanční základ rakousko-uherské monarchie. České země jsou mnohem hustěji obydleny a celková míra životní (standard of life) je mnohem vyšší, než v ostatních zemích rakouských.[26]

Následující tabulka ukazuje, jak české země přispívají rakouským financím – na základě přímého zdanění.

České země platí

Jiné provincie (vyj. Dol. Rakousy)

Domovní daně

49,75

50,75

Výdělkové

61,25

38,75

Daně z příjmů

56,7

41,3

Úhrnem přímých daní

57 proc.

43. proc.

České země a ostatní rakouské země (nepočítaje v to Dol. Rakousy s Vídní) mají 25,04 mil. obyvatel v poměru 40,5 proc. ku 59,5 proc. Dolní Rakousy se kladou stranou, poněvadž postavení Vídně, jakožto sídelního město, jest privilegované; tam je skutečně středisko i českého průmyslu a vývozu. Mnohé české podniky mají tam své ústřední kanceláře a jsou tam příslušny, poněvadž stupnice daňová a městské přírážky ve Vídni jsou nižší, než v Čechách. Tím se vysvětluje, proč schopnost daňová Čech má tendenci klesat, zatím co ve Vídni a Dol. Rakousích stoupá. Kdybychom mohli tyto položky zachytit statisticky a kdybychom připočetli daně oněch českých podniků, jež mají sídlo své ve Vídni, do bilance českých zemí, diference by ještě více dopadla v náš prospěch. Avšak i při nynějším stavu věcí je schopnost daňová českých zemí 11,90 korun na člověka, kdežto v ostatních zemích rakouských pouze 6 korun.

Ještě daleko významnější jsou statistiky nepřímých daní v Rakousku (daň z piva, cukru, lihovin, soli, tabáku, potravní atd.). Vyjímajíc lihoviny je spotřeba všech těchto předmětů daleko větší v Českých zemích.

České země jsou opravdu „perlou Rakouska“, a to nejen se stanoviska finančního. V ostatních zemích mocnářství státní výlohy jsou větší, nežli příjmy a tento deficit vyrovnávají České země. Po uvážení předchozích fakt nemůže být pochybnosti o tom, že Čechy a Slovensko sobě dostačí a že budou hospodářsky a finančně prospívat.

Čechy nemají na neštěstí žádného moře (leda u Shakespeara!), a to je jistě velikou nevýhodou ve srovnání na příklad s malým Dánskem a s jinými přímořskými zeměmi. Avšak Čechy

nemají v tom ohledu horšího postavení než Srbsko, Uhry, Švýcarsko. Příklad Švýcarska dokazuje, že země bez moře může nejen zachovat politickou samostatnost, ale že moderní dopravní prostředky jí umožňují udržovat kvetoucí průmysl. Švýcarsko nemá dokonce uhlí ani železa, a přece se mu podařilo stát se průmyslovou zemí. Čechy naproti tomu jsou bohaty uhlím a budou proto moci mít potřebné železnice. Čechy budou mít k dispozici Terst, jenž, jak se dá očekávat, stane se svobodným přístavem; budou mít též srbsko-chorvatské přístavy a polské Gdaňsko, zejména pro případ, že by jim jejich poměr k Německu bránil používat Hamburku. Vzdálenost z Prahy do Hamburku jest táž jako do Terstu; Gdaňsko a Rjeka jsou o něco dále. Může býti také zřízena laciná vodní cesta kanálem moravsko-odersko-viselským, jehož počátek již existuje. A konečně bude Slovensko mít Dunaj.

Moře tvoří také poměrně silné strategické hranice, ale vývoj moderních plavidel a letadel vyváží tu výhodu, jak bylo dokázáno v této válce.

Čechy převezmou část státního dluh rakouského, předválečného; avšak odmítnou odpovědnost za dluh válečný. Finanční stav Rakouska je velmi ubohý; válka stála mocnářství veliké peníze a rakousko-uherská banka byla degradována na ústav pro vydávání falešných peněz.[27]

Samostatné Čechy budou nuceny začít svou správu se značným finančním břemenem a političtí vůdcové v Čechách jsou si dobře vědomi těžkého úkolu, který jim tím připadne a že tudíž nový stát bude vyžadovat pevné a velmi přesné finanční správy. Budiž podotčeno, že po válce finanční vyčerpanost všech národů bude vyžadovat co nejšetrnější finanční správy. Ale možno říci bez přehánění, že Čechy a Slovensko budou mít dobré správce ve všech oborech veřejné i soukromé služby, schopné vybudovat nový stát.[28]

V tomto náčrtu nelze projednávat všech sociálních a hospodářských problémů Čech; přece se zmíníme o zvláštním postavení českých velkostatkářů (aristokracie), již mají podobné postavení jako známí junkeři východolabští. Podobně jako ve východních Prusích Němci zkonfiskovali půdu Slovanům, tak učinilo i Rakousko a jeho šlechtičtí spoluvinníci v Čechách po bitvě na Bílé Hoře. Výsledkem těchto a předcházejících krádeží v Čechách bylo, že vznikla panství, jichž rozloha se rovná malým německým státům. Jejich držitelé jsou většinou rakouského smýšlení. Na Slovensku a Rusínsku Maďaři podobně zabrali mnoho půdy. V Čechách a na Slovensku tudíž lze napodobit irský příklad výkupu a parcelování půdy, což skutečně všechny pokrokové strany žádaly již před válkou.

48d. Československý stát nepochybně bude republikou. Právě touto válkou kontinentální monarchism, jeho zpátečnictví a nebezpečí je odhaleno; národ český a slovenský je pro republiku zralý.

My staletí odvykli jsme mít krále, Habsburkové nám vždy byli cizí; také aristokracie se národu odcizila, protože se přimkla těsně k cizím Habsburkům.[29] Aristokracie v Bosně a Hercegovině stala se tureckou, v Čechách habsburskou.

Samostatnost československého státu je požadavek politické spravedlnosti; svým zeměpisným položením uprostřed Evropy a svým odvěkým bojem proti německému náporu na východ český a slovenský národ je proti německým předvojem všech národů ve východní Evropě. Jestliže by československý národ zůstal v područí Němců a spojených s Němci Asiatů (Maďarů, Turků) anebo dokonce padl, pangermánská Centrální Evropa a její další politické následky budou uskutečněny. Československá otázka je otázkou světovou a je otázkou právě této války; svobodné Čechy anebo reakční Rakousko, svobodný československý národ anebo degenerovaní Habsburkové – to je pro Evropu a Ameriku, pro myslící Evropu a Ameriku volba.

Zeměpisná poloha ve středu Evropy a jejich dějinný odpor k utlačujícímu germanismu a pangermanismu, zajišťují Čechám veliký politický význam, Spojenci už uznány. Jest v zájmu Spojenců osvobodit Čechy, jestliže pruský militarism a německá panovačnost má být zlomena a pangermánský plán Berlín-Kairo a Berlín-Bagdad zmařen. Plán Spojenců, a také plán nepřítelů, jest dalekosáhlým programem politickým. Válka a její následky jsou největší událostí historie lidstva. Napoleonské války, třicetiletá válka, křížácké výpravy – vše to bylo hračkou u srovnání s nynější válkou. Realističtí politikové a státníci musí si uvědomit vnitřní smysl německých a evropských dějin; musí porozumět směru, kterým se berou dějiny, a které Evropa má a musí mít cíle a úkoly.

Netvrdím, že osvobození Čech je nejživotnější otázkou války; ale mohu říci bez přehánění, že cílů, jež si Spojenci vytkli, nemůže být dosaženo bez osvobození Čech. Jich budoucí osud bude zkušebním kamenem síly, opravdovosti a státnického rozhledu Spojenců.

20. Československý stát, Polsko a Jugoslávie

49. Znovuzřízení československého státu je jen částí úkolu, jenž Evropu a prakticky Spojence očekává při reorganizaci Východní Evropy; zároveň s československým státem musí vzniknout samostatná sjednocená Polska a samostatná sjednocená Jugoslavie. To jsou mezi akutními národnostními otázkami v pásmě malých národů otázky nejakutnější a jsou to otázky vniterně souvisící.

Mezi polským a českým národem je značná příbuznost jazyková, národní a kulturní; za týchž a podobných poměrů, daných zeměpisnou polohou, Poláci a Češi vyvíjeli se dlouho paralelně. Sousedství umožňovalo od samého počátku styky; už v nejstarší době ty styky byly přátelské, byly i nepřátelské, ale byly. Měli jsme záhy společné krále, a vzájemnost kulturní a literární (i jazyková) byla na počátku nové doby značná.

Poláci mají vůči Prusku totéž postavení, které Čechové mají vůči Rakousku; Prusko (Bedřich Veliký) je vlastním autorem plánu rozdělení Polska; proto sjednocení a obnovení Polska je velmi citlivou porážkou pruského militarismu, sloužícího pangermánskému náporu na východ. Bismarck správně řekl, že Poznaň je pro Německo důležitější než Alsas-Lotrinky. Vidíme také, s jakou energií Prusko pracuje proti „Velké Polse“, jak to němečtí publicisté teď vyjadřují. Z Berlína do Bagdadu je cesta přes Čechy a Slovensko, ale může také být přes Polsku: Berlín-Praha-Bělehrad-Cařihrad-Bagdad, ale také Berlín-Varšava-Oděsa-Bagdad!

Rakousko Polákům v Haliči povolovalo a svou politikou protiruskou získalo si sympatií Poláků v Rusku a vůbec; přes to Rakousko je nepřítelem Poláků a nepřítelem nebezpečnějším, než si Poláci dosud připouštěli. Rakousko v Haliči vedlo politiku demoralisační; využívalo Poláků proti Rusku a Malorusům, Malorusů proti Polákům, ale neopřelo se vyhlazovací politice pangermanismu (v. Hartmann: „Vyhladit!“), prováděné prakticky v Prusku. Rusko, je pravda, postupovalo proti Polákům brutálně, ale nikoli hůře a nebezpečněji než kulturní Prusko; Mickiewicz ve své slavné Improvisaci velmi správně rozpoznal kvalitu všech tří katanů Polska.

Shoda a totožnost zájmů československých a polských je dána pangermánskou prusko-rakouskou aliancí – bez svobodné Polska nebude svobodných Čech a Slovenska, bez svobodných Čech a Slovenska nebude svobodné Polska. Tato vzájemnost a parallelism politického vývoje dala by se sledovat celou historií obou států; upozorním zde jen na souvislost Grunvaldu s tehdejším národním rozmachem Čech: tenkrát v 15. století husitism a zároveň sesílení Polska na dlouho zastavily pochod Němců na východ. A následky Bílé Hory

objevily se i v Polsce, 1620 a 1771 souvisí; zeslabení Čech a centralizační politika rakouská, vyvrcholená za Marie Teresie, usnadnily rozdělení Polska.

V rakouském parlamentě Čechové a Poláci často postupovali společně; shoda nebyla úplná, ale tato válka musí vůdcům obou národností otevřít oči; společné nebezpečí v přítomnosti a budoucnosti musí oba národy spojit ku promyšlenému společnému postupu.[30]

50. Souvislost důležité otázky jihoslovenské s československou a polskou je dána společným nebezpečím, plynoucím z pangermánského plánu Centrální Evropy, směřující nejen k zachování Rakousko-Uherska, nýbrž i Turecka.

Jihoslované[31] na jihu jsou co Čechoslováci a Poláci na severu, – hrází proti německé a maďarské agresi. S Jihoslovanými Slováci teď nesousedí, ale Slováci kdysi sousedili přímo, až vpád Maďarů do bývalé Panonie oddělil oba národy; teď jen slovenské oázy sahají až k Srbům a jsou české kolonie v Chorvatsku.

Přes to, že Čechové a Slováci nejsou sousedy Jihoslovanů, jejich politická a kulturní, a v poslední době také hospodářská vzájemnost je velmi živá; vzájemnost literární je intimní, politická součinnost byla dána společným parlamentem.

Jihoslované dobře pochopili, že samostatný československý stát je i pro ně životní otázkou; neboť Němci a Maďaři se tlačí proti nim se severu ve spojeném šiku, usilující o panství na Balkáně a na Adrii.

Za takové situace přimknutí Itálie ke Spojencům a její úsilí o prvenství na Adrii má tak značnou důležitost a odkazuje Itálie a Jihoslovanů přes všechnen spor o Terst a italské minority v Istrii a Dalmacii k politické dohodě.

Jihoslované zasluhují sympatií demokratické Evropy. Srbové v Srbsku, na Černé Hoře a Dubrovniku dokázali odporem proti Turecku a obhájením svobody značnou vytrvalost a schopnost; kulturní úsilí je energické, snaha po odčinění stop staletého tlaku tureckého upřímná a účinná. Národ srbský, a totéž platí o Chorvatech a Slovincích, je nadaný a velmi schopný. Slovinci vynikají pracovitostí a národním idealismem, nelekajícím se německé přesily. Posud Jihoslované jako žádný národ trpěli rozkouskovaností. Byli rozděleni mezi pět států (Srbsko – Černá Hora – Rakousko-Uhersko – Turecko – minorita v Itálii je nepatrná) a v těch na tučtu administračních provincií. Církevně národ je také nejednotný; jsou části pravoslavné (Srbové), katolické (Chorvati a Slovinci, ale jsou katolíci Srbové v Dubrovniku)

a mohamedánské (národní vědomí, srbské, teprv v poslední době se probouzí), ale národní vědomí a touha po sjednocení tím netrpí.

Vídeňská a budapešťská politika protislovanská a protisrbská pracuje právě svým *divide et impera*; skandalosní diplomacie Aehrenthalova, neštítící se falsifikace dokumentů, celému světu odhalila mravní úroveň Rakouska. Sjednocení a svoboda celého jihoslovanského národa je jistě jedním z hlavních požadavků budoucí Evropy; Rakousko způsobilo tuto válku ve svém protisrbském a protiruském záští a již to je dostatečným důvodem, aby bylo redukováno na své německé provincie.[32]

21. Slovanská barriera proti pangermanismu?

51. Osvobozená a sjednocená Polska, osvobozené a sjednocené Čechy se Slovenskem, osvobození a sjednocení Jihoslované, žalují pangermáni, budou barriera proti Němcům: Poláci přímo proti Prusku, Čechové se Slováky proti Prusům, Rakušanům a Maďarům, Jihoslované proti Rakušanům a Maďarům.

V jistém smyslu je to správné – společný a odvěký nepřítel, tlačící se vší mocí na východ, přirozené a nutně spojuje slovanské národy; ale ta barriera má zjevně charakter obranný. Tyto tři slovanské státy nebudou státy *bufferovými*: ten pojem v demokratické a nemilitaristické Evropě nemá smyslu, neboť národové všichni budou loyálními, dobrými sousedy. Ta barriera je dána historií a místem národů v pásmu malých národů: ti tři slovanští národové, otužení staletými bojem s Němci a Maďary, v nastávající nové demokratické době jsou přirozenou hrází proti německému náporu na východ, záleží pouze na Němcích, aby se omezili na své německé teritorium.

Avšak i Rumuni a Italové pochopili hrozící německé nebezpečí a proto se připojili k Slovanům, třeba že byly mezi nimi národnostní třenice; nelze tedy mluvit o barriere slovanské – je barriera slovanská a románská, t. j. obranné souručenství národů ohrožených Němci. Avšak k Románům a Slovanům se připojí i Litevci, Lotyšši a Estové. Řetěz svobodných národů, čelících pangermanismu od Baltu až k Francii, je dán historií a zeměpisem: Estové, Lotyšši a Litevci, Poláci, Čechové se Slováky, Rumuni, Srbové s Chorvaty a se Slovinci, Italové, Švýcarsko (zejména část italská a francouzská).[33]

Snad i Maďaři, poučeni touto válkou, pochopí, že Slované a Románi nebudou jejich nepřáteli, jestliže se jen omezí na své vlastní síly.

Přirozenou organisací pásma malých národů národové západní – Francie, Anglie a Italie, budou mít uleveno; tlaku Němců na západ není se co bát, jakmile východ Evropy bude přirozeně politicky organisován a Rakousko-Uhersko, Balkán a Turecko budou Německu odňaty.

22. Pangermanism a panslavism–germanism a romanism

52. Mnozí Němci, ale i Slované, vykládají válku jakožto utkání Slovanů a Germánů; císař Vilém a Bethmann-Hollweg začali agitaci pro válku štváním proti Rusku a panslavismu.

Je to výklad války jednostranný a nesprávný. Německý pangermanism napadl Slovany v Srbsku a Rusku, ale to je jen částí programu a etapou k dalšímu boji proti Anglii a Francii v Asii a Africe. Že Anglie tak rychle, třeba že málo připravena, se rozhodla pro válku na straně Spojenců, není nahodilou epizodou. Válka, jak ukázáno, je v pravém slova smyslu světová, není jen bojem Němců a Slovanů. A Němci sami prohlašují, že nejen Rusko, nýbrž i Anglie je jejich sokem a nepřítelem.

Pangermanism a panslavism liší se podstatně. Že různí slovanští národové cítí jeden s druhým, je přirozené, jsou si právě jazykem a názory blízcí; stejně je přirozeno, že malí národové očekávali pomoc proti Němcům, Maďarům a Turkům od Ruska; avšak promyšleného, organisovaně agresivního panslavismu recte panrussismu nebylo a není. Nevytýkali bychom Němcům, jestliže by cítili s Germány a hlásali a dosahovali pangermanismu ve smyslu sjednocení všech Germánů; avšak Němci pojmají a praktikují pangermanism v tom smyslu, že právě neněmečtí, negermánští národové mají sloužit Němcům.

Panslavism, hlásaný slovanskými filosofy, historiky a politiky, spokojoval se vždy literární a kulturní vzájemností; a jestliže právě nás, Čechy, viní z panslavismu ve smyslu panrussismu, tož musím konstatovat fakt, že byli jsme vždy rozhodnými russofilly, ale naši největší političtí vůdcové, Palacký a Havlíček, vyslovili se proti panslavismu pod carským absolutismem co nejrozhodněji. A carism sám zavrhoval panslavism z důvodů legitimistických (car Mikuláš I.)

a církevních (byl proti katolíkům a liberálním západníkům). S politickým pangermanismem se panslavism nijak nedá srovnat – omezovat se svými čelnými představiteli na národy slovanské.

Francie je také rusofilskou, také Anglie obrátila se k Rusku a Slovanům, ač dlouho byla proti Rusku a o ostatní Slovany sotva se starala; a proč Japonci jdou s Ruskem, nepřátelé včerejška? Proč většina neutrálů je na straně Spojenců, mezi nimi také Germáni (Dáni, Norové, Flámové, v značné míře Holland'ané)? Je to panslavism?

Pangermanisté vyvrcholili nationalism v šovinism přímo mystický a vštípili národu, opojenému častými úspěchy válečnými, ideu vyvoleného Herrenvolku; proti tomuto německému nebezpečí, zvýšenému dovedným a přímo vědeckým využitím centralisovaných sil Německa a Rakousko-Uherska, shlukli se nejen Slované (Bulhaři jdou s Němci), nýbrž všichni ostatní národové. Jejich cíl tudíž není a nemůže být pouze národním, nýbrž je demokratickým; národním potud, pokud národnost je demokratickou a sociální.

Z týchž důvodů nemá smyslu mluvit o germanismu a romanismu jakožto hybné síle v boji západních národů. Všichni národové a státové posud byli proti sobě a byly proti sobě části téhož národa.

Vůbec nestačí pro výklad historie a vývoje jednotlivých národů dovolávat se pouze antagonismu se sousedy; všichni národové vyvíjeli se nejen odporem proti svým sousedům, nýbrž ze svých vlastních vnitřních sil, a tento pozitivní vývoj národů musí být pochopen, on dává národům jejich zvláštní ráz. Historie jakožto soud nad světem nesoudí pouze o vzájemných bojích, nýbrž také o vnitřní kvalitě národů. Historie, uspokojující se bojem národů, obmezeně utkvívá na kvantitě, na hmotné síle a jejím dočasném úspěchu. Nepřehlížím, že život jednotlivců a národů je do značné míry soupeřením a bojem, ale jednotlivci i národové vyvíjejí se svými vlastními, osobními vlastnostmi a svou individuální podstatou.

IV. BOJ DO KONCE

23. Nutnost provést válku do konce v zájmu trvalého míru: problém války

53. Demokratická organizace Evropy na základě sebeurčení národů vyžaduje rozhodného vítězství Spojenců; bez porážky pruské Německo a popruštělé Rakousko-Uhersko se nezdemokratisují, nedopustí demokratickou organizaci východní Evropy a zadržují žádoucí vývoj celé Evropy. Rakouští a uherští ministři jasně prohlásili, že jsou proti principu národnostnímu a dokazuje to jejich mírová politika. Jim běží o udržení dynastií a záchvatného svého státu; Německo sice, kde se mu to hodí, podporuje národnosti proti svým odpůrcům, ale u sebe odmítá sebeurčení Alsas-Lotrinska, Poláků, Dánů a j. Podstata prušáctví a rakušáctví vyniká takto velmi jasně.

V zájmu trvalého míru jest proto nutná válka do konce. To neznamena přijímat pruské stanovisko a upadat v militarismus: žádáme pouze obranu, obranu energickou a důslednou.

Obrana jest psychologicky a mravně úplně rozdílná od napadení. Fysická činnost tu i tam jest stejná, ale pohnutky, motivy a celá psychika jsou opačné. Každý čin se ethicky posuzuje podle svých motivů, a tudíž válka obranná jest mravně přípustná a nutná. Válka ofensivní, agresivní jest nepřipustná, nemravná. Tolstého posuzování války jest nesprávné – vůbec jeho učení o neodpírání zlu jest nesprávné, nepřirozené, pod rouškou humanity nehumánní, protože připravuje materiál pro násilníky. Ethika opravdu humánní vyžaduje protivení vždy a všude všemu zlému. Humanismus nezavrhne válku obrannou, pouze válku agresivní.

Toto stanovisko, myslím, stačí, aby vyvrátilo výtku militaristů, že demokracie, odmítající agresivní války, vede k passivismu a k zeslazení energie. Jest rozdíl mezi obranou a mezi napadením; v celém světě se dělá rozdíl mezi zabitím a vraždou, a právem.

Militaristé namítají, že prý je nemožno přesně rozsoudit, kdo vede válku obrannou, a kdo agresivní; historikové to prý nerozsoudili ani o válkách dávno minulých, natož o válce přítomné. Každá válka jest nemorální, jesuitsky připouštějí pruští militaristé, a proto prý se do ní nemá strkat morálka. Tvzení naprosto nesprávné: že historikové pruští, a vůbec v zemích, kde není politické volnosti, spor nedovedou rozluštit, jest pravda, a je pravda, že jsou

historikové, kteří to nedovedou. Lidé soudní, svobodní, zvyklí na vědeckou přesnost dovedou rozdíly obrany a agresivnosti stanovit dosti věcně. To platí také o této válce.

Mnozí pacifisté nesprávně hodnotí válku. Válka jest zlo a zlo veliké, ale – posuzuje-li se konečný efekt a ztráta životů a zdraví – není zlem největším. Alkoholism na př. vyžaduje asi neméně obětí, než války; účinky syfilis, neopatrnosti při pracích v továrnách a jinde atd, jsou stejně neblahé pro jednotlivce a společnost; ohromný počet sebevražd ve všech státech (v Evropě ročně 100.000!) jasně ukazuje, že válka není nejhorším, jistě ne jediným zlem. Život nečestný, život otrocký jest horší.

A ovšem jest rozdíl mezi válčením a válčením – Bašibozuk také válčí, ale jest možna válka podle ženevské konvence. Němci a Rakušané se té konvence nedrželi a zavedli útoky nehumánní; nelze říci barbarské, protože jsou promyšlené, výsledkem theorie zastrašovací, kterou německý důstojník formuloval ve větu, že zabije deset tisíc dětí v nepřátelské zemi, může-li zachránit jednoho vojáka.

Pruská filosofie války vyplývá z militarismu. Militarism jest vlastní zlo, na něž se myslívá, když se mluví o válce. Militarism jest matematika agresivnosti, bojovnost, uvedená v byrokratický systém. Všechna státní činnost jest řízena ohledy vojenskými, důstojník se stává měřítkem občanů a světa vůbec. Militarism pruský obecně se uznává za vzor a pramen tohoto společenského zla. Pruští militaristé sami nám správně ukazují, že celý život v Německu jest militarisován – němečtí bohoslovci (moderní!) udělali i z Ježíše kaprála a z Boha manipulačního feldvébla.

Tento militarism není nutný, jak dokazuje právě tato válka; pruskému militarismu čelí nejen Francie, nýbrž i Anglie docela dobře – třeba tato neměla militarismu; vojsko Spojenců bojuje neméně udatně, než Němci; uváží-li se, že vlastně jen Německo bylo na válku připraveno, že němečtí vojáci jsou militarističtí specialisté, válečné výkony spojeneckých vojsk jsou relativně vyšší, než výkony vojsk německých. Dojista tato válka již porazila militarism pruský – militarism již nerozhoduje o hodnotě člověka a národů.

Milice bude pro demokracii dostatečným systémem obrany, jak to i protimilitarističtí socialisté (Engels) připouštějí.

24. Kdo je odpověden za válku?

54a. S demokratického hlediska otázka, kdo válku způsobil, kdo napadl a kdo se brání, kdo je vinen, je velmi důležitá. Demokracie spočívá na mravnosti; právě proto otázka viny je důležitá.

Nesouhlasíme tudíž s těmi, kdo politiku a tudíž válku oddělují od morálky, kdo politické akce, zejména massové, nadřizují jako veliké „malým“, soukromým událostem obyčejného života, který obvyklému mravnímu soudu podléhá. Takový rozdíl neexistuje: kdo se v politice neřídí pravidly mravnosti, ten se jimi neřídí také v soukromém životě a naopak.

Nemožno proto také přijmout stanovisko těch marxistů, kteří pořád i v této válce ještě se dovolávají historického (oekonomického) materialismu; soudruzi Renner a j. nám vykládají, že se válka musí posuzovat se stanoviska hospodářského, nikoli mravního. Dejme tomu: oekonomické stanovisko neplatí pouze pro Němce, nýbrž také pro nás Čechy a jiné, Němci potlačené národy! Pan Renner ovšem pamatuje jen na Němce a jejich nadpráví a proto svým materialismem se stal plnokrevným pangermánem; myslí, že „válečná selekce“, že síla způsobující nejužší organizaci, stane se soudcem, administrátorem a zákonodárcem národů. Moltke úplně absorboval Marxa – přirozeně, materialism, ať se jmenuje historický nebo jakkoliv, nutně dochází k závěru, že moc je právem. Pan Renner sice ještě teď se hlásí k internacionále, ale internacionála v německých marxistů, jak správně jim dokazuje minorita Liebknechtova, scvrkla se na pruský militarism a pangermanism. Pan Renner hájí pruské Mitteleuropu a právě proto chce Rakousko-Uhersko reformovat: chce nespokojeným národům hodit kost, aby tím účinněji sloužili Berlínu jako východní předvoj.

Ruští socialisté často, po Dostojevském, mluví o vině všech válčících. Sám bych připustil, že jsou vinní všichni; ale to nevyklučuje mravní povinnost vyšetřit, kdo je vinen více, kdo méně. Zajisté stojí za přemyšlení, proč všechny státy v Evropě tak konniventně pohlížely na prussism a jeho sílení – tedy tacitu consensus – bez něho by germánský pochod na východ nebyl možný.

Velmi rozšířena je odrůda historiků (hlavně marxistů), kteří se tváří velmi hlubokomyslně: že prý se ve výkladu války nesmí přihlížet k příčinám, ležícím na povrchu, nýbrž k příčinám vzdáleným a základním, skutečným, ženoucím. Je pravda, nikdo myslící nespokojí se příčinami sekundárními, časově posledními, ale nerozhodujícími; každý ví, že zapálení sirky, vzněcující přihotovený prach, není pravou příčinou, není rozhodujícím motivem činu, ale na

druhé straně se také nedáme mýlit tou zdánlivou duchaplností, která pomocí psychologického hokus-pokusu jako v „ženoucí síla ženoucích sil“ odhaluje na konec oekonomický nebo podobný zájem. (Srv. co řečeno o kapitalismu jako prapříčině války § 24.)

Poněkud skromnější filosofie dějin se hlásá těmi, kdo odkazují na těžkost vědeckého výkladu války: pro přílišnou složitost věci nelze prý pravé příčiny války stanovit, historikové to ani za sto let nedovedou říci. Jistě je přesné konstatování všech jednotlivých fakt nemožné, to ono zůstává neznámo; tajné archivy podají ještě dost zajímavých detailů, ale je pro posouzení této války známo dost; právě taková událost, jako tato světová válka, dá se z celkového vývoje a stavu Evropy vyložit dostatečně. Dnes je se značnou jistotou stanoveno, že válkou jsou vinny Rakousko a Německo.

Také ve výkladu této války uplatňuje se domněle ultravědecký positivism, jenž mravní odpovědnost jednotlivců za válku bagatelisuje a odmítá; historický proces a jeho determinovaná zákonnost přijímá se v nečinném fatalismu a pod rouškou filosofie dějin skrývá se mravní lhostejnost a nerozhodnost. Proti tomuto nepřírozenému passivismu a mravnímu diletantismu, krčícímu se v praxi před úspěchy, radíme se k těm, jimž historie je soudem nad světem, nad jednotlivci a národy a již pod tíhou světového dějstva neztrácejí víry v mravní odpovědnost a povinnost, pomáhat zvyšovanou energií v boji za svobodu národů a lidstva.

54b. Po tomto stručném výkladu principiálního stanoviska povím několik slov o našem předmětu in concreto. Analýsa fakt stanoví vinu Rakouska a Německa nade vší pochybnost; dnes lze již odkázat na četnou literaturu o věci;[34] zejména padá na váhu, že v Německu přibývá hlasů uznávajících vinu Německa a Rakouska. Autor knihy „J'accuse“ má teď už více následovníků; Bernstein prohlásil, že hlasování pro první vojenský kredit pokládá teď, poznáv pravý stav věci, za nejnešťastnější čin celého života. Zpráva Lichnovského, denník Mühlonův a j. dokumenty o vině Rakouska a Pruska nedají již pochybovat; po socialistické minoritě množí se nesocialistické hlasy v Rakousku a Německu, které oficiální výklad Berlína a Vídně, že vedli válku obrannou, již nepřijímají, aneb o něm alespoň silně pochybují. Mluva fakt je příliš jasná: Srbsko na ultimatum Rakouska povolilo všechno, co se od samostatného státu žádat dalo, a Rusko tomu nepřekáželo; Anglie navrhla konferenci a není důvodu, proč návrh nebyl přijat – korunovaní trubcové centrálních mocností mívají dost času pro každou slavnostní hloupost, proč se Vilém, František Josef a Nikolaj nesešli se svými kancléři k ústní poradě před rozhodnutím tak dalekosáhlým?

Historie rozšíření pangermanismu, podle něhož se válka nejen vede, nýbrž také léta a léta připravovala, je dostatečným důkazem, že Německo a Rakousko válce chtělo, neboť spojenecké mocnosti připraveny nebyly. Bolševici ruští jsou velmi na straně Němců a přece Zinovjev ve svém spisku připravenost Německa pokládá za nejsilnější argument proti Německu; slušnější Němci sami váhu argumentu uznávají. Harden už v listopadu 1914 učinil upřímné a důrazné prohlášení: „My jsme této válce chtěli.“[35]

V západní literatuře posud se všechna, aneb alespoň hlavní vina svaluje na Německo. Rakousko zůstává jaksí v pozadí. To je nesprávné. Rakousko v poslední době, i před anexí Bosny-Hercegoviny po ní, vedlo velmi agresivní politiku proti Srbsku a Rusku a tím vyvolalo válku; Německo tuto politiku ve svém zájmu podporovalo a zneužilo jí. Otázka, kdo z obou je vinen více, v této stručné skizze nemusí být projednávána – zde jen zdůrazňuju, že Rakousko je hodně vinno, mnohem více, než i odpůrci jeho připouštějí.

Snad se namítne, že Rakousko jednalo pod tlakem Berlína – v Anglii, Francii a Americe dost lidí si to tak představuje, a Rakousko svými agenty tuto legendu samo roztrušuje a upevňuje. Řekl jsem už, že v Berlíně to vědí, ale nepřekáží jim to. Naopak! Je pravda, Rakousko je pod vlivem a tlakem Berlína, ale to neznámá, že nemívá žádného vlivu na Berlín; v monarchistických státech vzájemné vlivy osobní (panovníků a jejich rádců) jsou značné a v daném případě Berlín po 1866 (jako už dříve) z taktických ohledů šetřil osoby císaře Františka Josefa a vyhovoval jeho choutkám co nejvíce. Rakousko mívá své odchylné názory, je mezi dvorem vídeňským a berlínským jisté napjetí, ale obě dynastie a jejich výbojný imperialism, směřující na východ, a zlé svědomí militaristické agresivnosti dělá ze soupeřů spojence.[36].

Účast Rakousko-Uherska nejen v provokaci války, nýbrž i ve způsobu vedení, je v každém případě velmi značná; tvrdí se na př. s velkou určitostí, že ne Tirpitz, ale Burián rozhodl pro bezohlednou submarinovou válku, doufaje, že tím poražené Rakousko zachrání. To docela odpovídá tomu terroru, jímž Vídeň uvnitř se chtěla zachránit.[37]

Vina Německa a Rakouska na válce je tím větší, že Německo se právě 1914 s Anglií, Francií a ostatními mocnostmi o sporných bodech v Asii a Africe krátce před vypuknutím války dohodlo.[38]

V. NOVÁ EVROPA

25. Demokratický mír a jeho podmínky

(Résumé)

55. – Netoliko životní instinkt sebeochrany, nejen národní sympathie a antipathie, nýbrž historická a politická rozvaha nás nutí přijmout program Spojenců a zavrhnout program Centrálních Mocností.

Na straně Spojenců jsou čelné demokratické a kulturní státy, zejména dvě nejstarší republiky; jejich odpůrcové, Prusko-Německo, Rakousko-Uhry a Turecko jsou zastaralé monarchistické státy středověké, nejstarší reakční formy theokratického absolutismu. Na straně Spojenců je celý svět, Centrální monarchie jsou mravně izolovány. Plán těchto monarchií je výbojný, militaristický; plán Spojenců je obranný, pacifický. Program německý je protinárodní, program Spojenců je založen na přiznání práva všech národů, malých i velikých; program Spojenců je demokratický, program německý je aristokratický.

Plán německý byl vypracován pangermanismem a tento plán vedl Centrální Mocnosti politicky a strategicky.

Pangermanism usiluje o německou resp. Němci vedenou Centrální Evropu, jejíž jádro tvoří Prusko a pruské Německo s Rakousko-Uherskem; Rakousko-Uhersko je pangermanismu kolonií, je mostem do Asie, Rakousko-Uhersko je předvojem pangermanismu na Balkáně a v Turecku. Tureckem Berlín míří do Asie a Afriky.

K Centrální Evropě pangermáni přičleňují na západě některé sousední země, jako Hollandsko, Belgie, části Francie a Itálie; hlavní však starostí pangermanismu je udržet své jádro, tedy Rakousko-Uhersko ve svém područí a tím Balkán a Turecko.

Pangermanism ve svém starém náporu na východ je v první řadě protislovanský, protiruský. Seslabení Slovanů a Ruska je první stadium pangermánského programu; Rusko a Slované jsou

Němcům překážkou do Asie. Další plány Berlína jsou obráceny proti Anglii a Americe: panství v Asii a Africe má Berlín zaručit panství nad západem a celým světem.

Překazit a zlomit nebezpečí pangermanismu vyžaduje na straně Spojenců odhodlanost, energie a součinnost nejen teď ve válce, ale i po válce. Hlavní požadavek je, donutit německý národ spokojit se svými vlastními silami, nedovolit mu vykořisťovat národy sousední, zejména národy menší, bydlící v pásmu na východ od Němců, mezi Němci a Rusy. To znamená především osvobodit a sjednotit menší slovanské národy, Poláky, Čechoslováky, Jihoslovany a Malorusy; zároveň musí Spojenci všecku svou pozornost a pomoc věnovat přerodu Ruska.

Isolace Němců bude jen možná, jestliže Rakousko-Uhersko bude rozčleněno na své přirozené národní části; Rakousko-Uhersko je hlavní pomocník a spoluvinník Pruska a pruského Německa.

Odtud taktika Berlína a Vídně, žádat teď status quo, t. j. zachování Rakousko-Uherska a Turecka. Nebyl by to status quo ante – Rakousko, byvší Německem zachráněno před Ruskem a Srbskem je již jen nominálně samostatné – Habsburkové, opírající se o Němce v Rakousku a o Maďary, jsou již jen poslušnými sluhy Hohenzollerů. Německý národ, po Rusích největší národ Evropy, nebude poškozen – princip národnostní, prohlášený Spojenci, platí i pro něho; ale Rakousko-Uhersko, stát protinárodní a čistě dynastický, umělý, musí být rozčleněn, jak bylo rozčleněno i protinárodní Turecko.

Pangermánská Centrální Evropa a její politické důsledky je plán veliký, je to také pokus o organizaci Evropy a lidstva, ale tato organizace má být provedena dynasticky, absolutisticky, militaristicky, panstvím vyvoleného národa německého nad ostatními národy; organizace Evropy a lidstva podle programu Spojenců je program širší, program všelidský, jenž má být proveden demokraticky sebeurčením národů a bez militarismu. Pangermanism je zeměpisně a kulturně program užší a nižší: pangermanism domáhá se spojení Starého Světa, Evropy, Asie a Afriky. Avšak vedle Starého Světa vyvinul se Svět Nový – Amerika, program Spojenců hlásá organizaci Světa Starého a Nového, přímou organizaci celého lidstva.

Každý myslící demokratický a pokrokový politik, každý uvědomělý a kulturně se snažící národ musí přijmout program Spojenců proto, že je politicky širší a kulturně a mravně vyšší. Spojenci hájí humanitu, pangermáni násilí, Spojenci hájí pokrok, Rakousko-Uhersko a Německo hájí středověku. Pangermanism a jeho Centrální Evropa je programem

theokratických starých monarchií. Spojenci a jejich program organisace lidstva je programem demokratickým, vyplývajícím důsledně z ideálů humanitních.

Pangermánský spolek nevznikl pouze zeměpisně a historicky, nýbrž z vnitřní příbuznosti: Prusko, Rakousko a Turecko jsou svou podstatou státy dynastické, militaristické, výbojné, státy protinárodní a protidemokratické; Turecko vlastně již padlo, Rakousko bude následovat, Prusko padne Rakouskem. Program Spojenců je v důsledku také programem osvobození a humanisace německého národa.

I. Demokracie je politickou organizací společnosti na ethickém základě humanitním; aristokracie (oligarchie – monarchism) jak se historicky vyvinula, zakládá se na theokracii, na náboženství a církvi. Evropské státy posud se nevymanily všechny s dostatek ze středověkého theokratismu.

II. Demokracie je organizací společnosti, spočívající na práci; v ní není lidí a tříd vykořisťujících práci druhých; demokratický stát je bez militarismu, bez tajné diplomacie, politika vnitřní i vnější podléhá posudku a správě parlamentu. Demokracie, bylo řečeno, je diskussí: lidé řídí se již argumenty, ne libovůlí a násilím: demokracie dnes není možná bez vědy, demokracie je organizací pokroku ve všech oborech lidské činnosti.

Demokratické státy mají přední cíl v administraci, nikoli v panování; jsou státy bez dynastií; na přechodu je t. zv. monarchie konstituční, ale je to forma zjevně přechodní, směs aristokracie a demokracie.

Demokracie je protiva aristokracie, neboli oligarchie; monarchie je forma oligarchie.

III. Svým rozsahem státy by se měly rovnat národům. Národy jsou přirozenou organizací lidstva, národnost je nejlepší zárukou mezinárodnosti, která stejně je cílem evropského vývoje jako národnost. Jedna podmiňuje druhou. Státy jsou prostředkem národa, vývoj národů je cíl. Demokracie proto přijímá novodobý princip národnostní a odvrhuje (pruský) étatism, zbožňování států a tudíž dynastií. Neběží jen o svobodu národů, nýbrž také o jejich sjednocení. Heslo „bez annexe“ není jasné; právo sebeurčení národů, prohlášené ruskou revolucí, vyžaduje změny politických hranic. Státy musí být znárodněny.

Za daných poměrů třeba počítat s tím, že státy čistě národní ještě nebudou; národní minority zůstanou do velké míry z příčin hospodářských a komunikačních – stejnoměrnější povznesení

hospodářské všech zemí a území, zdokonalení komunikace a pokrok administrace umožní časem revisi a úpravu otázek minoritních.

IV. Demokracie, jako i národnost a socialism, spočívá na principu humanitním: Žádný člověk nesmí užívat druhého člověka jako prostředku svých cílů, žádný národ nesmí užívat druhého národa jako prostředků svých cílů – to je mravní obsah politického principu rovnosti a rovnoprávnosti. Tak zv. malý člověk a stejně malí národové jsou rovnoprávné individuality. Socialisace administrace uvnitř musí být doplněna socialisací mezinárodních (mezistátních) styků.

V. Pruský stát a jeho království, Rakousko a jeho dynastie, Turecko a jeho theokracie jsou přežitkem středověku; nejen geografie, ale vnitřní hodnota spojila tyto státy; Bismarckism, Metternichism a Džingischánství spojily se proti demokracii a pokroku.

VI. Německý, rakouský a turecký militarism vyplývají důsledně z theokratismu. Zpátečnický pangermanism se svou Centrální Evropou způsobuje Válku bez konce. Německo a Rakousko jsou vinny válkou, Spojenci mají mravní povinnost bránit sebe a ohrožených národů, a ohroženy jsou dávným německým Drang nach Osten národové v pásmě malých národů mezi Němci a Ruskem. Hohenzollerové, Habsburkové a Otomanové, představitelé středověké theokracie a jejího imperialismu, neuznají humanity a demokracie, nebude-li jim absurdnost dynastickébo étatismu a militarismu demonstrována ad oculos – pevným projevem vůle ostatních národů Evropy a lidstva, odstranit theokratický dynastism a to teď znamená prakticky porazit pruský militarism vojensky. Je to, pravda, vyhánění d'ábla Belzebubem, ale není jiné možnosti, pokud lidé užívají proti sobě násilí. Proti násilí je obrana mravní povinností.

56. – 1. Kongress míru necht' je svolán ihned; válka je mravně i strategicky dokončena – národové se přesvědčili, že násilí nesmí rozhodovat o osudech národů a lidstva; i militaristické Prusko musí doznat, že nemilitaristické národy se mu vyrovnají udatností, obětavostí a vojenskou dovedností.

2. Kongress míru bude obeslán představiteli bojujících národů, nejen vlád. Připuštění budou zástupcové všech národů, o nichž se rozhoduje, a kteří mají nároky na sebeurčení.

3. Pro jednání mírového kongresu nesmí platit zastaralé a neupřímné diplomatické pravidlo, že se státy nemají míchat do vnitřních záležitostí jiných států; jestli demokracie je opravdu humanitní, a jestli sílení internacionalismu nemá být frasí, pak nesmí politická hranice být

záštitou absolutistické libovůle. Tato hrozná válka vznikla právě tím, že se státy tak dlouho do vnitřních záležitostí nemíchaly.

4. Jsou vyloučena všechna tajná ujednání.

5. Theokratism musí ve všech státech Evropy být zrušen; církve musí být svobodny, nesmí se jich zneužívat pro politické cíle. V té věci je americký systém v poměru státu k církvi vhodným vzorem.

6. Všecky státy odzbrojí, spokojuje se pro případ nutné obrany systémem miličním. (Zrušení militarismu.)

7. Plavba na mořích mimo teritoriální části je všem národům svobodná. Výjimky ustanovují se mezinárodní dohodou. Národům, neležícím na moři, musí býti zaručen přístup k moři mezinárodními smlouvami; musí jim být dán exterritoriální přístav a zaručen volný transit zeměmi, dělicími je od moře.

8. Tržba je svobodná; ochrana vlastního průmyslu a obchodu proti nekalé soutěži je dovolena a reguluje se mezinárodními dohodami.

Učení starého liberalismu, žádajícího neprostou svobodu tržby, podává se často velmi abstraktně a je dedukováno z poměrů západní civilisované industriální Evropy (hlavně Anglie a Francie). Svobody tržby může být využito silnějším k nemenší porobě slabšího, než války; ba k porobě horší, demoralisující. Příklad odstrašující: Rakousko-Uhersko, podmaňující si Rumunsko a Srbsko celní válkou. Každá země, nacházející se na stadiu zemědělském, usiluje o industrializaci: to znamená, že chce být oekonomicky nezávislá; industrialisace znamená rozvoj železnic a komunikačních prostředků vůbec a tím jistý stupeň vědeckého vzdělání praktického a theoretického. Proto se každá země bude chránit proti exploitaci. S tohoto širšího, kulturního hlediska musí být pojímáno heslo svobodné tržby a mezinárodní tržba musí být mezinárodními smlouvami účelně a spravedlivě pro všechny národy regulována.

9. Nejtěžším úkolem mírového kongressu bude spravedlivé upravení územních otázek. Vinou německé výbojnosti a pangermánského náporu na východ jsou národnostní otázky nejakutnější ve Východní Evropě: Prusko, Rakousko-Uhersko, Balkán, Rusko musí být politicky reorganisováno. Rekonstrukce Východu je nejpřednějším úkolem války a míru. Na Západě není akutních národnostních otázek: národové Západu mají své státy a své osvědčené formy vlády, mají svou starou civilizaci; Francie a Belgie budou musit znovu vystavit zničená

svá města a vesnice, opravit své továrny a svá pole, ale na Východě mimo to musí být stvořeny nové státy, nové formy vlády, a musí být položeny základy civilisovaného života.

Territoriální upravení Východní Evropy bude se řídit principem národnostním; ale v každém případě musí býti náležitě dbáno nynějších hospodářských poměrů a historických zvláštností. Veliká složitost národnostních otázek činí každou z nich politickým problémem zvláštním.

10. Belgie bude úplně restituována; Německo zaplatí, co v zemi jeho útokem a okupací bylo zničeno.

11. Neněmečtí národové Pruska (Německa) budou osvobozeni.

Prusko se musí vzdát předně Alsas-Lotrinska; je sice majorita obyvatelstva německá, ale sami si žádají do Francie, anebo alespoň od Německa. Alsas-Lotrinsko bylo 1871 spojeno s Německem proti vůli lidu a posud se nesmířilo: vzpomínám, že tenkrát představitelé českého národa jediní oficiálně proti tomu násilí protestovali. Pravda, němečtí socialisté tenkrát měli odvahy dost, taktéž protestovat.

Dáni v Šlesviku připojí se k Dánsku, Poláci v Poznani a v Pruském Slezsku budou spojeni se svými krajany z Ruska a Rakouska; není nespravedливо dát Polsce Gdansko, aby mělo přímý přístup k moři; východní Prusko stalo by se německou enklávou, mající moře ku přímému spojení s Pruskem. Čechové v Pruském Slezsku byli by vráceni Čechům. Lužičané, kdyby si toho přáli, mohou být přičleněni k Čechům, Litevci (nepatrná část Lotyšů) připadla by Litvě. Prusko a Německo by se takto stalo národnostně jednolitým., jak si toho pangermáni sami přejí; není to žádná křivda na německém národě, pouze by byl donucen omezit se na své vlastní národní síly a vzdát se výbojnosti.[39]

Nepochybuji dost málo, že pangermáni takové řešení pruské otázky odmítnou s největším rozhořčením – Lužičany osvobodit! Na dostřel od Berlína má být svobodná slovanská oblast? Ano – to by bylo vítězstvím spravedlnosti a Nemesidy; jestli Spojenci zvítězí, řešení pruské otázky ve smyslu demokracie a národnosti je možné a nutné.

Němci se budou vzpírat proti přiřčení Gdanska Polsce; již navrhuji, že dají Polákům volný přístup k moři přes Gdansko, Polský národ kdysi sahal až k mořskému břehu u Gdanska; násilná germanisace Slovanů opravňuje Spojence k tomu, aby ve vhodné formě přiřkli užívání tohoto území Polsku.

12. Polský národ celý (v Rusku, Rakousku, Prusku) se spojí v samostatný stát. Bude mít vlastní přístup k moři (Gdansko).

13. České země (Čechy, Morava, Slezsko) se Slovenskem budou tvořit samostatný stát. Hranice Českých zemí jsou dány, neboť Český Stát je dosud právně samostatný; v tak zvaném německém území v Čechách (a na Moravě a ve Slezsku) je mnoho českých obyvatelů, je proto spravedливо, aby je obnovený stát podržel; bylo by nespravedlivé obětovat několik set tisíc Čechů pangermánům. Ještě v roce 1861 Němci v Čechách byli zajedno s Čechy v požadavku korunovace Františka Josefa za krále českého, – lze doufat, že po válce Němci v Čechách nechají národního šovinismu, do kterého byli vehnání surovou pangermánskou agitací. Mnozí Němci sami protestovali proti pangermánskému úsilí po odtržení severních a západních Čech a určení nového hlavního města v jednom z německých měst.

Ohledně maďarské minority musí býti zdůrazněno, že na Slovensku nebylo Maďarů, ale Slováci byli všemožně maďarštěni; Maďaři zavřeli slovenské školy, potlačili slovenskou literaturu, a všemi prostředky se snaží Slováky odnárodnit. Je jen spravedливо zastavit tuto brutální, nelidskou politiku, a přinutit Maďary, aby se uskrovnili na své vlastní národní síly. Část Maďarů na jižní hranici případně k Slovensku, ale za to zůstanou dost značné slovenské minority v Maďarsku.

Řekl jsem již, že uherští Malorusové si přejí stát s autonomní částí Československého státu.

Také se vyskytl návrh spojení Slovenska s Jugoslávií korridorem, začínajícím u Bratislavy a táhnoucím se podle dolno-rakouských a štýrských hranic až k řece Muře; toto území zabírá část Uher, je obydleno hlavně Němci a má chorvatské kolonie a slovinskou menšinu. Tento korridor, nebude-li dán Československému nebo Jihoslovanskému státu, by mohl být internacionalisován. V každém případě však musí být internacionalisována dráha z Bratislavy k moři.

14. Malorusové v Haliči, Bukovině rozhodnou o své budoucnosti a zejména o poměru k Polsku a Ukrajině.

15. Maďarský národ tvoří samostatný stát.

16. Rumuni v Rakousku, Uhersku, Rusku budou sjednoceni s Rumunskem.

17. Jihoslované tvoří samostatnou federaci, politicky vedenou Srbskem. Černá Hora se vysloví parlamentem o svém připojení k Srbsku.

18. Bulharsko bude uznáno ve svých hranicích před válkou; může se mu dostat ještě části tureckého území.

19. Albanie zůstane svobodná, nebo se připojí v personální unii k Srbsku nebo Řecku podle rozhodnutí Albánců. Německý kníže je vyloučen; to platí o všech knížatech závislých na Rakousku a Německu.

20. Turecko, jak to Spojenci určili v notě k prezidentovi Wilsonovi, v Evropě nebude mít již žádného panství. Cařihrad a Dardanely budou zatím spravovány spojeneckou komisí; definitivní upravení stane se po nabytých zkušenostech.

Turecké hnutí, t. zv. novoturanské (turanské), velmi blízká analogie pruského pangermanismu a rakouského imperialismu, zasluhuje rozhodného odsouzení; novoturanci dovolávají se Džingischána – v konvers. slovníku se dovídáš, že tento barbarský imperialista sprovodil se světa 5 milionů lidí – hrozné číslo, ale přece menší, než číslo obětí pangermánského Viléma a Františka Josefa.

21. Řecká otázka (či lépe otázky) vyžadují zralého uvážení; nebylo by nespravedlivou vrátit Řecku Cařihrad a Dardanely, – ale to je do jisté míry otázka finanční, otázka, zda by Řecko vydrželo výlohy, spojené s administrací. Řecku by měla být vrácena řecká města a území v Malé Asii, kterých je tam dosti značný počet.

22. Itálii případnou italská territoria Rakouska; Terst bude v Itálii svobodným městem a přístavem.

Italie právem ukazuje na fakt, že její východní břeh, zejména v Adrii, je svou neučleněností ve veliké nevýhodě proti dobrým četným přístavům v Istrii a Dalmacii. Dalmacie byla by Itálii nebezpečna v rukou Rakouska, vedeného Německem; ale nebude nebezpečná v rukou Srbska a Jihoslovanů, protože nemají loďstva a nebude peněz na vybudování nebezpečného loďstva, a protože nemají výbojného plánu. Terst a Pulje Itálii stačí na supremaci na Adrii, přiznanou Srbskem (londýnské prohlášení Pašiče); hlavní problém Italie je a bude populační a finanční. Italie za nedlouho předčí Francii co do populace; Italie, vyvine-li dostatečnou industrii a bude-li dost bohatá, bude mít rozhodující vliv na Adrii a na Balkáně svou hospodářskou převahu. Uzavření Adrie v úžině Otrantské závisí na číselnosti a zdatnosti loďstva. O ostrovech v Egejském moři stane se dohoda na kongresse.

23. Německé provincie rakouské budou státem samostatným.

24. Rusko se zorganizuje ve federaci národů. V této federaci byli by na západě Estové, Lotyšci, Litevci; Ukrajina bude autonomní součástí Ruska – pokus o samostatnost ukázal Ukrajincům, že jejich odtržení od Ruska je přivádí v područí Němců. Pruská část Litevců (a zlomek Lotyšů) spojí se s Litvou, rumunská část Bessarabie případně Rumunsku. Finsko může být samostatné, dohodne se o to s Ruskem.[40] Národové na Kavkazu a v ostatních částech Ruska a ruské Asie budou požívat národní autonomie podle stupně vzdělání, národního uvědomění a číselnosti.

25. V Asii na dálném východě politický primát náleží kulturním národům plemene mongolského; západní Asie od věků byla částí Evropy a bude organizována v dohodě Ruska, Francie, Anglie a Itálie. Ruská Asie zůstane Rusku, části anglické a francouzské zůstanou Anglii a Francii; národům pod evropským panstvím zaručuje se podle kulturní vyspělosti a číselnosti národní a postupně i politická samospráva.

26. Afrika zůstane v podstatě doménou Anglie a Francie; Německu může být vrácena kolonie na západě, Itálie se dohodne s Anglií a Francií o rozšíření kolonií.

27. Amerika (Severní, Centrální a Jižní) nepřipustí utvoření autonomních německých kolonií.

28. V koloniích administrace musí přihlížet k potřebám tuzemních národů a postupně je vzdělávat a jim umožňovat samosprávu.

29. Německé kolonie v Polynesii případnou Anglii a Holandsku.

30. Židé ve všech zemích budou požívat stejného práva s ostatními občany; národnostní a sionistické snahy po příkladu Anglie budou všemožně podporovány.

31. Kongress dohodne se o zákoně mezinárodně garantovaném, zabezpečujícím národním minoritám kulturní a národní rovnoprávnost.

32. Na kongressu se zabezpečí přesně provedené sčítání obyvatelstva podle národnosti, neboť existující oficiální statistiky jsou velmi strannické a nedostatečné.

33. Kongress ustanoví vedoucí pravidla pro eugenický dohled a hygienicky zabezpečený vzrůst obyvatelstva ve všech státech; populační politika po válce ve všech zemích bude velmi důležitá. Alkoholism na př. musí být mezinárodně potlačen.

34. Ku provádění zásad a ustanovení kongressem míru přijatých kongres se přemění v mezinárodní tribunál, kontrolující kulturní vývoj národů a organizaci mezinárodní vzájemnosti (Svaz národů).

35. Vedoucí zásadou všech ujednání bude snaha, usnadnit mezinárodní organizaci všech národů Evropy a sblížit je s národy Asie a Ameriky.

Uzná-li se potřeba, budou utvořeny některé těsnější spolky národů.

57. Novoty politické, zde navržené, nejsou vlastně četné ani překvapující; odpovídají vývoji národů a jejich požadavku politické svobody a sjednocení. De facto vzniknou nově jen tři nezávislé státy: Polský, Československý a Finský; Čechy a Polska nejsou státy nové, byly svobodnými, bude jim tudíž svoboda jen vrácena. Ostatní státy zůstanou, některé zvětšené, některé zmenšené; ovšem Rakousko-Uhersko se změní silně a změní se Rusko. A právě změna Ruska je snad nejpádnějším důkazem, že světová válka bude mít jiný výsledek, než očekávali pangermáni.

Ale nový člověk, homo Europaeus, nezrodí se pouze politikou vnější, nýbrž hlavně vnitřní – všichni národové budou po válce nuceni všechno své smýšlení věnovat hmotné a duchovní obnově. Vzájemné ubíjení není velikým činem – velikost historického okamžiku národové vytvoří procítěním válečných hrůz, analýsí válečné horečky a přibližnou orientací, kam a jak další vývoj měl by spět, jestliže se rozhodneme pro trvalý mír a pro humanitu.

Demokracie musí se stát obecným přesvědčením, světovým názorem. V Prusku Němci zorganizovali násilné poněmčování Poláků a našel se filosof (Ed. v. Hartmann), který prohlásil ve jménu pruské idee nutnost vyhubení Poláků („Ausrotten!“); v Uhrách se maďarská oligarchie udržuje postřílením slovenských, srbských a rumunských voličů a násilným potlačováním školství, literatury a jazyků; v Rakousku pangermáni diskutovali veřejně o svých plánech násilné germanisace celých národů; ruský carism následoval německého příkladu, civilisovaná Evropa zůstala klidna a spokojena uprostřed všech těchto politických ohavností, až tato válka upozornila na nebezpečí, pod kterým nejen národové Východní Evropy, ale celá Evropa úpěli léta a léta...

Politický úkol demokratické rekonstrukce Evropy musí být dovršen a vlastně umožněn mravním převychováním národů – buď demokracie nebo dynastický militarism, buď Bismarckism nebo politika rozumná a poctivá, buď násilí nebo humanita, buď hmota nebo duch.

Politikové prušští a rakouští, nejhlasitěji císař Vilém, zdůrazňují náboženský podklad své politiky a svých států; avšak toto náboženství je náboženství politické: Prusko, Rakousko jsou zbytky theokratického imperialismu středověkého; demokracie je protiva a překonáním theokracie.

Náboženství tím neztratí váhy a autority, naopak získá, bude-li osvobozeno od státu a libovůle absolutistických dynastií. Co v theokracii bylo správné – idea katolicity, všelidskosti, člověčenstva jako organisovaného celku, demokracií se neztratí. I demokracie doufá a pracuje k tomu, aby byl jeden ovčinec a jeden pastýř.

Ježíš, ne Caesar – toť heslo demokratické Evropy, zejména když se pojímá Caesar, jak jej vybájl Mommsen, podávající ideál pangermánského imperialismu.

POZNÁMKY:

[1] V londýnském týdeníku „The New Europe“, Oct. 1916 a násl. probral jsem celé pangermánské hnutí podrobněji; všeobecný přehled je v knize prof. Ch. Andlera „Les Origines du Pangermanisme“ (1800-1888) a „Le Pangermanisme Continental sous Guillaume II.“ (1888-1914), 2. vyd. 1915. Prof. Andler správně počíná historií pangermanismu v 18tém století (Dietrich von Bülow, 1757-1807).

[2] Prohlášení Lansingovo ze dne 29. května 1918 zní: „Státní sekretář chce prohlásit, že vláda Spojených Států s velikým zájmem sledovala kongres utlačených národností rakousko-uherských, konaný v Římě v dubnu, a že národnostní aspirace Čechoslováků a Jihoslovamů po svobodě se těší opravdové sympathii této vlády.“

Lansingovo prohlášení ze dne 28. června 1918: „Když vláda Spojených Států (29. května) vydala své prohlášení ve příčině národnostních aspirací Čechoslováků a Jihoslovánů, hleděli úředníci a přívrženci Německa a Rakouska zkřiviti a zkomoliti jeho zřejmý výklad. Aby nebylo nedorozumění ve příčině významu tohoto prohlášení, státní sekretář dnes připojil oznámení, že vláda Spojených Států stojí na stanovisku úplného osvobození všech větví slovanského plemene zpod německé a rakouské nadvlády.“

[3] „Pohlédněte na mapu Evropy nyní. Německo nám opět vnucuje jednání o mír. A o čem mluví? Mluví o Belgii, mluví o severní Francii, mluví o Alsasku-Lotrinsku. To jsou ovšem svrchovaně zajímavé věci pro nás i pro ně, — ale oni zamlčují, oč se vlastně jedná. Vezměte mapu a pohlédněte na ni. Německo má naprostou kontrolu Rakouska-Uherska, částečnou kontrolu Balkánských států, kontrolu Turecka, kontrolu Malé Asie. Viděl jsem onehdy mapu, na níž celá ta věc byla vytištěna v patřičné černi a čern ta se prostírala po celé délce od Hamburku k Bagdadu — velká hmota německé moci, položená v srdce světa. Může-li Německo to udržet, bude jeho moc rušit klid světa, pokud to bude držet.“ President Wilson v adrese ke Kongressu Federace Práce v Buffalo. 12. listopadu 1917.

[4] Německý název „Drang nach Osten“ není zeměpisně zcela přesný; tento tlak ve skutečnosti směřuje na jihovýchod nebo na východ a jih. Při podrobnějším studiu musili bychom německý tlak na východ srovnávat s podobnými pohyby jiných národů: s francouzským tlakem do Německa, s italským na Balkán, se švédským do Finska a severního Německa, s polským do Ruska, s českým do Haliče atd. Bezpochyby tu jde o historický jev obecnější povahy. Tento tlak na východ musili bychom zajisté také srovnat s dřívějším

stěhování národů z východu na západ na počátku středověku; a konečně moderní vystěhovalectví a osídlování americké pevniny, Afriky a Austrálie musilo by býti předmětem důkladného studia stěhování a usazování národů.

[5] Slova: „národ“ užívá se také k označení všeho občanstva smíšeného státu“; na př. „národ“ švýcarský. „Národ“ rakouský, protože je v Rakousku příliš mnoho národů a že tamní národnostní boje jsou známy, se neužívá, ačkoli by se mohl užívatí týmž právem, jako o Švýcarsku, Belgii a j. V státovědecké literatuře německé užívá se často terminu „národ politický“ k označení všeho občanstva ve smíšeném státě nebo panujícího národa.

Rozumí se, že různí národové, žijící déle spolu v jednom státě, mají namnoze stejné názory a stejné instituce, stejné a společné vzpomínky; právě proto se mluví o „národě“ belgickém atd. Na druhé straně se mluví o národě skotském, irském a t. p.; v případě Irska a Skotska běží o část nynější Anglie, jež ještě nedávno byla politicky samostatná a jejíž obyvatelstvo mluvilo, a částečně posud mluví, i svým vlastním jazykem.

Zase jinak se užívá slova „národ“ o Bavorsku, Sasku, nebo jiných státech německých, nebo o Srbsku a Černé Hoře, jinak o Kanadanech, Australanech, Američanech Spoj. Států; ale federační úsilí o těsnější unii anglicky mluvících národů ukazuje, že národnostní cit přemáhá i geografii a různost způsobenou vzdáleností. Vidím také v přimknutí Ameriky k Anglii jistý projev národnostního citění.

Budiž také upozorněno na rozdíl termínů: národ a lid (natio-populus, nation-people, nation-people, Nation-Volk): národ užívá se obyčejně více ve smyslu politickém – lid označuje více massu národa ve smyslu demokratickém. Užívání obou termínů, zejména také v důležitých projevech této války je neustálené a dost nepřesné.

[6] Tím se vysvětluje, proč lidová hnutí, zejména revoluční, vždy podporovala vývoj jazyka mass; za Francouzské Revoluce, na příklad, důležité státní listiny byly vydány v provencalštině; a je známo, jak Francouzská Revoluce působila na literární sloh a řečnictví. Užívání různých dialektů v literatuře může též být vysvětleno lidovými hnutími politickými, atd. Je zajímavé sledovat teď vliv Ruské Revoluce na různé malé národy Ruska.

[7] Základní názor o historické protivě demokracie a theokracie vyložen obsírněji ve spise o Rusku.

[8] Pokud běží o pojem imperialismu, upozornil bych aspoň na následující: Imperium lze pojímat ve smyslu římském a ve smyslu středověkém: římské císařství bylo výtvorem expansivního militarismu; středověké imperium bylo ex thesi a na počátku i v praxi zbudováno na duchovním základě císařství bylo theokratické, stát a církev byly jedno. Později se císařství stalo silnějším než papežství a dokonce v době nové stát si osvojil všecek středověký absolutism. Dynastové stále se drželi a posud se drží theokratického základu. Rakousko, využivši náležitě středověkého imperia pro svůj rod, vzdalo se ho: Prusko je obnovilo, Rusko se drželo idee imperia byzantského. V praxi všechny tyto státy postupují podle vzoru starořímského — panství hmotné je jim prostředkem i cílem. Středověké císařství mohlo mít oprávnění pro jistou dobu; císařství moderní je anomalií.

Často se užívá slova: imperialism ve smyslu mírné federace různých států (srv. odst. 14. o novém státu a národnosti).

[9] Podle kranio-metrických udání i německých anthropologů Čechové a tuším Chorvaté vykazují nejvyšší index lebeční a mozkový.

[10] Problém federace (a autonomisace) vyžadoval by obšírnějšího výkladu, než lze podat v této skizze. Netřeba upozorňovat, že je rozdíl mezi federací americkou a německou, v podstatě jednojazyčnou, a švýcarskou se třemi (čtyřmi) národy; než důležité je upozornit na to, že obhájcové federace přijímají posavadní poměry, za nichž se malým národům bylo třeba bránit. Avšak o to právě běží — seslabit výbojnost do té míry, aby byl zabezpečen mír. Jestli Evropa přijme demokratické názory Spojenců, federace budou snazší, resp. méně nutné, protože celá Evropa bude jednotněji organisována.

[11] Liší se autonomie teritoriální, pro teritoria obydlená jedním národem a autonomie personální, pro roztroušené malé minority, podle vzoru nynějších církevních minorit. V Čechách s české a německé strany minority se v různých návrzích politických uznávají, jestliže mají 20-25%.

[12] Ruský sociální revolucionář a bývalý ministr Černov upsal slušnou brožurku o chybných názorech Marxa o národnosti. Upozornil jsem na věc už ve své knize o marxismu.

[13] Tento tradiční úkol Rakouska dobře osvětlil ve své brožuře německý liberální theolog Ehrhard.

[14] V té příčině program německých socialistů Rennera a Bauera se v podstatě neliší od pangermánů; Renner přijímá Naumannovu Centrální Evropu, jeho i Bauerova národní autonomie je jen koncesse, aby Rakousko-Uhersko a jeho německý ráz bylo zachováno.

[15] Císař Karel psal pro presidenta francouzské republiky v patrném očekávání, že Francouzové jeho a jeho rádců chytráctví neprokouknou; svůj vlastní plán vyslovil v druhém psaní, daném králi Ferdinandovi Rumunskému: tu zdůrazňuje zásadu, že králové musí teď držet dohromady, aby uhájili monarchism proti demokratickému hnutí.

Tyto zásady doslova se shodují s tím, oč po Bismarckovi usiluje císař Vilém; a Vilémovy zásady osvojil si přítel a rádce Karlův, hr. Czernín. (Podal jsem zprávu o memorandu hr. Czernína, psaném pro Františka Ferdinanda, v němž je vyložen plán Vilémův, udržet monarchism a těsné spojení monarchů; v tom memorandu zároveň je zdůrazněn německý ráz Rakouska-Uherska a jeho přátelství s Německem. Viz v Plechanově Jedinstvu 9. června 1917).

[16] Už před lety formuloval jsem tento úsudek o rakouském katolicismu ve své přednášce v Bostoně (1907); opakuji: odsuzuju tu speciálně katolicism rakouský, protože slouží politice; tento katolicism je proto bez pravé náboženské živoucnosti na rozdíl od katolicismu v těch zemích, kde, jako v Americe, je postaven na vlastní nohy. Katolicism je silný v protestantských a liberálních zemích, je však mrtvý v zemích, kde je beatus possidens. Příkrý úsudek katolického listu v Německu je docela oprávněný; ku charakteristice rakouského katolicismu sloužíž na př. fakt, že pro vynikající místa hierarchů vybírají se aristokraté, a rozumí se, že císař volí osoby, jakých potřebuje. „Ne, – Bůh není Rakušan“ (Byron).

[17] Monarchism v Německu je potencován tím, že nemají jen císaře, ale mají v státech své krále, knížata atd. Bebel řekl (1903) právem: monarchie v Prusku je monarchií par excellence, že takové v celém světě být nemůže.

[18] Vilém je odpověden za brutální slovo o příkladě Hunů proti Čiňanům; v publicistice spojenecké ujal se proti Němcům za této války slovo: Hunové. Němci úmyslně protivné vojsko a obyvatelstvo zavražďují; Rusové ve východním Prusku dopustili se také nelidskosti, ale Rusové prohlašují se za nejkulturnější národ, jejich vojsko nevynikalo disciplinou, a mimo to byli na ústupu. Němci se dopouštějí barbarství docela vědomě, soustavně a proto odpovídá při jejich disciplině za to vedení; kdyby vedení bylo dalo lidský zákaz, vojáci by se ho byli drželi; a Němci páchali své ukrutnosti při vítězném postupu.

[19] Na př.: „Trvalé ruské nebezpečí tak jak tak jen utvořením ukrajinského státu může být vyloučeno, čímž i v polské otázce pro nás bude odstraněna pochybnost“. Prof. Jaffe, 1917. – „Kdo Rusko chce zničit, anebo těžce poškodit, musí mu vzít Ukrajinu“. Carriere, 1917.

[20] Terminologie je velmi neustálená; jednotlivá označení: Malorusové, Rusíni, Ukrajinci, Rusňáci mají politický smysl. Ukrajinec nechce se zvat Malorusem, část národa, jež cítí katolicky a autonomicky, nechce být zvána Ukrajinskou atd. Užívám tu názvu: Malorus, maloruština beze všeho politického zbarvení pro ethnografické a jazykové označení lidu obývajících Ukrajinu, Východní Halič, Bukovinu a uherskou Rus.

[21] V listě Helfimu, redaktoru maďarského listu „Magyar Ujság“ ze dne 8. listopadu 1871 prohlašuje Ludvík Kossuth toto: „Mezi právními nároky, které tvoří základ práva dynastie na trůn uherský a český, není pouze analogie, nýbrž úplná totožnost. Ta je právě tak v jejich původu a čase, metodě, podmínkách a principech, jako v jejich slovném znění. Česká země není patrimoniem, není t. zv.. dědičnou zemí, není pouhým přívěskem Rakouska, ale zemí, která má nárok na diplomatické styky a vzájemné úmluvy. Je státem právě tak jako Uhry“.

[22] Slovenština je archaickým dialektem vedle dialektu moravských a centrálního dialektu českého (pražského). Slovenština nemohla se pod Maďary literárně svobodně vyvíjet a do značné míry i čeština byla ve svém vývoji úpadkem politickým zadržena. Každý Čech rozumí slovensky a naopak; rozdíl tkví jen v archaických formách a v jednotlivých slovech; slovenština má též akcent jako čeština a právě akcentem se rozlišují jazykové slovanštiny. Polština, ruština a jihoslovanské jazyky mají každý akcenty rozdané. Slovenština zavedena jako spisovný jazyk na sklonku XVIII. stol. Mezi českými a slovenskými literáty byly prudké spory o slovenštinu, sami Slováci, jako Kollár a Šafařík, obávali se národního roztržštění; dnes spory ty praxí jsou vyřízeny, pro mladší generace na obou stranách jazykové otázky neexistuje, národní a státní jednota užíváním slovenštiny nikterak není ohrožena.

[23] I podle oficiální statistiky u Čechů je méně analfabetů než u Němců.

[24] Mezi uherskými a haličskými Malorusy (v Americe) je strana, která si říká Karpato-Rusové; tato též nabídla Československé Národní Radě spojení s Československým státem.

[25] Budiž podotknuto, že finance rakouské spočívají na Čechách — Moravě — Slezsku, Dolních Rakousích s Vídní, Severním Štýrsku a v posledních letech částečně na Západní Haliči.

[26] V těchto zemích připadá 128 lidí na jeden čtvereční kilometr, kdežto v ostatním Rakousku jenom 83.

[27] Od počátku r. 1914 její zásoba zlata nebyla uveřejněna.

[28] Čechy by zavedly frankovou měnu, která spojuje latinskou a ruskou měnu: 20 frs = 7,5 rublu (40=15).

[29] Hrabě Czernín v řečeném memorandu, podaném Františkovi Ferdinandovi, žaluje na Čechy, že prý mají nejméně dynastického citu. My tu denunciaci českého šlechtice, jenž před lety se prohlásil za Němce, ochotně kvitujeme.

[30] Je polské pořekadlo o přátelství Poláků s Uhry: těmi Uhry byli Slováci, jak mi objasnil polský historik, upozorňuje, že ve zprávách o stycích polských a uherských vojsk nebývá zmínka o tlumočnících, což by bylo, kdyby uherská vojska byla, bývala jen maďarská. (Upozornil jsem, že v 16. a 17. stol. Uhersko neturecké bylo jen Slovensko).

[31] Ujal se teď všeobecně výraz: Jihoslované pro označení Srbů, Chorvatů a Slovinců; užívám ho tedy také, třeba že není dost přesný — Bulhaři jsou také Jihoslovany.

[32] Představuji si, že po válce Černá Hora přestane být samostatným státem. Různé historické individuality — Srbsko, Chorvatsko, Istrie a Dalmácie, Bosna a Hercegovina a Černá Hora, mohly by s počátku zůstat administračními jednotkami a vyvíjet se postupně v jednotnější stát. Černá Hora by brzy mohla být přičleněna k Srbsku, také Bosna a Hercegovina, Istrie a Dalmácie k Chorvatsku.

[33] Těchto národů se počítá kolem 60 millionů.

[34] V New Europe, Nov. 30. 1916 napsal jsem podrobnější stať podle tehdejšího stavu věcí.

[35] Člen německé říšské rady, historik Gothein, už 17. listopadu 1914 v Berliner Tagblattu, pokusil se odpovědět na otázku, zda Němci si přáli války, a byl nucen připustiti toto: „Nelze popřát, že se jisté neodpovědné kruhy obíraly touto myšlenkou. Jsou generál von Bernhardt (nyní jeden: z předních velitelů východní fronty) a podobní spisovatelé jenom neodpovědné kruhy“? Pan Fr. Naumann (Die Hilfe, srpen 1917) vykládal, proč německý lid již nemůže věřit, že by válka byla defenzivní. „Lid nemůže déle s dobrým vědomím věřit, že přítomné bitvy jsou nevyhnutelnými bitvami obrannými. Mají více temné podezření, že se jimi slouží politice výboje nad to, co je nutné. A rozhodně neblahý výsledek je způsobován určitými

publikacemi, v nichž mocné společnosti a soukromí jednotlivci dávají výraz touze po výboji. Pouze všeobecné idee jejich obsahu dostávají se do veliké massy lidu; ale podle našeho nejlepšího svědomí o jejich existenci se dobře ví ve všech kasárnách, ve všech dílnách a ve všech vesnických hospodách. Důsledkem této literatury výboje je mizení prosté víry v obrannou válku“.

[36] Vinu rakouské politiky krátce před prohlášením války dobře postihl Berlínský „Vorwaerts“, když 25. července napsal: „Odsunujeme agitaci velkosrbských nacionalistů, ale frivolní provokace rakousko-uherské vlády volá po nejostřejším protestu. Neboť požadavky této vlády jsou brutálnější nad ty, které kdy byly adresovány v celých dějinách neodvislému státu a mohly být podány jenom s úmyslem, aby jimi byla vyprovokována válka. Uvědomělý proletariát Německa ve jménu humanity a kultury se vši rozhodností protestuje proti této zločinné agitaci... Ani kapka krve německého vojáka nesmí býti obětována touze po moci a imperialistické hrabivosti rakouských despotů.“

Stejným způsobem jako „Vorwaerts“ vyslovily se německé listy socialistické; jejich hlasy jsou uvedeny v americké publikaci německých přívrženců Liebknichtových: „Die Krise der deutschen Sozialdemokratie.“

Také Dr. Viktor Adler, vůdce rakouských německých sociálních demokratů, šetrně sice, ale určitě dost přiznal, že Rakousko způsobilo válku, když na ústupek Srbska neodpovědělo dalším diplomatickým jednáním.

Před ním Kjellén, silně germanofilský Švéd, přiznává (Die politischen Probleme des Weltkrieges“ 1916), že Rakousko-Uhersko mohlo rozřešit srbskou otázku mírným způsobem a že válka nebyla nutná.

I orthodoxní David z Scheidemannovy většiny obviňuje berlínskou vládu z toho, že dala Vídni carte blanche.

[37] Stojí za zmínku, že v diplomatických knihách Vídne a Berlína ani slova není uveřejněno o jednání obou spojenců od Sarajevské vraždy do ultimata Srbsku! Vidíme však z oficiálních projevů, že oba císařové čin, N. B. spáchaný na rakouském teritoriu a rakouským poddaným, pojímali čistě osobně; Rakousko mluvilo o trestní výpravě do Srbska a Vilém na začátku války ve svých četných řečech hraje roli trestající spravedlnosti.

[38] Rohrbach (Das groessere Deutschland, 15. srpna 1915) praví: „Nyní, když vše bylo změněno, můžeme říci otevřeně, že smlouvy s Anglií o hranicích našich zájmových sfér v Asii a Africe byly podepsány, a že nezbývalo, než je uveřejnit. Upřímně řečeno, my byli ohromeni ústupky, které nám učinila Anglie v Africe“. V Turecku, dodává, ustoupilo se Německu v záležitosti Bagdadské dráhy, Mezopotamského petroleje a plavby na Tigrisu, ústupky ty přesahují všechno očekávání („ueberraschend“); celkem byla Anglie zcela ochotna uznat Německo za sobě -rovna jak v Africe tak i v Asii.

Na toto ujednání a jeho význam v otázce viny upozornil jsem hned v 1. č. revue New Europe (1916, Oct. 19): věc byla pak v násl. číslech podrobněji vyložena.

[39] Německý professor Schäfer n,a své ethnografické mapě (1916) udává tuto statistiku neněmeckých národů v Německu-Prusku: Poláků (s Mazury a Kašuby) 3,746.000, Francouzů 216.000, Dánů 142.000, Litevců 106.000. Čísla jsou nižší, než ve skutečnosti; Schäfer ze své mapy odeskamotoval Lužičany a Čechy. Někteří (i slovanští) jazykozpytcové prohlašují Kašuby za národ od Poláků rozdílný a stejně se různí Lužičané na dvě větve. Podrobnější výklad ethnografický zde není potřebný. Jsou na př. v Prusku (také v rakouské Bukovině) velkoruské kolonie bez akutního politického významu).

[40] Úplná nezávislost pobaltských národů byla prohlášena po německé okupaci a ruské revoluci; ale zástupci Litevců, na příklad, až do nedávna byli pro federativní spojení s Ruskem. Navrhuje se též těsné spojení Litevců s Lotyší, aby se tak lépe umožnila samostatnost obou národů.

Arméni prohlásili svobodnou republiku a přidali se ke spojencům v boji proti Turkům a Němcům; podobné pokusy udělali někteří z ostatních národů v Rusku.